

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียนโดยใช้ “กิจกรรมสร้างสรรค์ 5 ลักษณะ” โรงเรียนตะเคียนวิทยาคม ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยสาระสำคัญ ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี
 - 1.1 ความหมายของการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี
 - 1.2 ความสำคัญและประโยชน์ของการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี
 - 1.3 แนวคิดในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี
 - 1.4 แนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี
 - 1.5 บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี
 - 1.6 การเป็นคนดีของนักเรียนโรงเรียนตะเคียนวิทยาคม
2. องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบและกิจกรรมสร้างสรรค์
 - 2.1 ความหมายของรูปแบบ
 - 2.2 ประเภทของรูปแบบ
 - 2.3 องค์ประกอบของรูปแบบ
 - 2.4 ลักษณะของรูปแบบที่ดี
 - 2.5 ความหมายของกิจกรรมสร้างสรรค์
 - 2.6 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมสร้างสรรค์
 - 2.7 แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียนโดยใช้กิจกรรมสร้างสรรค์
 - 2.8 แนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Educational Research and Development : R&D)
3. การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียน โดยใช้ “กิจกรรมสร้างสรรค์ 5 ลักษณะ” โรงเรียนตะเคียนวิทยาคม
4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ
 - 4.1 ความหมายของความพึงพอใจ
 - 4.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ
 - 4.3 การวัดการประเมินความพึงพอใจ

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี

1.1 ความหมายของการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี

มีนักวิชาการและนักการศึกษา ได้ให้ความหมายของลักษณะของคนดี ที่น่าสนใจไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (พจนานุกรม, 2556 : 226) ได้ให้ความหมายของคนดีไว้ว่า หมายถึง คนมีคุณความดี คนที่มีคุณธรรม

ธิดารัตน์ จันทะโก (2556 : 56-63) ได้กล่าวถึง การเป็นคนดี หมายถึง คุณลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมของความมีวินัยและค่านิยมประชาธิปไตย

เกษม วัฒนชัย (2558 : 26) กล่าวว่า คุณธรรม คือ ธรรมที่เป็นคุณ หรือสภาพคุณงามความดี เริ่มตั้งแต่ความนึกคิด ความตั้งใจ คนที่มีคุณธรรมเมื่อคิดดีแล้ว ย่อมแสดงพฤติกรรม คำพูดและการกระทำที่ปรากฏออกมาแล้ว สังคมตัดสินว่าดี-จริง-และงาม ส่วนจริยธรรม แปลว่า ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติ หรือศีลธรรมนั่นเอง หมายถึงคำพูดและการกระทำ

ประภาศรี สีหอำไพ (2550 : 23) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง หลักธรรมจริยาที่สร้างความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรม มีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี การกระทำที่ดีย่อมเกิดผลของความดี คือ ความชื่นชมยกย่องในขณะที่การกระทำความชั่วย่อมนำความเจ็บปวดมาให้

สิริวรรณ ศรีพหล (2550 : 90) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ธรรมะที่เป็นคุณงามความดี สภาพที่เกื้อกูล สิ่งที่ถูกคล้อยยอมรับว่า เป็นสิ่งที่ดีงาม มีประโยชน์มากและเป็นสิ่งที่เป็คุณธรรม ในแต่ละสังคมอาจจะแตกต่างกันเพราะการเห็นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่า เป็นสิ่งดีหรือไม่ดีนั้นขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม เศรษฐกิจศาสนาและการศึกษาของคนในสังคม

สุภาพร สุขสวัสดิ์ (2552) กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรม หมายถึง คุณลักษณะคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ที่แสดงออกถึงการมีความรู้ ความเข้าใจ ความคิดหรือเจตคติ การประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องดีงามตามกฎเกณฑ์ กติกา บรรทัดฐานที่สังคมยอมรับ และก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในสังคม

กิตติศักดิ์ สมอเขียว (2555 : 13) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพนึกคิดในทางที่ดีงาม เชื่อในความบริสุทธิ์ ยุติธรรม มีความจริงใจและปรารถนาดีต่อผู้อื่น ความ

ประพุดิอันดิงามเหล่านี้ จะถูกบ่มเพาะและกล่อมเกลามาเป็นเวลานานทำให้เกิดเป็นความเคยชินที่อยู่ในจิตใต้สำนึกของผู้ปฏิบัติ ทำให้เป็นบุคคลที่มีความประพุดิชอบด้วยกายวาจาและใจ

สรุปได้ว่า ความเป็นคนดี หมายถึง ลักษณะของคนทีประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งคุณธรรมจริยธรรมนั้นเป็นคุณงามความดีทีอยู่ภายในจิตใจและจะแสดงออกผ่านพฤติกรรมทีดีหรือพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก ทีคนส่วนใหญ่ยอมรับ หรือคุณลักษณะทีแสดงออกหรือปฏิบัติตามระเบียบ กติกา ข้อตกลง และกฎเกณฑ์ของโรงเรียน ชุมชน และสังคม โดยถูกบ่มเพาะ กล่อมเกลามาให้เกิดเป็นความเคยชินทีอยู่ในจิตใต้สำนึกของผู้ปฏิบัติ ย่อมแสดงพฤติกรรม คำพูด และการกระทำทีปรากฏออกมาแล้ว สังคมตัดสินว่าดี-จริง-และงาม ทำให้เป็นบุคคลทีมีความประพุดิชอบด้วยกายวาจาและใจ มีการปฏิบัติหรือพฤติกรรมทีดี บุคคลส่วนใหญ่ยอมรับว่าเป็นสิ่งทีดีงาม ก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในสังคม

1.2 ความสำคัญและประโยชน์ของการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี

มีนักวิชาการและนักการศึกษา ได้กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี ทีน่าสนใจ ไว้ดังนี้

ทิวาพร อภัยพัฒน์ (2560) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีโดยอ้างคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ ทีมีว่า คนดีสำคัญกว่าทุกสิ่งในโลกนี้ จะให้ลัทธิไหนครองโลกไม่สำคัญ ขอแค่ให้เป็นคนดีก็พอแล้ว คนดีเผด็จการก็เผด็จการไปในทางทีดี นำไปสู่ความดีและความเจริญอันแท้จริง โดยไม่ต้องสงสัย แต่ถ้าคนชั่วแล้วแม้จะเป็นประชาธิปไตยก็มีแต่จะนอนหาความตำราญ กันทั่วไปหมด ในทีสุดก็ล่มจม ฉะนั้นขอแต่ให้คนดีอย่างเดียวก็แล้วกันจะช้ายหรือขวจัดยอมใช้ได้ทีนั้น ธรรมในศาสนาเท่านั้นทีจะทำให้คนดีหาใช้ลัทธิการเมืองแต่ลัทธิใดไม่เลย (สะกดตามต้นฉบับ)

พระมหาภูติชัย วชิรเมธี (2557) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคนดีและคนเก่งไว้ว่า "นักเรียนไม่ควรจะเป็นคนเก่งเพียงอย่างเดียว แต่ควรจะเป็นคนดีด้วย เพราะเก่งอย่างเดียวไม่เป็นผลดี อาจนำความเก่งไปทำเรื่องทีเสียหายได้ ฉะนั้นทางออกทีดีทีสุดก็คือ ต้องเป็นคนดีทีทำงานเก่ง หรือเป็นคนดีทีทำงานเป็น และใช้ความเก่งไปในทางทีถูกต้อง คือเป็นการใช้ความเก่งเพื่อสนองความดีหรือเป็นคนเก่งทีเป็นคนดีหากทำได้อย่างนี้ก็จะทำให้เป็นคนเก่งทีใช้ความดีอย่างมีจริยธรรมกำกับ"

ประเสริฐ พัฒนผลไพบูลย์ (2551) การเรียนรู้ปลูกฝังคุณธรรมความดี หรือความรักในความเป็นคนดีจึงเป็นประโยชน์ต่อการรักษาปกป้องตนจากความชั่ว ควบคุมไปกับการเพิ่มพูนความเข้าใจหรือการแสวงหาสิ่งทีดีงามต่าง ๆ โดยการเรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจะรุ่งโรจนถึงวัยผู้ใหญ่หรือวัยชรานั้นก็ ไม่เหมาะสม เพราะร่างกายทีชราข้อมเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ ดังทีโสเครติส กล่าววว่า "...ข้าพเจ้ารู้ว่า หากข้าพเจ้ามีอายุมากขึ้น ข้าพเจ้าจำต้องเสียสิ่งต่าง ๆ ไปให้กับความชราไม่ว่าจะเป็น

การเห็นและการได้ยินที่แย่ง การเรียนรู้ที่กระทำได้ยากลำบากยิ่งขึ้น มีหน้าซำยังหลงลืมสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้วอีกด้วย และหากข้าพเจ้ารู้ว่าตนนั้นจะต้องแย่งและพบข้อผิดพลาดต่าง ๆ ข้าพเจ้าจะยังดำรงชีวิตอย่างมีความสุขได้อีกหรือ...”

มนตา ศุภย์เมธการ และคณะ (2560 : 11) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการพัฒนา ลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียนในโรงเรียน ไว้ว่า ส่งผลให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมและทุกฝ่ายได้รับ ประโยชน์สุขร่วมกันทั้งหมด กล่าวคือ ปัญหาต่างๆ ในโรงเรียนและชุมชน ได้รับการพิจารณาแก้ไข เด็กและเยาวชนได้รับการปลูกฝังบ่มเพาะซึมซับและเรียนรู้คุณธรรมความดีงามต่างๆ ด้วยความรู้สึก เป็นเจ้าของ ได้ฝึกฝนและพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดแก้ปัญหา คิดเชิงระบบ คิดประเมินค่า ฯลฯ ผ่านการทำโครงการอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ได้รับการฝึกทักษะ การทำงานจริง การทำงานเป็นระบบ ความรับผิดชอบต่องาน และได้รับการฝึกทักษะทางสังคม ผ่านกระบวนการ ทำงานเป็นกลุ่มใหญ่ในระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร และเมื่อโครงการนั้นๆ ได้มีการขยายผลไปถึง การแก้ปัญหาในครอบครัว วัด ชุมชน พ่อแม่ ผู้ปกครอง พระสงฆ์ และคนในชุมชนก็จะได้รับอานิสงส์ แห่งประโยชน์สุขนั้นด้วย

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2559 : ก) ได้กล่าวว่า จากการสรุปข้อมูล การนิเทศอาสา โรงเรียนที่มีการพัฒนาคุณธรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก ดังนี้

1. โรงเรียนมีสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ร่มรื่น เหมาะสมเป็นที่เรียนมากขึ้น บริเวณ โรงเรียนมีความสะอาด อาคารเรียนและสถานที่ต่างๆ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม ในด้าน บรรยากาศ พบว่า ผู้บริหาร ครู และนักเรียนมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน มีบรรยากาศของความร่วมมือกัน และมีการเรียนรู้ร่วมกัน

2. นักเรียนมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์เป็นตามคุณธรรมอัตลักษณ์ที่ โรงเรียนกำหนดไว้ เป็นส่วนใหญ่ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเองและส่วนรวมมากขึ้น นักเรียนมี พฤติกรรมด้านระเบียบวินัยเพิ่มมากขึ้น อาทิ การเดินแถว การแต่งกายถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน ประพฤติปฏิบัติตนตามข้อตกลงและระเบียบของ โรงเรียนนักเรียนมีพฤติกรรมด้านจิตอาสาเพิ่ม มากขึ้น อาทิ การแสดงความมีน้ำใจ รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น และการเสียสละ เวลาว่างช่วยงานครูและผู้ปกครอง เป็นต้น

3. นักเรียนพัฒนาตนเองในทิศทางที่ดีมากขึ้นเช่น มีสมาธิในการเรียนกล้าแสดงออก กระตือรือร้นใฝ่รู้ใฝ่เรียนตั้งใจฝึกปฏิบัติงานต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ และมีทัศนคติที่ดีต่อโรงเรียน

4. โรงเรียนส่วนใหญ่มีภาคีเครือข่ายเข้าร่วมสนับสนุนเพิ่มมากขึ้น โดยมีลักษณะ ของการมีส่วนร่วมหลากหลาย เช่น การมอบทุนการศึกษา การบริจาคเงินเพื่อจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ของ โรงเรียน การบริจาคเงินเพื่อก่อสร้างและซ่อมแซมอาคารเรียน ปรับปรุงภูมิทัศน์ของ โรงเรียน

สนับสนุนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเป็นแกนนำจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ช่วยงานพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนช่วยเสริมแรงในการจัดอาหารกลางวัน เป็นต้น ภาคีเครือข่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนพบว่าส่วนใหญ่จะมาจากชุมชน ภาคราชการ/รัฐวิสาหกิจ ผู้ปกครองและครอบครัว ภาคเอกชน องค์กรมูลนิธิชมรม และสมาคมต่างๆ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามาสนับสนุนการจัดกิจกรรมของโรงเรียนเพิ่มขึ้น เช่น การบริจาคเงิน อนุเคราะห์ให้ใช้อาคารสถานที่ และจัดหาบุคลากร

5. โรงเรียนเกิดนวัตกรรม/องค์ความรู้ของการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งได้จากการดำเนินงานโครงการของโรงเรียน พบว่าเริ่มมีการพัฒนารูปแบบโมเดลหรือยุทธศาสตร์ของการดำเนินงานการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยบูรณาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเข้าสู่รายวิชาบางรายวิชาและกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้และการถอดบทเรียนจากปราชญ์ชาวบ้านและวัฒนธรรมของชุมชน และนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนโดยใช้การดำเนินงานโครงการคุณธรรมเป็นฐาน

6. โรงเรียนได้รับการยอมรับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาทางด้านคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนใกล้เคียง ชื่อเสียงของโรงเรียนในด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนให้ดีขึ้น ทำให้โรงเรียนใกล้เคียงมาศึกษาดูงานด้านคุณธรรมจริยธรรม

สรุปได้ว่า การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีหรือการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมมีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างยิ่ง โดยเฉพาะการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียนในโรงเรียน เนื่องจากคุณธรรมจริยธรรม เป็นเรื่องกำกับความประพฤติ การกระทำและความคิด หากผู้ใดมีคุณธรรมจริยธรรมประจำตัวก็จะปฏิบัติตนไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม จะส่งผลให้ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์สุขร่วมกันทั้งหมด กล่าวคือ นักเรียนมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์หรือมีพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกหรือพฤติกรรมของความเป็นคนดี ปัญหาต่างๆ ในโรงเรียนและชุมชนได้รับการพิจารณาแก้ไข เด็กและเยาวชนได้รับการปลูกฝังบ่มเพาะซึมซับและเรียนรู้คุณธรรมความดีงามต่างๆ การทำความดีเป็นสิ่งที่ควรรีบที่จะกระทำเพื่อปกป้องตนเองจากความชั่วและคนดี การเป็นคนดีมีความสำคัญมากกว่าคนเก่งหรือคนมีอำนาจ ความเป็นคนดีจึงเป็นประโยชน์ต่อการรักษาปกป้องตนจากความชั่วควบคู่ไปกับการเพิ่มพูนความเข้าใจหรือการแสวงหาสิ่งที่ดีงามต่าง ๆ เนื่องจากความดีจะนำพาให้คนที่ดีนั้นไปพบเจอแต่สิ่งที่ดีและถ้าหากทำประโยชน์ให้แก่สังคมสังคมก็จะดีตามไปด้วย

1.3 แนวคิดในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี มีดังนี้

“...เด็กเป็นผู้ที่ได้รับช่วงทุกสิ่งทุกอย่างต่อจากผู้ใหญ่ รวมทั้งภาระรับผิดชอบในการธำรงรักษาอิสรภาพและความสงบสุขของบ้านเมือง ดังนั้น เด็กทุกคนจึงสมควรและจำเป็นที่จะต้อง

ได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกต้องเหมาะสมให้มีความสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ต่างๆ พร้อมทั้งการฝึกหัดขัดเกลาจิตใจให้ประณีต ให้มีความศรัทธามั่นคงในคุณความดี มีความประพฤติเรียบร้อย สุจริต และมีปัญญาฉลาดแจ่มใสในเหตุผล หน้าที่นี้เป็นหน้าที่ของทุกคน ที่จะต้องร่วมมือกันกระทำโดยพร้อมเพรียงสม่ำเสมอ” พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในโอกาสปีเด็กสากล วันที่ 1 มกราคม 2522 (ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ. 2560 : 3)

“พระบรมราโชบายด้านการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทรเทพยวรางกูร” ที่กล่าวว่า การศึกษาต้องมุ่งสร้างพื้นฐานให้แก่ผู้เรียน 4 ด้าน ได้แก่

1. มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อบ้านเมือง
2. มีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคง-มีคุณธรรม
3. มีงานทำ-มีอาชีพ
4. เป็นพลเมืองดี

แนวทางปฏิบัติในการ “มีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคง-มีคุณธรรม” ได้แก่

1. รู้จักแยกแยะ ผิด-ชอบ-ชั่ว-ดี
2. ปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม
3. ปฏิเสธสิ่งที่ผิด สิ่งชั่ว
4. ช่วยกันสร้างคนดีให้บ้านเมือง (ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ. 2560 : 12)

ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์ เกษม วัฒนชัย (สำนักงานรัฐมนตรี. 2558 : ออนไลน์) ได้กล่าวเกี่ยวกับการพัฒนาคนดี หรือการช่วยกันสร้างคนดีให้กับบ้านเมือง ในหลักการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนคุณธรรม โดยกล่าวว่า สาเหตุที่ต้องมีโรงเรียนคุณธรรม เพราะปัจจุบัน “คุณธรรมในโรงเรียน” ได้หายไปหลังจากแยกโรงเรียนออกจากวัด นอกจากนี้สังคมในปัจจุบันมีการทุจริต ใช้อำนาจรั้งหลังและความเหลื่อมล้ำทางสังคม หรือความยากจน ดังจะเห็นได้จากประชากรไทยกว่าร้อยละ 80 มีหนี้ครัวเรือน รวมทั้งหนี้สินครูที่กระทรวงศึกษาธิการกำลังแก้ปัญหาในขณะนี้ด้วย ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงต้องให้ความสำคัญกับคนไทยทั้ง 67 ล้านคนทั่วประเทศไม่เฉพาะนักเรียนเท่านั้น

นายแพทย์ธีรเกียรติ เจริญเศรษฐศิลป์ (สำนักงานรัฐมนตรี. 2558 : ออนไลน์) กล่าวว่า จากการประชุมสรุปเปอร์เซ็นต์ด้านการศึกษา ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ได้นำประเด็นการสร้างคุณธรรมในโรงเรียนมาหารือ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้เสนอแนวทางดำเนินงานที่จะร่วมมือกับศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ เพื่อสร้างรูปแบบหลัก (Official Model) สำหรับการสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน ซึ่งรูปแบบของศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มีความเป็นสากล สามารถนำไปปรับใช้ได้กับสถานศึกษาทุกภาคทุกเชื้อชาติและทุกศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความร่วมมือใน

การสร้างคุณธรรมของผู้บริหาร ครู และนักเรียนและความร่วมมือกับชุมชน อย่างไรก็ตาม กระทรวงศึกษาธิการไม่ได้กำหนดให้มีรูปแบบ (Model) ของโรงเรียนคุณธรรมนี้เพียงรูปแบบเดียวเท่านั้น แต่ละสถานศึกษาอาจใช้รูปแบบวิธีการอื่นๆ ที่เหมาะสม ในการสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียน เพียงแต่ขอให้มั่นใจว่ารูปแบบใดๆ จะรับประกันการมีคุณธรรมของนักเรียนได้

สำนักงานเลขาธิการสภา กระทรวงศึกษาธิการ (2550 : 35 - 39) ได้กำหนดนโยบายการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนัก สำนึกในคุณค่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถานบันครอบครัว ชุมชน สถาบันทางศาสนา มูลนิธิและสถานศึกษา โดยกำหนดยุทธศาสตร์หลัก 4 ประการ เพื่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนการศึกษาประกอบด้วย

1. ปลุกจิตสำนึก สร้างเจตคติ ปรับพฤติกรรม
2. ปรับกระบวนการเรียนรู้หาต้นแบบที่สืบทอด
3. สร้างภูมิคุ้มกันโดยเครือข่ายขยายผล สถานศึกษา สถาบันทางศาสนา บ้าน ชุมชน และสื่อ วัสดุ อุปกรณ์
4. กำกับ ติดตามประเมินผล

การดำเนินงานโครงการคุณธรรมนำความรู้ ตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดให้หน่วยงานต่างๆ ดำเนินการ โดยในส่วนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดให้โครงการคุณธรรมนำความรู้รองรับนโยบายกระทรวงศึกษาธิการเพื่อพัฒนาครู นักเรียน นักศึกษา และประชาชน โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตเป็นจุดเน้นในการดำเนินงาน โดยเฉพาะการนำคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ มาเป็นเป้าหมายในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้สังคมไทยเป็นสังคมคุณธรรมอย่างแท้จริง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้ดำเนินการตามกลยุทธ์ 1 คุณธรรมนำความรู้ การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และเศรษฐกิจพอเพียง โดยการพัฒนาผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เพื่อพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นวิถีชีวิตของโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ และสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายโรงเรียนคุณธรรม ในเขตพื้นที่การศึกษา โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข โดย 8 คุณธรรมพื้นฐานประกอบด้วย

1. ขยันคือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควร ผู้งานมีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รั้งงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

2. ประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตนคิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ของตนเองอยู่เสมอ

3. ซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจปลอดจากความรู้สึกสำเอียง หรืออคติ ไม่ใช่เล่นหักคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

4. มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับและข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

5. สุขภาพ คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ เรียบร้อยไม่ก้าวร้าว รุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทางเป็นผู้มีมารยาทดีงามวางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

6. สะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ ฝึกฝนจิตใจไม่ให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมองทั้งกายใจและสภาพแวดล้อมมีความผ่องใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

7. สามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วงสามารถแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้ไม่เห็นแก่ตัว ยอมรับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์

8. มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอกเห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มีความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกายและสติปัญญาลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

หลักการ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นคนดีมีคุณธรรม

กระทรวงศึกษาธิการ (2553 : 54-59) ได้กล่าวถึงหลักการ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นคนดีมีคุณธรรม ไว้ดังนี้

1. พัฒนาการทางสติปัญญาของปัจเจก เป็นทฤษฎีที่เน้นเกี่ยวกับกระบวนการทำงานภายในตัวบุคคล โดยภาวการณ์ขาดความสมดุลในการปรับตัวจะทำให้หน้าที่เป็นแรงจูงใจหรือตัวกระตุ้นให้เป็นคนเรียนรู้และคิดหาเหตุผลและการพัฒนาทางด้านสติปัญญาของมนุษย์จะพัฒนาควบคู่ไปกับการเติบโตด้านวุฒิภาวะหรือพัฒนาตามลำดับการแบ่งวัยของมนุษย์ คือ เด็กจะรับรู้หรือเรียนรู้สิ่งที่เป็น

รูปธรรมก่อน จากนั้นจะพัฒนาจนสามารถรับรู้และเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ เพื่อยืดแบ่งพัฒนาการของมนุษย์เป็น 4 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 การเรียนรู้ด้วยประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว อายุ 0-2 ปี เป็นระยะที่เด็กเรียนรู้ผ่านการสัมผัส ระยะที่ 2 การคิดก่อนปฏิบัติการ อายุ 2-7 ปี เป็นระยะที่เด็กสามารถรับรู้เรื่องของภาษาได้มากขึ้นและเรียนรู้ผ่านสิ่งแวดล้อมอย่างมีขอบเขต ระยะที่ 3 การคิดแบบรูปธรรม อายุ 7-12 ปี เป็นระยะที่เด็กสามารถคิดและแก้ไขปัญหาที่เป็นรูปธรรมง่าย ๆ ได้ ระยะที่ 4 ปฏิบัติการเชิงระบบ อายุตั้งแต่ 12 ปี ขึ้นไป เป็นระยะที่เด็กสามารถแก้ไขปัญหาที่เป็นนามธรรมได้อย่างสมเหตุสมผล และพัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบ

พัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นดังนี้ คือ ขั้นก่อนจริยธรรม เป็นระดับจริยธรรมของเด็กอายุ 0-2 ปี ซึ่งยังไม่สามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างละเอียดทำให้ความคิดในการตัดสินใจคิดของการกระทำหรือความคิดในการเลือกกระทำหรือไม่กระทำเป็นไปตามร่างกายหรือความคิดเห็นของคนใกล้ชิด ขั้นปฏิบัติตามคำสั่ง เป็นขั้นระดับจริยธรรมของเด็กอายุ 2-8 ปี ซึ่งสามารถเรียนรู้สิ่งแวดล้อมและบทบาทที่เขาควรปฏิบัติต่อผู้อื่นได้ สามารถประพฤติตามกฎระเบียบได้ ตัดสินใจได้ว่า สิ่งใดกระทำหรือไม่ควรกระทำด้วยตนเอง ขึ้นเหตุผลของตนเองเป็นระดับจริยธรรมของเด็กอายุ 8 ปีขึ้นไปสามารถคิดและตัดสินใจได้ด้วยเหตุผลของตนเอง เริ่มปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความเสมอภาคและเป็นธรรม สังเกตและเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นได้ถูกต้องมากขึ้น ประพฤติปฏิบัติเพื่อตอบสนองพัฒนาการด้านจิตใจมากขึ้น

2. พัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ได้กำหนดเกณฑ์การประเมินจริยธรรมของบุคคลโดยการแบ่งเป็นขั้นการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเพียเจต์ ดังนี้

1. การลงโทษและการเชื่อฟัง อายุ 2-7 ปี
2. การแสวงหารางวัล
3. การกระทำตามสิ่งที่ผู้อื่นเห็นชอบ หรือการคาดหวังทางสังคม อายุ 10-13 ปี
4. การทำหน้าที่ทางสังคมหรือระบบสังคมและมโนธรรม อายุ 13-16 ปี
5. การทำตามคำมั่นสัญญาหรือสัญญาสังคมและสิทธิส่วนบุคคลอายุ 16 ปีขึ้นไป
6. การยึดถืออุดมคติสากลหรือจริยธรรมสากล (วัยผู้ใหญ่)

โคลเบอร์ก แบ่งคุณลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลออกเป็น 4 ลำดับขั้น คือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้เกี่ยวกับสังคมและสามารถบอกได้ว่าการกระทำชนิดใดดีและควรกระทำ การกระทำชนิดใดเลวและไม่ควรกระทำพฤติกรรมลักษณะใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมมากนักน้อยเพียงใด ความรู้จริยธรรมหรือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมจึงเปลี่ยนแปลงไปตามระดับอายุ ระดับการศึกษา พัฒนาการทางสติปัญญาและความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางสังคมและศาสนา

2. เจตคติเชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้หรือความรู้สึกรู้สึกต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ในทางที่ชอบหรือไม่ชอบมากนักน้อยเพียงใด เจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลมักจะสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมและการทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้น

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เหตุผลที่บุคคลใช้เป็นเกณฑ์ในการเลือกหรือไม่เลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของสังคม และปฏิเสธการแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสังคม พฤติกรรมเชิงจริยธรรมมีความสำคัญต่อความสงบสุขและความมั่นคงของสังคม จึงเป็นหน้าที่ที่สมาชิกต้องอบรมและปลูกฝังเยาวชนให้เป็นผู้มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอย่างมั่นคง

เอสเตบาน (Estaban, 1990 : 63-67) กล่าวถึงการสร้างเสริมมโนธรรมและคุณธรรม โดย เอสเตบาน มีความเชื่อว่า ความแตกต่างทางอายุจะมีผลทำให้การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกันไป เนื่องจากพัฒนาการทางสมอง ประสบการณ์และความสามารถในการตัดสินใจที่ต่างกัน ส่งผลให้ตัวคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกันไปด้วย จึงได้เสนอตัวคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมกับเด็กแต่ละวัย ในการสร้างเสริมมโนธรรมและคุณธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ ของการศึกษา เพื่อสร้างค่านิยม เนื่องจากตัวมโนธรรมเป็นเรื่องของความสามารถในการตัดสินใจประเด็นทางจริยธรรม และการรู้จักนำหลักศีลธรรมมาใช้อย่างมีเหตุผลและถูกต้องในสถานการณ์ต่าง ๆ ในขณะที่ ตัวคุณธรรมเป็นคุณภาพของจิตใจ ซึ่งเป็นหลักในการเลือกตัดสินใจ คุณธรรมจึงเป็นลักษณะที่สามารถพัฒนาได้ตามพัฒนาการของแต่ละวัย เนื่องจากเยาวชนในแต่ละวัยมีเงื่อนไข มีปัจจัยของชีวิตแตกต่างกัน จุดเน้นในการพัฒนาจึงต่างกัน

สรุปได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี ถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันกระทำโดยพร้อมเพียงสม่ำเสมอ โดยเฉพาะการปลูกฝัง คุณลักษณะความเป็นคนดีในตัวเยาวชน ซึ่งจะเป็นกำลังที่สำคัญของชาติในอนาคต และเป็นการสืบสาน พระราชปณิธานของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่มีพระราชประสงค์ “ให้ช่วยกันสร้างคนดีให้บ้านเมือง” และพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของในหลวงรัชกาลที่ 10 ที่กล่าวว่า “การศึกษาต้องมุ่งสร้างพื้นฐานให้แก่ผู้เรียน 4 ด้าน ได้แก่ มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อบ้านเมือง มีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคง-มีคุณธรรม มีงานทำ-มีอาชีพ และเป็นพลเมืองดี ซึ่งในการสร้างพื้นฐานให้แก่ผู้เรียนมีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคง-มีคุณธรรม นั้นจะต้องพัฒนาให้เยาวชนรู้จักแยกแยะ ผิด-ชอบ-ชั่ว-ดี ปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม ปฏิเสธสิ่งที่ไม่ดี สิ่งชั่ว และการช่วยกันสร้างคนดีให้บ้านเมือง” และในการสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน มีหลากหลายรูปแบบและวิธีการ ตลอดจนหลักทฤษฎีต่าง ๆ ทั้งนักวิชาการของไทยและต่างประเทศ เช่น จุดเน้นเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดีมีความรู้และอยู่ดีมีสุข โดย 8 คุณธรรมพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ

การพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ การพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก เป็นต้น ซึ่งโรงเรียนสามารถเลือกนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาทุกภาคทุกเชื้อชาติและทุกศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความร่วมมือในการสร้างคุณธรรมของผู้บริหาร ครู และนักเรียนและความร่วมมือกับชุมชน ซึ่งล้วนมีเป้าหมายเดียวกันในการปลูกฝังเยาวชนให้มีคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะความเป็นคนดี หรือเป็นผู้มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอย่างมั่นคง

1.4 แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี มีผู้กล่าวได้ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2553 : 68-70) กล่าวถึง แนวทางการในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี โดยนำแนวทางการพัฒนาการวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์สู่การปฏิบัติ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่หลักสูตรกำหนดให้ปลูกฝังและพัฒนาผ่านการจัดการเรียนการสอน การปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในลักษณะต่าง ๆ จนตกผลึกเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในตัวผู้เรียน การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์จะต้องใช้ข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรม ซึ่งใช้เวลาในการเก็บข้อมูลพฤติกรรมเพื่อนำมาประเมินและตัดสิน ซึ่งการดำเนินการวัดและประเมินผล เมื่อสถานศึกษาแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์แล้ว ครูผู้รับผิดชอบจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์จากหลักสูตรแกนกลางสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นิยาม ตัวชี้วัด พฤติกรรมบ่งชี้ และเกณฑ์การให้คะแนน เพื่อพิจารณาตัวชี้วัดว่าครอบคลุมกับธรรมชาติของงาน กิจกรรมที่รับผิดชอบหรือไม่

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาแนวปฏิบัติในการพัฒนาผู้เรียนด้วยวิธีใดดังต่อไปนี้

- 3.1 บูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ
- 3.2 จัดในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- 3.3 จัดโครงการเพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์
- 3.4 ปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์โดยสอดแทรกในกิจวัตร

ประจำวันของสถานศึกษา

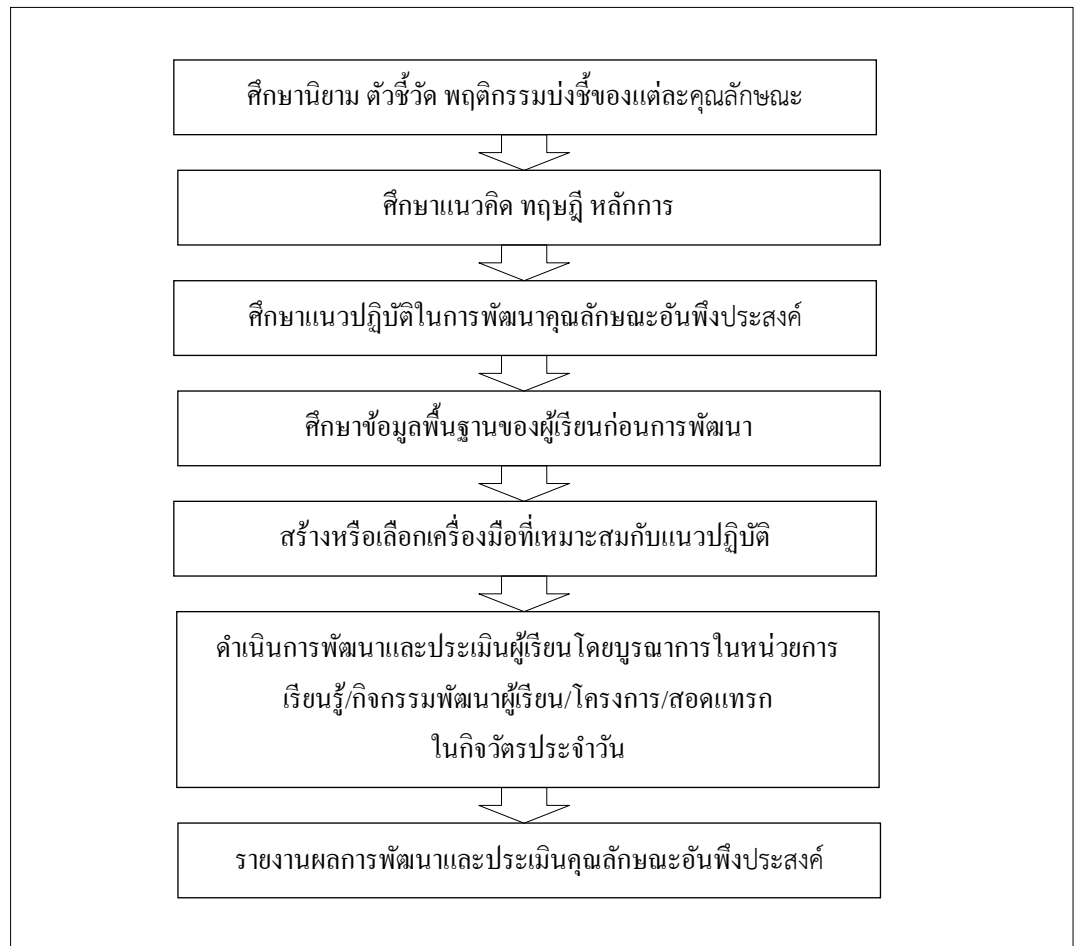
ขั้นตอนที่ 4 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียนก่อนการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 5 สร้างหรือเลือกเครื่องมือที่เหมาะสม/สอดคล้องกับแนวปฏิบัติที่เลือกดำเนินการตาม ขั้นตอนที่ 3

ขั้นตอนที่ 6 ดำเนินการพัฒนาผู้เรียนตามแนวทางที่กำหนดไว้และประเมินเป็นระยะ ๆ ผู้เรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์ให้ปรับปรุงพัฒนา แล้วประเมินตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

ขั้นตอนที่ 7 รายงานผลการพัฒนาต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วแสดงได้ดัง แผนภาพ 1

แผนภาพ 1 : ขั้นตอนการพัฒนาและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์สำหรับครู

สมปอง ใจดีเฉย (2554 : 66-67) ได้ศึกษาและสรุปวิธีการ/กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย พบว่า มีรูปแบบแนวทาง วิธีการและกระบวนการอย่างหลากหลาย ได้แก่ 1) การสอนด้วยวาจา 2) การสอนผ่านการจัดหาสิ่งที่เหมาะสมให้คนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง 3) การปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่าง /ใช้คนดีเป็นแบบอย่าง 4) การสอนโดยแทรกในกิจกรรมที่ทำร่วมกัน 5) การสอนโดยการให้รางวัลและการลงโทษ 6) การสอนด้วยการนำเสนอผ่านสื่อมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ 7) การสอนโดยกระตุ้นให้คิดหาเหตุผลว่าทำไมสิ่งหนึ่งจึงดีหรือไม่ดี 8) การสอนโดยการให้ปฏิบัติในสถานการณ์จริง

ในส่วนของโครงการและกิจกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมที่ดำเนินการอยู่ในองค์กรหน่วยงาน ตลอดจนกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ยังขาดความต่อเนื่อง ขาดความจริงจัง ขาดระบบที่ดี และที่สำคัญขาดหลักวิชาการในเรื่องของการส่งต่อความคิดที่จะนำไปถึงจุดหมายของการสร้างคนดี และสังคมดีอย่างได้ผล

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2560 : 12-14) ได้กำหนดแนวทางการกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ “ช่วยกันสร้างคนดีให้บ้านเมือง” ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

1. การสร้างความรู้ความเข้าใจ และการพัฒนาศักยภาพครูแกนนำนักเรียนแกนนำเพื่อการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม
2. การลงมือปฏิบัติของโรงเรียน โดยทุกคนในโรงเรียนร่วมกันลงมือพัฒนา
3. การนิเทศติดตามโรงเรียน เป็นการนิเทศติดตามเพื่อเสริมหนุนและให้กำลังใจโรงเรียน
4. การรายงานความก้าวหน้าและการประเมินผล การประเมินผลสำเร็จของโรงเรียนคุณธรรม เป็นการประเมินผลพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป โดยตัวชี้วัดที่สำคัญ คือ พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในโรงเรียนลดลง และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในโรงเรียนเพิ่มขึ้น

พระธรรมปิฎก[ป.อ. ปยุตโต] (2547 : 8) ได้กล่าวถึง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน คือ แนวทางการพัฒนาที่โรงเรียนสอนตามปกติ เพียงมีจุดเน้นอยู่ที่การใช้หลักธรรมมาบริหารจัดการในโรงเรียน ให้เป็นโรงเรียนที่ผู้มาเยือนได้สัมผัสถึงสิ่งแวดล้อมที่ร่มเย็น สะอาด สวยงาม สว่าง ปัญญา และรอยยิ้มแห่งความเมตตา มีผู้บริหาร ครู และบุคลากรเป็นแบบอย่างด้วยวิถีปฏิบัติ

สมปอง ใจดีเฉย และคณะ (2554 : 68-124) กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม บางมูลนากโมเดล มีกระบวนการ สรุปได้ดังนี้

1. การกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานและอัตลักษณ์ในแต่ละยุทธศาสตร์ ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนไว้ 3 ยุทธศาสตร์ คือ 1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาครู 2) ยุทธศาสตร์

การพัฒนานักเรียน 3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาสภาพแวดล้อม มุ่งเน้นการพัฒนาสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ให้เอื้อต่อการปลูกฝัง และปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรม

2. การกำหนดอัตลักษณ์ของครู นักเรียน และสภาพแวดล้อมตามยุทธศาสตร์ 3 ด้าน
3. การกำหนดกิจกรรมหลัก กลุ่มในการขับเคลื่อนโครงการ
4. คุณธรรมเป้าหมายในการขับเคลื่อนสู่โรงเรียนต้นแบบคุณธรรมจริยธรรม
5. หลักสูตรที่ใช้ในการดำเนินงาน
6. เครื่องมือที่ใช้ในการขับเคลื่อนสู่การเป็น โรงเรียนต้นแบบด้านคุณธรรมจริยธรรม
7. กิจกรรมและการปฏิบัติเสริมหนุน
8. กิจกรรมการแสดงผลงานนักเรียน

จากรายงานการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง กระบวนการศึกษาแห่งชาติ : บูรณาการระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2556 : 19-21) ประเด็นการเสวนาที่ 4 โรงเรียนเสริมสร้างศีลธรรมจริยธรรมอย่างไร เพื่อให้ผู้เรียน เก่ง ดี มีความสุขสรุปได้ ดังนี้

1. ครูต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อเพื่อนครูและต่อนักเรียน
2. โรงเรียนควรจัดกิจกรรมหน้าเสาธงโดยวางรากฐานด้านคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียน
3. จัดกิจกรรมให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระในวันธรรมสวนะ เพื่อให้นักเรียนมีสมาธิ
4. โรงเรียนจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนเป็นคนดีและให้ผู้ปกครอง ชุมชนมีส่วนร่วม
5. ควรพิจารณาความเหมาะสมในด้านคุณวุฒิและวัยวุฒิของครูผู้สอนคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาให้มีความน่าเชื่อถือและเป็นที่เคารพของนักเรียน
6. กระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนนั้นต้องปลูกฝังตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา
7. พัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้มีเนื้อหาที่น่าสนใจเกี่ยวข้องกับนักเรียน
8. กระทรวงศึกษาธิการควรจัดนโยบายให้มีกฎข้อบังคับโดยให้เด็กไปเข้าค่ายพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
9. ผู้บริหารของกระทรวงศึกษาธิการและผู้บริหารโรงเรียนควรสนับสนุนและส่งเสริมครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรม

เพ็ชรี ฐะปะวิเชตร์ (2547 : 14-15) กล่าวว่า การสร้างคุณธรรม จริยธรรมในสถานศึกษา มีสถานศึกษาจำนวนมากที่ได้ละเลย หรือขาดความเข้มแข็งในการที่จะรักษาหรือส่งเสริมคุณธรรมและ จริยธรรม ทั้งที่เป็นผู้สอนและผู้เรียน ทั้งนี้เพราะมีการมุ่งเน้นการผลิตคนให้มีความรู้ เป็นปริญญาชน มากกว่าปัญญาชน หรือบางแห่งผลิตคนแต่เป็นคนที่ไม่มีความรู้ ความสามารถเพียงพอมีแต่วุฒิ การศึกษาเป็นเครื่องประดับเท่านั้น หรือผลิตคนที่มีความรู้แต่ขาดคุณธรรมและจริยธรรม หรือมี ทักษะคิดและค่านิยมที่ผิด ๆ จนทำให้ คนในสังคมวัดคุณค่ากันที่ผลประโยชน์ ฉะนั้น การสร้าง คุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษา ครู อาจารย์มีส่วนสำคัญในการนำและการสร้างคุณธรรม จริยธรรม เพราะเป็นเรื่องภายในจิตใจที่สะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอก ครูจึงควรเป็น แบบอย่างที่ดีครูจะต้องสร้างจิตใจที่มีความเมตตา กรุณาต่อนักเรียน มีความปรารถนาดีต่อนักเรียน การสอนทุกครั้งจะต้องสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมและทักษะชีวิต ตลอดจนเป็นที่ปรึกษา ของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ ครูต้องหมั่นหา บทความ รายงานการวิจัยงานเขียน เรื่องราว หรืออาจสร้าง บทความ ที่ดีที่สร้างคุณธรรมจริยธรรมให้แก่สังคมและนำมาเผยแพร่ให้กับนักเรียนในห้องเรียนหรือ ติดป้ายประกาศเพื่อให้มีการอ่าน อย่างทั่วถึงอยู่เสมอ ครูต้องมีการรณรงค์ ส่งเสริมยกย่องประกาศให้ รางวัลแก่ผู้เรียน หรือคนในสังคมที่ทำความดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นที่ยกย่องและ เป็นแบบอย่าง ขณะเดียวกัน นักเรียนที่ขาดคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม ครูจะต้องให้อภัยและให้โอกาส สันนิษฐานให้นักเรียนคนนั้นกลับตัวกลับใจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเสียใหม่ อย่างอดทนอดกลั้นและ ทุ่มเท

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา (2550 : 13) ได้สรุปบทบาทสำคัญของโรงเรียนสู่การปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ดังนี้

1. ใช้วิธีการทางบวกกับนักเรียน
2. จัดบรรยากาศใน โรงเรียนให้เต็มไปด้วยความสงบ ความรักความเมตตา
3. จัดกิจกรรมให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระในวันสำคัญทางศาสนา
4. บูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ในวิชาต่าง ๆ
5. ส่งเสริมการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา
6. จัดให้นักเรียนออกไปรับใช้ช่วยเหลือสังคม
7. จัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม
8. เน้นการทำงานเป็นกลุ่ม
9. ครูต้องเป็นแบบอย่างคุณธรรมแก่นักเรียน
10. ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

สรุปได้ว่าแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี ไม่ได้กำหนดให้มีรูปแบบ (Model) หรือแนวทางใดแนวทางหนึ่งเพียงรูปแบบเดียวเท่านั้น แต่ละสถานศึกษาอาจใช้รูปแบบวิธีการอื่น ๆ ที่เหมาะสม ในการสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียน เพียงแต่ขอให้มั่นใจว่ารูปแบบใด ๆ ที่เลือกใช้จะรับประกันการมีคุณธรรมของนักเรียนได้ สำหรับสถานศึกษานั้น ในการสอนทุกครั้งสามารถสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมและทักษะชีวิต หรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นกิจกรรมเสริมหนุนเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม หรือการให้นักเรียนร่วมกันทำโครงการคุณธรรมที่เกิดจากปัญหาที่อยากแก้ ความดีที่อยากทำ เพื่อให้เกิดพฤติกรรมเชิงบวกตามที่ต้องการ ตลอดจนครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นທີ່ปรึกษาให้คำแนะนำแก่นักเรียน โดยใช้วิธีการทางบวกกับนักเรียน นอกจากนี้การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น สวดมนต์ไหว้พระ ร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา ครูก็จะต้องเป็นแบบอย่างด้วยวิถีปฏิบัติ การแสดงออกทางด้านคุณธรรม จริยธรรม หรือเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติที่ดีเช่นกัน

1.5 บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี

บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี มีรายละเอียดดังนี้
 มนตา ศุภย์เมธการ และคณะ (2560 : 3) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรมเพื่อร่วมสร้างคนดีให้บ้านเมือง ได้แก่ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ประกอบด้วย 1) ผู้บริหาร 2) ครู 3) นักเรียน 4) ผู้ปกครอง และ 5) ชุมชน รวมถึงกระบวนการทำงาน โดยที่ผู้บริหารต้องกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาที่ชัดเจน สร้างความตระหนักและความเข้าใจให้แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ประสานงานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับครูและนักเรียน สำหรับในส่วนของครูนั้น ต้องมุ่งมั่นตั้งใจและทุ่มเทแรงกายแรงใจเพื่อพัฒนานักเรียน เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน เอาใจใส่และให้คำแนะนำที่ดีแก่นักเรียน และต้องมีครูแกนนำที่มีความเข้มแข็งเป็นหลักในการดำเนินงาน ในขณะที่นักเรียนต้องดำเนินงานโครงการคุณธรรมจริยธรรมที่คิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเอง มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา เห็นคุณค่าเห็นคุณค่าและความสำคัญของการพัฒนาตนเองและพัฒนาโรงเรียน ทั้งนี้ในส่วนของผู้ปกครองและชุมชนต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนานักเรียน ส่งเสริมสนับสนุนทรัพยากรในการดำเนินงาน รวมทั้งประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน โดยที่การดำเนินงานของโรงเรียนต้องทำงานอย่างมีระบบ มีการกำกับติดตามอย่างต่อเนื่อง และมีการสะท้อนผลแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ศุภย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2560 : 46) กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารในการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม “ช่วยกันสร้างคนดีให้บ้านเมือง” ว่า ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำ มีทักษะในการบริหารจัดการโรงเรียน กำกับติดตามการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ และประเมินการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง เป็นหลักประกันให้การพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมประสบความสำเร็จ โดยบทบาทของ

ผู้บริหาร ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การจัดทำแผนปฏิบัติการ การส่งเสริมสนับสนุนเสริมแรงให้แก่ ผู้ปฏิบัติ สร้างกลไกการมีส่วนร่วมทั้งโรงเรียน นิเทศติดตามการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ จัดให้มีการประเมินและประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียน บทบาทเหล่านี้ส่งผลให้โรงเรียนบรรลุผลสำเร็จ ตามเป้าหมายที่วางไว้

โรงเรียนสบปราบวิทยาคม (มณฑล ตูลย์เมธาคาร และคณะ. 2560 : 75) ได้กล่าวถึง ปัจจัย ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรมนั้น ส่วนสำคัญเกิดจากคณะ ผู้บริหารเป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนและประสานงานกับทุกภาคส่วน การกระตุ้นเชิงบวกการ ส่งเสริมและการปฏิบัติเป็นต้นแบบให้กับครูและนักเรียน จึงทำให้เกิดการเป็นตัวแบบในการปฏิบัติ ตนและค่อยๆ เปลี่ยนแปลงเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่บุคคลส่วนใหญ่ร่วมกันปฏิบัติตาม เกิดความ ร่วมมือร่วมใจกัน ส่วนบุคคลที่ปฏิเสธการปฏิบัติดังกล่าวก็จะค่อยๆ ปรับตัวให้คล้ายคลึงกับบุคคล อื่นๆในองค์กร ในส่วน of นักเรียนก็จะเกิดการปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับครูและผู้บริหาร โดยมีบุคคล ดังกล่าวเป็นสื่อที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี จึงทำให้นักเรียนเกิดการปฏิบัติตาม อีกส่วนหนึ่งมาจากผู้ปกครองในการให้กำลังใจและเป็นแรงสนับสนุนและมีส่วนร่วมในกิจกรรม ส่วน ผู้บริหารจะให้ข้อเสนอแนะ และจะมีการแลกเปลี่ยนในกิจกรรมของทางโรงเรียน นอกจากนี้ ชุมชน ก็ เป็นส่วนสำคัญในความสำเร็จ โดยครูและนักเรียนจะเป็นผู้ประสานงานที่ดีกับชุมชน

สุภาพร สุขสวัสดิ์ (2552) กล่าวว่า การพัฒนานักเรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรมเพื่อให้ นักเรียนเป็นคนดี สามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคมเป็นหน้าที่หลักของสถานศึกษา ในการสร้าง ความรู้ ความเข้าใจ ปลูกฝังเจตคติ ซึ่งผู้บริหารการศึกษาต้องตระหนักและมีบทบาทสำคัญที่สุด ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน จะต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางส่งเสริมนักเรียน ให้มีคุณภาพชัดเจน โดยเริ่มจาก ผู้บริหารต้องกำหนดนโยบายการพัฒนา ให้ครูนำไปปฏิบัติในการ จัดการเรียนการสอน มีการจัดสภาพแวดล้อมใน โรงเรียนให้เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียน การปฏิบัติ เป็นแบบอย่างของครู และบุคลากรในโรงเรียน การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การมีส่วนร่วมของ ผู้ปกครอง และชุมชน ตลอดจนมีการประเมินเพื่อพัฒนา

กระทรวงศึกษาธิการ (2553) ได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดย คุณธรรมนำความรู้สร้างคุณธรรมหลักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตยพัฒนาคน โดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยง ความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชน ให้เป็นคนดี มีความรู้และอยู่ดีมีสุขโดยคุณธรรมพื้นฐานประกอบ

1. ขยัน คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกต้องควร ผู้งานมีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักรงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

2. ประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมใช้ทรัพย์สินอย่างคุ้มค่า รู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย

3. ซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความพฤติกรรมตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความจริงจัง ปลอดภัยจากความรู้สึกลำเอียงหรืออคติ ไม่ใช่เล่นหักคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม

4. มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎสถาบันองค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

5. สุขภาพ คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ เรียบร้อย ไม่รุนแรง มีความแจ่มใสอยู่เสมอ

6. สะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ ฝึกรัดใจไม่ให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใส ปราศจากความมัวหมองทั้งกาย ใจและสิ่งแวดล้อม

7. สามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้บทบาทของตนทั้งในฐานะผู้นำ และผู้ตามที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อพร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันสันติ และสมานฉันท์มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอกเห็นใจในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มีความเดือดร้อน

ซัชชญา พิระชรณิศร์ (2552 : 74-77) ได้กล่าวว่า บทบาทของผู้สอนในการจัดการสอน สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม ครูเป็นผู้หล่อหลอมให้ลูกศิษย์เป็นคนเก่ง คนดี มีสรรพวิชาสำหรับการประกอบอาชีพ รู้เท่าทันสิ่งรอบตัว มีจิตใจที่ดีงาม รู้จักผิดชอบชั่วดี มีการใช้วิจารณญาณในการคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจในสิ่งที่ถูกต้องบนบรรทัดฐานทางศีลธรรมของสังคมไทยและสังคมโลก

วิธีการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม

1. สร้างการเรียนรู้แบบกัลยาณมิตร ครูมีความใกล้ชิดกับนักเรียน บรรยากาศในการเรียนการสอน นักเรียนรู้สึกได้ว่าครูให้ ความรัก ความห่วงใย เป็นที่ปรึกษาที่ดี แนะนำในสิ่งที่ถูกต้องให้ขวัญกำลังใจ

2. กระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี ครูวางตัวได้เหมาะสมกับบทบาทและสถานภาพของครู

3. มีการอบรมสั่งสอนอย่างถูกวิธี โดยมุ่งเน้นวิธีสอนตามแนวทางของนักจิตวิทยา มนุษยนิยม (Humanistic Psychology) ได้แก่

- 3.1 เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
- 3.2 เน้นความสำคัญของกระบวนการ (Process) ของการเรียนรู้
- 3.3 บรรยายศาสตร์เรียนการสอนอบอุ่น
- 3.4 ส่งเสริมให้นักเรียนอยากรู้ อยากเรียน
4. สร้างกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ครูควรมีกิจกรรมใช้สื่อและอุปกรณ์ที่หลากหลายในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งการวัดและประเมินผลที่ไม่ควรวัดเฉพาะความรู้ควรมีการประเมินการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้วย

ปัญหาในการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม

1. ครูส่วนใหญ่ยังใช้วิธีการสอนแบบบรรยายมากกว่าวิธีอื่น
2. ขาดการจัดกิจกรรมประกอบการเรียนการสอนและการใช้อุปกรณ์การสอน
3. ครูส่วนใหญ่ขาดการอบรมวิธีการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม
4. ครูยังขาดเนื้อหาคุณธรรม จริยธรรม
5. การวัดผลมุ่งการให้คะแนนมิได้ให้ความสนใจในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ข้อควรคำนึงถึงในการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม คือ การพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ซึ่งต้องพัฒนาคนทั้ง 3 ด้านพร้อมกันคือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา

สรุปได้ว่า บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี จะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายและถือเป็นหน้าที่ของคนทุกคน ได้แก่ สถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา โดยสถาบันการศึกษา จะประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และชุมชน ซึ่งจะต้องให้ความร่วมมือกันในการดูแลและพัฒนา นักเรียน โดยมีหน้าที่บทบาทสำคัญตามบริบทของตนเอง เช่น ผู้บริหาร มีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ปลุกฝังเจตคติ การกำหนดนโยบาย/การจัดทำแผนปฏิบัติการ การส่งเสริมสนับสนุนเสริมแรงให้แก่ผู้ปฏิบัติ การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมทั้งโรงเรียน การนิเทศติดตามการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ การประสานงานกับทุกภาคส่วน การกระตุ้นเชิงบวก และเป็นตัวแบบในการปฏิบัติตนและค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่บุคคลส่วนใหญ่ร่วมกันปฏิบัติตาม เป็นต้น ส่วนครู ก็มีบทบาทสำคัญเช่นกัน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางส่งเสริมนักเรียนให้มีคุณภาพชัดเจน การนำนโยบายไปปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียน การเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน ครู และบุคลากรในโรงเรียน การเป็นผู้ประสานงานที่ดีกับ ผู้ปกครอง และชุมชน การเอาใจใส่และให้คำแนะนำที่ดีแก่นักเรียน และเป็นครูแกนนำที่มีความเข้มแข็งเป็นหลักในการดำเนินงาน ส่วนนักเรียน ก็มีบทบาทสำคัญตามบริบทของตนเอง เช่น การมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางส่งเสริม

นักเรียนให้มีคุณลักษณะความเป็นคนดีชัดเจน การปฏิบัติกิจกรรมในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีตามที่โรงเรียนกำหนด การร่วมมือในการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียน การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเพื่อนนักเรียน และที่สำคัญคือการลงมือปฏิบัติในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม นักเรียนควรปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียนตามที่กำหนดไว้ โดยเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนอย่างสม่ำเสมอ นักเรียนมีความพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในด้านที่ถูกต้องเหมาะสม ปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียนจนเกิดความเคยชิน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมได้ในอนาคต สำหรับผู้ปกครอง มีบทบาทในการอบรมและดูแลเอาใจใส่บุตรหลานอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องในด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงามรวมถึงส่งเสริมสนับสนุนและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียน ชุมชน หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจัดขึ้น เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนมีทักษะการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข สำหรับคณะกรรมการสถานศึกษา ชุมชน/เครือข่ายชุมชน มีบทบาทสำคัญเช่นเดียวกัน คือมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม รวมถึงส่งเสริมสนับสนุนและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียน ชุมชน หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจัดขึ้น เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนมีทักษะการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

1.6 การเป็นคนดีของนักเรียนโรงเรียนตะเคียนวิทยาคม

การเป็นคนดีของนักเรียนโรงเรียนตะเคียนวิทยาคม หมายถึง นักเรียนที่มีจริยธรรมหรือพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก หรือพฤติกรรมที่ดีที่คนส่วนใหญ่ยอมรับ หรือคุณลักษณะที่นักเรียนแสดงออกหรือปฏิบัติตามระเบียบ กติกา ข้อตกลง และกฎเกณฑ์ของโรงเรียน ชุมชนและสังคม ซึ่งโรงเรียนได้กำหนดคุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียนไว้ โดยกำหนดเป็นคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน ประกอบด้วยคุณธรรมเป้าหมายและพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่กำหนดร่วมกัน ได้แก่

1. ความซื่อสัตย์
2. จิตอาสา
3. ความพอเพียง
4. ความรับผิดชอบ
5. ความมีวินัย

1. ความซื่อสัตย์

ความหมายของความซื่อสัตย์

กระทรวงศึกษาธิการ (2553 : 14) ซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในความถูกต้อง ประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งทางกาย วาจา ใจ

ผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต คือ ผู้ที่ประพฤติตรงตามความเป็นจริงทั้งทางกาย วาจา ใจ และยึดหลักความจริง ความถูกต้องในการดำเนินชีวิต มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มุลินธิยวศถิรคุณ (2560 : 51) ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คิดทรยศ ไม่คดโกงและไม่หลอกลวง ความสุจริต หมายถึง ความประพฤติดี ความประพฤติตามครรลองคลองธรรม ซื่อตรงต่อหน้าที่ ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตรงตามความเป็นจริงต่อหน้าที่ ต่อวิชาชีพ ตรงต่อเวลาและคำมั่นสัญญา ทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต. 2548 อ้างถึงใน คุสิต แก้วระยับ. 2559 : 53) ได้กล่าวถึง ความซื่อสัตย์ ไว้ว่า บุคคลที่จะประสบความสำเร็จในการครองเรือน เป็นที่น่าเคารพนับถือ เป็นตัวอย่าง จะต้องกำกับชีวิตด้วย ธรรมสี่ คือ ปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับการครองชีวิตของฤๅษี ที่เรียกว่า พรവാสาธรรม 4 ประการ คือ 1) สัจจะ หมายถึง ความซื่อตรง ความจริงใจ 2) ทมะ หมายถึง การฝึกตน 3) ขันติ หมายถึง ความอดทน และ 4) จาคะ หมายถึง การเสียสละ

ชัยนันท์ นิลพัฒน์ (2555 : 25-26) ได้กล่าวถึงความซื่อสัตย์ดังนี้ ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น

สุทธีวรรณ ตันติรจนาวงศ์ และศศิภาณูจน์ ทิวสุวรรณ (2552 : 30) ได้กล่าวถึงความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรง ทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจปลอดจากความรู้สึก ลำเอียง หรืออคติ ไม่ใช่เล่นหักคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติอย่างเต็มที่ และถูกต้อง

พระสมุห์อนันต์ อานนุโท(ฐปจินดา) (2554 : 37-38) ได้กล่าวถึง คุณธรรมและจริยธรรมที่นักเรียนควรมีทั้งสิ้น 10 ด้าน โดยด้านที่ 1 ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความประพฤติของนักเรียนที่แสดงออก ซื่อตรง ทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเอง สังคม และผู้อื่น รวมถึงมีความละเอียดเกรงกลัวต่อบาป ความซื่อสัตย์นี้อาจรวมทั้งความซื่อตรงต่อหน้าที่ ความสุจริตต่ออาชีพ รวมทั้งซื่อตรงต่อผู้อื่น จักเป็นที่เชื่อถือ เคารพนับถือในสังคม

ไชยพร เรื่องแห้ว (2556 : 38-40) กล่าวถึงหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก โดยสรุปคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ด้านความซื่อสัตย์ และพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกได้ดังนี้

ซื่อสัตย์สุจริต พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออก คือ นักเรียนปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง ละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิดต่อพ่อ แม่ ผู้ปกครอง และครู ไม่ถือเอาสิ่งของ หรือนำเอางาน

ของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความซื่อตรง และทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เพื่อนด้านความซื่อสัตย์ และจริงใจไม่หาประโยชน์ในทางที่ไม่ถูกต้อง ตลอดจนให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา (2557 : ออนไลน์) คำว่า ซื่อสัตย์ ประกอบด้วยคำว่า ซื่อ แปลว่า ตรง และ สัตย์ แปลว่า จริง ซื่อสัตย์ หมายถึง ประพฤติตรงโดยยึดถือความจริง ไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง ไม่ปิดบังอำพรางสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่ปั้นน้ำเป็นตัว เช่น สื่อมวลชนต้องเสนอข้อเท็จจริงอย่างซื่อสัตย์ นักวิจัยที่ดีต้องซื่อสัตย์ ไม่บิดเบือนผลการวิจัยเพื่อประโยชน์ของตนเองหรือผู้อื่น. นอกจากนี้หมายถึง ประพฤติตรงโดยยึดถือความจริง แล้ว ซื่อสัตย์ ยังใช้ในความหมายว่า ไม่คดโกง ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง เช่น คุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของข้าราชการ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ กล่าวคือ การทำงานแบบตรงไปตรงมา ไม่คดโกง ไม่แสวงหาผลประโยชน์อย่างไร้คุณธรรม. นอกจากนี้ ซื่อสัตย์ ยังหมายถึง ไม่หลอกลวง เช่น ชีวิตสมรสจะมีปัญหาหากคู่สมรสไม่ซื่อสัตย์ต่อกัน

สรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความจริงใจตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา และจิตใจทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม ประกอบด้วยพฤติกรรม ดังเช่น การให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง การปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงความถูกต้อง ละอายและเกรงกลัว ต่อการกระทำผิด การปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาหรือข้อตกลง การไม่ถือเอาสิ่งของหรือผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง การปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความซื่อตรง การไม่หาผลประโยชน์ในทางที่ไม่ถูกต้อง ไม่เอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนเองโดยไม่ได้รับอนุญาต เป็นต้น

ความสำคัญของความซื่อสัตย์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงมีพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสเกี่ยวกับศาสนาและศีลธรรม อันชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและคุณประโยชน์ของความซื่อสัตย์ไว้ดังนี้ ความซื่อสัตย์ ความมุ่งมั่นในประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง จะเกิดขึ้นและยั่งยืนอยู่ได้ด้วยสติปัญญาสติ คือ ความระลึกรู้ปัญญา คือ ความรู้ชัดที่เกิดขึ้นจากความฉลาด สามารถคิดพิจารณาได้อย่างถูกต้องแยกคาย ดังนั้น ความซื่อสัตย์และมุ่งมั่นจะยั่งยืนอยู่ได้ด้วยสติปัญญาหมายความว่า เมื่อบุคคลผู้มีสติ รู้ตัว มีปัญญารู้ชัดในคุณค่าของความซื่อสัตย์และสร้างสรรค์ความเจริญบนพื้นฐานของความซื่อสัตย์แล้ว ก็จะเกิดเป็นความนิยม เชื่อมมั่น พึงพอใจในความดี การกระทำดี ความมั่นใจพึงพอใจนั้น จะเป็นเครื่องหนุนประคองความซื่อสัตย์ พร้อมทั้งมุ่งมั่นที่จะทำให้คงอยู่ตลอดไปไม่เสื่อมคลาย (กรมการศาสนา, 2552 : 34)

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2547 : 76-80) ได้อธิบายความสำคัญและคุณค่าของความซื่อสัตย์ไว้ว่า ความซื่อสัตย์เป็นข้อหนึ่งในศีล 5 อันเป็นเครื่องมือที่จะทำให้บุคคลที่อยู่ในสังคม

อยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข เพราะศีล คือ ความปกติ ดังนั้นคนทุกคนจะต้องผูกพันด้วยความตรงไปตรงมา มีความจริงใจต่อกันถ้าใครโกหกหลอกลวงก็ผิดปกติไป ฉะนั้นเพื่อรักษาความปกติไว้ ศีลข้อที่ 4 จึงขึ้นชื่อว่า คนจะต้องไม่พูดเท็จ คือ มีความซื่อสัตย์ต่อกัน หากบุคคลไม่รักษาความซื่อสัตย์สังคม ประเทศชาติก็จะไม่สงบสุข มีแต่ความหวาดระแวงกัน นอกจากนี้ยังส่งผลเสียต่อตนเอง คือ ทำให้เกิดโรคความจำเสื่อม ผู้ที่โกหกมาก ๆ เข้า ลงท้ายแม้กระทั่งตัวเองก็หลงลืมว่าเรื่องที่ตนพูดนั้นเป็นเรื่องจริงหรือโกหก

มัลลย ครอบ (2554 : ออนไลน์) ได้ระบุถึงประโยชน์ของความซื่อสัตย์ไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมให้เกิดความเมตตาธรรม
2. ปราศจากความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน
3. เป็นพื้นฐานในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม
4. ส่งเสริมความรักและการให้เกียรติซึ่งกันและกัน
5. เป็นพฤติกรรมที่ปราศจากความหวาดระแวง
6. เป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
7. นำไปสู่ความรักและเคารพในเกียรติของตนเองและบุคคลอื่น
8. เป็นการเคารพสิทธิในทรัพย์สินหรือความรู้สึกคนอื่น
9. ช่วยรักษาปกป้องผลประโยชน์ของตนเองหรือองค์กรอย่างตรงไปตรงมา
10. ช่วยสร้างความอบอุ่นแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม
11. ช่วยส่งเสริมความเป็นระเบียบและมีวินัยในตนเองและสังคม
12. ช่วยสร้างความจริงใจและไว้วางใจซึ่งกันและกันได้

สรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์ เป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญ มีคุณค่าและประโยชน์ในการทำให้บุคคลเป็นคนดีใช้ปัญญาในการพิจารณาในการประพฤติปฏิบัติตนให้ตั้งมั่นในคุณงามความดี เพื่อประโยชน์ที่จะเกิดต่อตนเอง หน้าที่การงาน บุคคลที่อยู่รอบข้าง หมู่คณะ สังคม และประเทศชาติ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์

กฤติพงษ์ บุญรงค์ (2550: 60) กล่าวว่า สภาพแวดล้อมทางสังคม ประกอบด้วย องค์กรทางสังคมที่สำคัญ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาความซื่อสัตย์ในที่นี้ คือ ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา และสื่อมวลชน องค์กรดังกล่าวนี้ กิจติวิทยาสังคมเชื่อว่า การถ่ายทอดลักษณะทางสังคมจากรุ่นหนึ่ง ไปยังอีกรุ่นหนึ่งนี้ทำได้โดยการผ่านตัวแทนของกลุ่ม เช่น บิดา มารดา การถ่ายทอดทางสังคมนี้ ส่วนมากเกิดจากการเรียนทางสังคม (Social Learning) เช่น อาจจะทำอาชีพหลักการปั้นพฤติกรรม การเรียนรู้โดยบังเอิญ และการเลียนแบบผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน อาจจะทำใจสอนให้รู้และเข้าใจถึงความซื่อสัตย์ ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเกิดการปฏิบัติตาม แต่บางครั้งไม่มีใครจูงใจสอน แต่ผู้เรียนก็

เรียนรู้เองโดยไม่ได้ตั้งใจหรืออาจจะเลียนแบบจากบุคคลที่ใกล้ชิดสนิทสนมหรือห่างไกล โดยผู้ถูกเลียนแบบไม่ทราบเรื่องเลยก็ได้ ดังนั้น ความซื่อสัตย์อาจจะเรียนรู้ได้จากวิธีดังที่กล่าวมาแล้ว สิ่งที่ควรตระหนักไว้เสมอ คือ ความพร้อมของผู้เรียนในระดับพื้นฐาน คือ สติปัญญา สุขภาพจิตและประสบการณ์ทางสังคม นอกจากนี้ ความเชื่อในผลแห่งการกระทำของตน ความมุ่งมั่นอดทนมากกว่ามุ่งปัจจุบันและความสามารถบังคับตนเองอย่างมีเหตุผลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ซึ่งผู้เรียนควรมีความพร้อมและควรพัฒนาและเสริมสร้างไปด้วยกันทั้งนี้เพราะจะทำให้เกิดการเรียนรู้ในการพิจารณาตัดสินใจ และฝึกฝนการแสดงออกของพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความซื่อสัตย์สุจริตได้เร็วขึ้นและดีขึ้น

รลิตา กุลแถลง (2550 : 19) ได้อธิบายลักษณะของความซื่อสัตย์ไว้ว่า บุคคลที่มีความซื่อสัตย์จะมีลักษณะดังนี้

1. มีความซื่อตรง
2. มีความนับถือตนเอง
3. ไม่หลอกลวงตนเอง
4. เป็นผู้ที่มีความละเอียดต่อการกระทำผิด
5. ไม่คิดคดต่อผู้อื่น
6. ไม่ลักขโมย
7. ประพฤติปฏิบัติตนต่อผู้อื่นอย่างตรงไปตรงมาทั้งต่อหน้าและลับหลัง
8. รับผิดชอบต่อหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย
9. รักษาภูมริเบียบของสังคมและหน่วยงาน
10. ไม่กระทำการใด ๆ ที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ส่วนรวมและสังคม

คุณิต แก้วระยับ (2559 : 57) ได้อธิบายลักษณะของความซื่อสัตย์ไว้ว่า ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมที่จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเน้นถึงความซื่อสัตย์มาก ดังจะเห็นได้จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ชาวไทย 4 ประการ คือ

1. การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม
2. รู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์
3. การอดทนอดกลั้น และอดออมที่ไม่ประพฤติปฏิบัติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด
4. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2556 : 96-97) ได้รวบรวมคุณลักษณะของบุคคลที่มีความซื่อสัตย์ไว้ว่า คนที่ซื่อสัตย์เป็นคนที่มีใจเที่ยงตรงและยึดมั่นในหลักการความถูกต้องตามคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม จะมีคุณลักษณะดังนี้

1. เป็นบุคคลที่รักษาคำพูด
2. เป็นบุคคลที่รักษาคำมั่นสัญญา
3. มีความยุติธรรมในการดำเนินการต่าง ๆ โดยไม่เล่นพรรคเล่นพวก
4. มีความกล้าหาญในการทำความดี หรือกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง
5. เป็นบุคคลที่ไม่รักษาหน้าแต่กล้าที่จะรับผิดชอบ ไม่โยนความผิดให้ผู้อื่น
6. ไม่เอาเปรียบผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน
7. เป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี

ดวงรัตน์ วาห์สะ (2555 : 645-646) กล่าวว่า พฤติกรรมความซื่อสัตย์ของนักเรียนนั้นเกิดจากปัจจัยดังต่อไปนี้

1. พฤติกรรมความซื่อสัตย์ของบิดามารดา มีความสำคัญต่อพฤติกรรมความซื่อสัตย์ของนักเรียน เนื่องจากการที่เด็กได้รับการอบรม สั่งสอน การแสดงแบบอย่างที่ดี เหมาะสมก็จะทำให้เด็กเกิดพฤติกรรมในทางที่ดี การสอนเด็กให้มีความซื่อสัตย์สุจริตนั้น พ่อแม่ต้องสาธิตการเป็นคนซื่อสัตย์ให้แก่ลูก ปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างให้ลูก แม้กระทั่งการพูดโกหกพ่อแม่ก็ไม่ควรพูดโกหก ถ้าพ่อแม่ตระหนักในเรื่องเหล่านี้และมองเห็นว่าปัญหาความซื่อสัตย์ เป็นปัญหาระดับชาติต้องมาช่วยกันปลูกฝังลูกหลานให้มีความซื่อสัตย์พ่อแม่ก็ต้องทำตัวเป็นแบบอย่างความประพฤติให้แก่เด็ก

2. การควบคุมตนเอง เป็นปัจจัยภายในบุคคลที่มีผลต่อพฤติกรรมความซื่อสัตย์ ซึ่งการควบคุมตนเองเป็นการกระทำพฤติกรรมที่พึงประสงค์และละเว้นการกระทำที่ไม่พึงประสงค์ โดยการยับยั้งชั่งใจ การอดทน การหลีกเลี่ยงสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดปัญหา ซึ่งผู้ที่สามารถควบคุมตนเองนั้นเป็นผู้ที่มีสติ มีเหตุผลในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดีกว่าบุคคลที่ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ การที่เด็กมีความสามารถในการควบคุมตนเอง จะทำให้เด็กสามารถลดการกระทำพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ ดังนั้นการควบคุมตนเองจึงมีส่วนสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมไม่ให้กระทำความผิดและลดอายุต่อการกระทำผิด เด็กจะสามารถที่จะยับยั้งชั่งใจในการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น ไม่ลอกข้อสอบเพื่อน ไม่เข้าเรียนสาย ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และไม่ยอกได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน

3. การได้รับการส่งเสริมความซื่อสัตย์จากโรงเรียนเป็นปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อพฤติกรรมความซื่อสัตย์ คือ การส่งเสริมความซื่อสัตย์จากโรงเรียนเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและเกิดทักษะในการปฏิบัติตนให้เป็นบุคคลที่มีความซื่อสัตย์ โดยได้รับการส่งเสริมจากครู หรือนุเคราะห์ในโรงเรียน ซึ่งสามารถทำได้ในรูปแบบของกิจกรรม การจัดสภาพแวดล้อม การเป็น

แบบอย่างของครู หรือการสอดแทรกเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการเรียนการสอน จากครูในการสร้างนิสัยความเชื่อศรัทธาให้กับเด็กต้องทำต่อเนื่องเป็นเวลานาน ตลอดเวลาที่เด็กศึกษาเล่าเรียนอยู่ในโรงเรียน ครูผู้สอนมีหน้าที่ในการดูแลเอาใจใส่การจัดกิจกรรมก็ต้องอยู่ในพื้นฐานที่ถูกต้องเหมาะสม

4. การเห็นคุณค่าของความสำเร็จมีความเกี่ยวข้องกับความสำเร็จของนักเรียน เนื่องจากการที่เด็กเห็นคุณค่าของความสำเร็จก็จะเกิดการยอมรับ และมีการปฏิบัติให้ตนเองเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมที่เชื่อศรัทธา และเห็นถึงประโยชน์ของความสำเร็จ ว่าการที่เป็นผู้ที่มีความเชื่อศรัทธาจะมีประโยชน์ต่อสังคมหรือส่วนรวมอย่างไร เกิดการละอายในการกระทำสิ่งที่ไม่เชื่อศรัทธาต่อตนเอง และต่อผู้อื่น เกรงกลัวต่อผลลัพธ์ที่จะเกิดตามมา ถ้าเด็กไม่เห็นถึงคุณค่าของความสำเร็จเด็กก็จะไม่มีจิตสำนึกในการกระทำพฤติกรรมที่มีความเชื่อศรัทธา

สรุปได้ว่า ความสำเร็จเป็นจริยธรรมหนึ่ง ซึ่งบุคคลพึงจะมีไว้เป็นคุณสมบัติของตน เป็นคุณธรรมที่จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเน้นถึงความเชื่อศรัทธามาก ผู้ที่มีความเชื่อศรัทธามีความจริงใจ เชื่อตรง ทำจริง เป็นผู้ที่มิเกียติ เชื่อถือได้ และความสำเร็จเป็นธรรมอันประเสริฐที่สุดที่บุคคลพึงมี องค์กรทางสังคมที่สำคัญซึ่งมีผลต่อการพัฒนาความสำเร็จ ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา และสื่อมวลชน นอกจากนี้การรู้จักควบคุมตนเอง และการเห็นคุณค่าของความสำเร็จ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความเชื่อศรัทธาของบุคคล

แนวทางการพัฒนาความเชื่อศรัทธา

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2552 : ออนไลน์) กล่าวว่า คนทุกคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ จำเป็นต้องมีค่านิยมและทัศนคติเรื่องความสำเร็จและต้องดำเนินชีวิตโดยมีความเชื่อศรัทธาเป็นพื้นฐาน ดังนั้น การปลูกฝังเรื่องความสำเร็จจึงต้องเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายในสังคมที่จะต้องช่วยกัน จะยกภาระให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ได้ ทุกคนต้องมีสำนึกและปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบด้วยความเชื่อศรัทธา และมีหน้าที่ดูแลช่วยเหลือสร้างจิตสำนึกให้คนอื่นปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเชื่อศรัทธาด้วย องค์กรหลักที่มีหน้าที่รับผิดชอบที่สำคัญ คือ

1. ครอบครัว พ่อแม่ ผู้ปกครอง ญาติพี่น้อง ต้องช่วยกันดูแลสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกนี้ด้วยการแนะนำ สั่งสอน ทำตัวอย่างที่ดีให้กับคนในครอบครัวของตน

2. โรงเรียนและสถานศึกษา เป็นสถาบันสำคัญที่ทำหน้าที่ให้การศึกษอบรมบ่มนิสัย คือ ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง การสร้างนิสัย การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง หัวใจสำคัญของการศึกษา คือ การทำให้คนเป็นคนดีเป็นคนที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นทั้งต่อสังคมที่ตนอยู่อาศัยและต่อประเทศชาติจนถึงมนุษยชาติในที่สุด การสร้างลักษณะนิสัยความเชื่อศรัทธา จึงเป็นเรื่องสำคัญที่

โรงเรียนและสถานศึกษาจะต้องให้การเอาใจใส่ดูแลไม่น้อยกว่าการทำให้ผู้เรียนมีความรู้ และมีลักษณะอื่น ๆ ที่พึงประสงค์ การปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องความซื่อสัตย์ก็เหมือนกับการปลูกฝังคุณลักษณะอื่น ๆ คือต้องทำให้ผู้เรียนเกิดศรัทธา เชื่อว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ดีที่ทุกคนพึงประพฤติปฏิบัติ และต้องให้ผู้เรียนปฏิบัติเป็นกิจนิสัยควบคู่กับการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และให้เห็นตัวอย่างของจริงที่ถูกต้องด้วยการสร้างนิสัยความซื่อสัตย์ให้กับเด็กเป็นเรื่องที่ต้องทำต่อเนื่องเป็นเวลานาน ตลอดเวลาที่เด็กได้ศึกษาเล่าเรียนอยู่ในโรงเรียน เพื่อให้กระบวนการศึกษาเล่าเรียนเป็นไปอย่างเหมาะสม ทุกฝ่ายในโรงเรียนจะช่วยกันรับผิดชอบตั้งแต่ผู้บริหารซึ่งต้องถือว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ คอยกำกับดูแลติดตามอย่างใกล้ชิด กระบวนการเรียนก็ต้องถูกต้องเหมาะสมกับวัยและพื้นฐานของเด็ก ครูที่สอนทุกคนทุกวิชาก็ต้องถือเป็นหน้าที่คอยดูแลเอาใจใส่กิจกรรมทุกอย่างที่จัดก็ต้องอยู่บนพื้นฐานที่ถูกต้องเหมาะสม และส่งเสริมให้เกิดความซื่อสัตย์ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมเพื่อความรู้อ ความบันเทิง หรือการกีฬาก็ตาม

3. สถาบันสังคมต่าง ๆ ก็ต้องมีบทบาทส่งเสริมสนับสนุนการสร้างลักษณะนิสัยความซื่อสัตย์ วัดและองค์กรทางศาสนาต่าง ๆ จะมีส่วนช่วยได้มากในการอบรม สร้างความเชื่อ ความศรัทธาให้เกิดขึ้น สื่อมวลชนต่าง ๆ ก็มีส่วนให้ความรู้ ความตระหนักความสำนึกในความสำคัญของความซื่อสัตย์ได้มากถ้ามีการยกตัวอย่างคนทำความดีให้ปรากฏเสมอ ๆ ก็จะทำให้สังคมเชื่อมั่นในความดีงามนั้น ๆ ได้มากขึ้น ที่สำคัญคือจะต้องไม่ปล่อยยกย่องคนไม่ซื่อสัตย์ให้คนทั่วไปเห็น เพราะจะทำให้คนทั่วไปรู้สึกว่าเป็นปกติวิสัยที่คนทั่วไปพึงประพฤติปฏิบัติได้ ไม่ใช่เรื่องเสียหาย เรามักจะได้ยินได้ฟังอยู่เสมอที่บางครั้งสังคมยกย่องเชิดชูคนที่มีความดี บริจาคเพื่อสังคมมาก ๆ แต่เคยมีประวัติชื่อเสียงในทางไม่ดีมาก่อน การทำเช่นนี้เป็นอันตรายต่อสังคมมาก ทำให้เยาวชนเห็นว่าความร่ำรวย มีความสำคัญมากกว่าการเป็นคนดีของสังคม

แม้ว่าการปลูกฝังความซื่อสัตย์จะเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายก็ตาม แต่ผู้ที่มีบทบาทสำคัญยังคงเป็นของโรงเรียนและสถานศึกษา ซึ่งมีหน้าที่หลักคือ การพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามในทุก ๆ ด้านอย่างมีคุณภาพ คือ ต้องให้เด็กได้พัฒนาทั้งทางด้านจิตใจ ปัญญา ร่างกาย และทางสังคม ความซื่อสัตย์เป็นคุณลักษณะทางจิตใจ ประการหนึ่งที่พึงปลูกฝังพัฒนาให้เกิดขึ้นกับเด็กทุกคน แต่การพัฒนาคุณลักษณะด้านความซื่อสัตย์ก็ต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาทางด้านปัญญา คือ ความรู้ ความเข้าใจและการพัฒนาทางร่างกายและสังคมด้วยเช่นเดียวกัน การเรียนการสอนก็คือ กระบวนการกระตุ้นเพื่อให้เกิดการพัฒนานั้นเองเป็นกระบวนการที่ทำให้เด็กเกิดความอยากรู้อยากเห็นและได้เรียนรู้ ได้ปฏิบัติจนเกิดความเข้าใจ เกิดความเชื่อ ความศรัทธา และยึดถือสิ่งนี้เป็นแนวดำเนินชีวิตตลอดจนมีการศึกษาและพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อ ความศรัทธานั้นชัดเจนยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกใน

อนาคต เพื่อให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการพัฒนานิสัยเรื่องความซื่อสัตย์ ตามนัยที่กล่าวมานี้กระบวนการจัดการเรียนการสอนจึงควรมีลักษณะดังนี้

1. การกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจเรื่องความซื่อสัตย์โรงเรียนสามารถทำได้ด้วยวิธีง่าย ๆ เช่น นำข่าวเหตุการณ์ประจำวันที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์ หรือเอาเรื่องของคนในชุมชนที่คนยกย่องนับถือในเรื่องความซื่อสัตย์มาเล่าให้นักเรียนฟัง และในเด็กเล็ก ๆ อาจต้องเล่าเป็นนิทาน ในเด็กโตขึ้นก็เล่าเรื่องจริง และมีรายละเอียดได้มากขึ้น
2. การยกย่องสรรเสริญผู้ที่ทำความดีต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้ที่แสดงออกซึ่งความซื่อสัตย์ ควรยกย่องนักเรียนของตนเอง คนในสังคมนอก ๆ โรงเรียนหรือคนอื่น ๆ ตามข่าว เหตุการณ์ที่ปรากฏ
3. การให้นักเรียนศึกษา ค้นคว้า หาบุคคลตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าผู้นั้นเป็นคนซื่อสัตย์สุจริตและมีคุณสมบัติที่ดีงามอื่น ๆ นักเรียนควรจะได้ศึกษาโดยการไปพูดคุยกับคนในชุมชน เพื่อหาคนที่ชุมชนยกย่องนับถือ และศึกษาจากหนังสือ เอกสารต่าง ๆ ควรให้นักเรียนได้ให้เหตุผลในการที่เขาเลือกบุคคลนั้นมาเป็นตัวอย่างด้วย
4. การให้นักเรียนช่วยกันจัดนิทรรศการแสดงประวัติชีวิต และพฤติกรรมของผู้ที่นักเรียนหรือสังคม หรือองค์กรต่าง ๆ ยกย่องว่าเป็นคนซื่อสัตย์ เป็นระยะ ๆ
5. โรงเรียนประกาศยกย่องนักเรียนหรือครู หรือบุคคลในสังคมที่มีพฤติกรรมความซื่อสัตย์ให้ปรากฏแก่นักเรียนโดยทั่วไปทุกครั้งที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้น
6. โรงเรียนอาจจัดกิจกรรมประจำภาคเรียนหรือประจำปี ให้นักเรียนช่วยกันเลือกเพื่อนของเขาเองที่เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สมควรได้รับการยกย่องชมเชย
7. ในกิจกรรมการเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดวิชาใดก็ตาม ครูทุกคนควรให้ความสำคัญกับการสร้างนิสัยความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ๆ เสมอ ๆ ไม่ควรแยกการสอนเรื่องความซื่อสัตย์จากการสอนอื่น ๆ เราสามารถสอนเรื่องความซื่อสัตย์ควบคู่สอดแทรกผสมกลมกลืนไปกับการสอนภาษา สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิชาการงาน วิชาศิลปะ วิชาพลานามัย ฯลฯ ได้เสมอ
8. ให้นักเรียนได้ศึกษาจากบุคคลในท้องถิ่น เช่น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ถึงความดีงามของการเป็นผู้มีความซื่อสัตย์ และโทษของการไม่เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ พร้อมทั้งหาตัวอย่างที่เป็นจริงมาประกอบ
9. โรงเรียนอาจให้นักเรียนเขียนนิทาน เรื่องจริง เกี่ยวกับเรื่องความซื่อสัตย์
10. ให้นักเรียนสังเกต วิเคราะห์ และวิจารณ์ตนเองในเรื่องความซื่อสัตย์ คือ การให้นักเรียนเป็นผู้ประเมินตนเอง ซึ่งอาจให้ทำไว้เป็นความลับเฉพาะตัวของแต่ละคน
11. โรงเรียนอาจจัดให้มีการปาฐกถา ใ้ว่าที่ เกี่ยวกับความซื่อสัตย์ โดยให้นักเรียนจัดและดำเนินการกันเอง

12. ให้นักเรียนตั้งปณิธานของตนเกี่ยวกับความซื่อสัตย์

13. โรงเรียนเชิญผู้มีชื่อเสียง หรือผู้ได้รับยกย่องเรื่องความซื่อสัตย์มาพูดคุยกับนักเรียน

14. โรงเรียนจัดงานวันแห่งความซื่อสัตย์ และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังความซื่อสัตย์

15. ครูในโรงเรียนประพาดิตนาให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนยังมีรูปแบบและวิธีการอื่น ๆ อีกมากมายที่สามารถนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการพัฒนานิสัยให้นักเรียนยึดมั่นในความซื่อสัตย์ กิจกรรมใด ๆ ก็ตามที่ให้นักเรียนได้รู้ ได้เห็นจากของจริง เหตุการณ์จริง และได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองจริง จะทำให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งที่แท้จริงมากขึ้น กระบวนการและกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ต้องทำสม่ำเสมอเป็นประจำและต่อเนื่อง เพื่อกระตุ้นและหล่อหลอมลักษณะนิสัยนี้ให้เกิดขึ้นคงอยู่อย่างแน่นแฟ้นมั่นคง การได้รู้ได้เห็นของจริง จะทำให้เด็กเกิดศรัทธาและความเชื่อมั่น ยิ่งถ้าผู้นั้นเป็นผู้ที่เด็กรู้จักใกล้ชิด เคารพนับถือ ก็จะมีสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ง่ายและมากยิ่งขึ้น เป้าหมายสำคัญของกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องความซื่อสัตย์ คือ ความสำนึกในความซื่อสัตย์ นิสัยความเป็นคนซื่อสัตย์ และประพาดิตนาอยู่บนฐานความซื่อสัตย์

ศศิณา ชุมเพชร (2555 : ออนไลน์) กล่าวว่า โรงเรียนและสถานศึกษานอกจากจะมีหน้าที่พัฒนาสติปัญญาแล้วยังมีหน้าที่สำคัญคือ การปลูกฝังเรื่องความซื่อสัตย์ให้เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียน ส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ด้วยเหตุนี้ โรงเรียนและสถานศึกษา จึงควรมีการจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ดังนี้

1. กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจและตระหนักในเรื่องของความซื่อสัตย์
2. ยกย่องผู้ที่ทำความดีและมีความซื่อสัตย์
3. ให้นักเรียนเลือกบุคคลที่มีความซื่อสัตย์เป็นบุคคลตัวอย่างพร้อมทั้งบอกเหตุผล
4. จัดนิทรรศการยกย่องบุคคลที่นักเรียนเลือกกว่าเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์
5. ประกาศยกย่องครูและนักเรียนที่มีความซื่อสัตย์

นอกจากนี้ทางโรงเรียนและสถานศึกษาควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกความซื่อสัตย์โดยให้นักเรียนได้เห็นตัวอย่างที่ตัวอย่างสม่ำเสมอ มีการยกย่องสรรเสริญให้ขวัญและกำลังใจแก่ผู้ที่ประกอบความดีอย่างเป็นกิจวัตร

สรุปแนวทางในการพัฒนาความซื่อสัตย์ ได้ว่า เป็นการปลูกฝังให้เด็กไทยรุ่นใหม่มีความซื่อสัตย์โดยจะต้องร่วมมือกันทุกภาคส่วน เริ่มตั้งแต่ครอบครัวต้องให้ความรักความอบอุ่นและอบรมสั่งสอนตลอดจนการเป็นแบบอย่างที่ดี ต่อจากนั้นโรงเรียนโดยผู้บริหารและครูอาจารย์ต้อง

ปลูกฝังค่านิยมในเรื่องความซื่อสัตย์ให้เด็กทราบในรูปแบบกิจกรรมต่างๆ เช่น การเขียนนิทาน หรือ เรื่องจริงเกี่ยวกับเรื่องความซื่อสัตย์ การจัดกิจกรรมส่งเสริมความซื่อสัตย์อื่นๆ เป็นต้น ซึ่งนับว่าทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมความซื่อสัตย์สุจริตให้เกิดขึ้นกับเด็ก เพื่อจะได้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาในอนาคตของประเทศชาติต่อไป

2. จิตอาสา

ความหมายของจิตอาสา/จิตสาธารณะ

พรทรัพย์ ชื่นในเมือง (2554 : 10) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่ เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม มีการใช้สิ่งของส่วนรวมอย่างรับผิดชอบ การถือเป็นหน้าที่ในการดูแลรักษาสมบัติส่วนรวม มีการแบ่งปันและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้สมบัติของส่วนรวมนั้น และการไม่ยึดสมบัติส่วนรวมมาเป็นสมบัติของตนเอง

พรทิพย์ มนตรีวงศ์ (2554 : 12) กล่าวว่าจิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่ เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึก และยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2560 : 53) ได้ให้ความหมาย จิตสาธารณะว่า หมายถึง การช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจไม่หวังผลตอบแทน การเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม

ศิริ แคนสา (2551 : 16) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การมีจิตสำนึกในประโยชน์สำนึกในผลกระทบที่พึงมีต่อชุมชนและสังคมโดยรวม โดยผู้ที่ต้องรับผลประโยชน์นั้นอาจไม่เห็นตัวตนชัดเจนว่าเป็นบุคคลใดทราบแต่เพียงว่าสังคมโดยรวมต้องได้รับผลแน่นอน ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้ความเข้าใจเชิงจิตสาธารณะ คือ เป็นความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่นในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวม รู้ผลในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวม รู้ผลที่เกิดจากการกระทำหรือความเป็นไปและการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมโลก 2) ด้านความคิดเชิงจิตสาธารณะ คือ เป็นกระบวนการหรือลักษณะการคิดที่บุคคลใช้เป็นหลักในการตัดสินใจเกี่ยวกับจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg) และ 3) ด้านการปฏิบัติตนของบุคคลเชิงจิตสาธารณะ คือ เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัย ที่ตนสามารถทำได้และการเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มโดยไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตนเองตลอดจนไม่ปิดกั้น โอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรวมนั้น

คชฎี ไชยชนะ (2550 : 61) ได้ให้ความหมาย จิตอาสา ไว้ว่าหมายถึง ความสำนึกของบุคคลที่มีต่อสังคม ส่วนรวมโดยการเอาใจใส่และการช่วยเหลือ ผู้ที่มีจิตอาสาจะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมจิตอาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น การเสียสละเงิน สิ่งของ เวลา ร่างกาย และสติปัญญา เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทน

วราพร วันไชยธนวงศ์ และคณะ (2551) ได้ให้ความหมายว่า คือความสมัครใจ เต็มใจตั้งใจทำ และเสียสละทั้งร่างกาย แรงใจหรือทรัพย์สินในการกระทำหรือสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังนี้

1. ความสมัครใจ เป็นการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่น และเป็นการอาสาสมัครที่จะกระทำสิ่งนั้น เช่น ความสมัครใจพร้อมที่จะช่วยเหลือ การกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความสมัครใจ ความสมัครใจในการกระทำกิจกรรม

2. ความเต็มใจ เป็นความรู้สึกรักของนักศึกษาพยาบาลที่ยินดีให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่น เช่น สิ่งที่เราสมัครทำด้วยความเต็มใจ การให้ความช่วยเหลือด้วยความเต็มใจมาจากความรู้สึกที่แท้จริง ความรู้สึกที่อยากทำด้วยความเต็มใจ

3. การเสียสละ เป็นการกระทำที่ช่วยเหลือแก่ผู้อื่นด้วยความรู้สึกรักที่กระทำด้วยความมุ่งมั่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เช่น การมีใจรักอยากช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน การทำประโยชน์ต่าง ๆ แก่ส่วนรวมไม่หวังผลประโยชน์ความรู้สึกมุ่งมั่นตั้งใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์สังคมที่เดือดร้อน

ปิยะนาถ สรวิสูตร (2552) กล่าวว่า จิตอาสา คือ จิตที่พร้อมจะให้หรือเสียสละเวลา ร่างกาย และสติปัญญา เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น และสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทน

สุภาพร ทศพระรินทร์ (2556 : 55) ให้ความหมายว่า จิตอาสา หมายถึง จิตแห่งการให้ความดีงามทั้งปวงแก่เพื่อนมนุษย์โดยเต็มใจ สมัครใจ อิ่มใจ ซาบซึ่งใจ ปิติสุข ที่พร้อมจะเสียสละร่างกาย และสติปัญญาเพื่อสาธารณประโยชน์ในการทำกิจกรรม หรือสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นจิตที่ไม่นิ่งดูเฉย เมื่อพบเห็นปัญหาหรือความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับผู้คน เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดีและเห็นหน้าตาเปลี่ยนเป็นรอยยิ้ม เป็นจิตที่เปี่ยมบุญ คือความสงบเย็น และพลังแห่งความดีอีกทั้งยังช่วยลด “อึดตา” หรือความเป็นตัวตนของตนเองลงได้บ้าง

สรุปได้ว่า จิตอาสา (Volunteer Spirit) หมายถึง การช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจไม่หวังผลตอบแทน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละเวลา สิ่งของ เงินทอง ร่างกาย สติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์เพื่อส่วนรวม รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อ โรงเรียน ชุมชน และสังคมด้วยความสมัครใจและไม่หวังผลตอบแทน ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรม ดังเช่น การช่วยพ่อแม่

ผู้ปกครอง ครู ด้วยความเต็มใจ การอาสาทำงานให้ผู้อื่นด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา โดยไม่หวังผลตอบแทน การแบ่งปันสิ่งของทรัพย์สิน และอื่น ๆ การช่วยแก้ปัญหาหรือสร้างความสุขให้กับผู้อื่น การดูแลรักษาสาธารณสมบัติ และสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ การเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม การเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา หรือสร้างสิ่งที่ดีงามของส่วนรวมตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยความกระตือรือร้น เป็นต้น

ความสำคัญของจิตอาสา

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่จะอยู่ร่วมกันเป็นสังคมและย่อมมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพากัน ซึ่งหากคนในสังคมขาดจิตสาธารณะจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน ประเทศชาติ และระดับโลก มีผู้กล่าวถึงความสำคัญของการมีจิตสาธารณะดังนี้

พรทรัพย์ ชื่นในเมือง (2554 : 11) กล่าวว่า จิตสาธารณะเป็นความรับผิดชอบต่อภายใน คือ ความรู้สึกนึกคิด จิตใต้สำนึก ตลอดจนคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งอยู่ในจิตใจและส่งผลกระทบต่อมาสู่การกระทำภายนอก ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จะเห็นว่าเกิดจากการขาดจิตสำนึกของคนส่วนรวมในสังคมเป็นปัญหาสำคัญ คือ 1) ปัญหายาเสพติดซึ่งเกิดจากความเห็นแก่ตัวของผู้ชายไม่นึกถึงปัญหาที่เกิดขึ้นต่อไปกับสังคม 2) ปัญหามลพิษต่างๆ ที่เกิดจากความไม่รับผิดชอบต่อ ขาดจิตสำนึก เช่น การปล่อยน้ำเสียออกจากโรงงานไม่ผ่านการบำบัด การจอร์ถยนต์โดยไม่ดับเครื่องยนต์ทำให้เกิดควันพิษ ทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย การใช้ทางสาธารณะเพื่อประโยชน์ส่วนตัว โดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม การทิ้งขยะลงแม่น้ำลำคลอง การฉีดยาแรงเนื้อแดงในสัตว์เลี้ยง ซึ่งมีผลต่อโรคภัยไข้เจ็บในมนุษย์

พรทิพย์ มนตรีวงศ์ (2554 : 18) กล่าวว่า การมีจิตสาธารณะอยู่ที่การปลูกฝังส่งเสริม หรือการพัฒนาให้เด็กมีจิตสำนึกสาธารณะ ด้วยวิธีการต่าง ๆ จะทำให้เด็กมีจิตใจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน อาสาดูแลรับผิดชอบสมบัติส่วนรวม มีการใช้สมบัติของส่วนรวมอย่างเห็นคุณค่า ใช้อย่างทะนุถนอม รู้จักการแบ่งปันโอกาสในการใช้ของส่วนรวมให้ผู้อื่น เมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ปัญหาที่เกิดการเอารัดเอาเปรียบคนอื่น ปัญหาการทำลายสาธารณะ สมบัติต่าง ๆ จะลดลง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์พวกพ้องก็จะลดน้อยลงนำไปสู่สังคมที่พัฒนาขึ้น

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552 : 6-8) กล่าวว่าความสำคัญของการสร้างเด็กให้มีจิตสาธารณะโดยเน้นในระดับสถานศึกษา จิตสาธารณะนับได้ว่าอยู่ในความสนใจของนักการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างมาก เช่น ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดไว้ในมาตรฐานการศึกษาของชาติ กล่าวว่า มาตรฐานที่ 1 กล่าวว่า คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลกโดยคนไทยต้องเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข ตัวบ่งชี้ คือ กำลังกาย กำลังใจ ที่สมบูรณ์ ความรู้และทักษะที่จำเป็นและเพียงพอในการดำรงชีวิต และพัฒนาสังคม ทักษะการเรียนรู้

และการปรับตัว ทักษะทางสังคม คุณธรรม จิตสาธารณะและจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลกโดยมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องด้านต่าง ๆ ให้กับผู้เรียนรวมถึงการรู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติซึ่งต่อมากกระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความสำคัญกับการมีจิตสาธารณะ เช่น การรู้จักดูแลของส่วนรวม รวมถึงการรู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติโดยให้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 กำหนด “จิตสาธารณะ” เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน 1 ใน 8 ข้อ ที่สถานศึกษาต้องเน้น โดยสถานศึกษาต้องมีชั่วโมงให้เด็กทำกิจกรรมสาธารณะรวม 165 ชั่วโมง โดยประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 จะต้องทำกิจกรรม 60 ชั่วโมง มัธยมศึกษาตอนต้น 45 ชั่วโมง และมัธยมศึกษาตอนปลาย 60 ชั่วโมง โดยหวังให้นักเรียนได้ซึมซับสิ่งดีๆ จากการทำกิจกรรมและนิสัยคิดตัวไปจนโตเพราะถ้าสังคมมีคนที่มีจิตสาธารณะมากๆ มีความเห็นอกเห็นใจกันจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ปิยะนาถ สรวินุต (2552) กล่าวว่า จิตอาสาเป็นการทำจิตของเราให้เบิกบาน อย่าให้จิตของเราขุ่นข้น ทำงานร่วมกันระหว่าง กาย (ภายนอก) และจิต (ภายใน) การทำงานอาสา คือ การทำงานที่ไม่มุ่งหวังผลประโยชน์จะทำให้ เราทำงานอย่างเบิกบานสนุกสนาน จิตเสมือนน้ำใสที่หล่อเลี้ยงชีวิต จึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ มากมายทั้งต่อบุคคล สังคม และประเทศชาติหากทำงานหวังผลตอบแทนแล้วไม่ได้รับจิตจะขุ่นข้น ด้วยอารมณ์ท้อแท้เหมือนน้ำใสขุ่นข้นด้วยตะกอน จิตใจจะอุดตันเวลานั้นจะขี้มไม่ออก

ศิริพิมล รัชามิตร (2555 : บทนำ) กล่าวว่า จิตสำนึกเป็นความรู้สึกนึกคิดภายในบุคคล และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยการเรียนรู้ จิตสำนึกเมื่อเกิดขึ้นแล้วยากนักที่จะหยุด หรือหมดหายไปคนที่มีจิตสำนึกที่ดีจะประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมกับจิตสำนึกนั้น และใช้จิตสำนึกของตนเพื่อประโยชน์ต่อสิ่งต่าง ๆ ตามมา เช่น บุคคลที่มีจิตสำนึกด้านระเบียบวินัย จะไม่ขับรถผิดกฎจราจร บุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะจะไม่ขีดเขียนในสถานที่สาธารณะ

ศิริพิมล รัชามิตร (2555 : 459) กล่าวถึงการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมว่า เด็กช่วงแรกเกิดจนถึงก่อน 10 ขวบ เป็นช่วงที่เด็กมีความไวต่อการรับการปลูกฝังและส่งเสริมจริยธรรม และวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่งเพราะเด็กยังเป็น “ไม้อ่อนที่ตัดง่าย” ฉะนั้น การปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการทางร่างกาย และโดยเฉพาะเหมาะสมกับพัฒนาการทางจิตใจของเด็กจะเป็นการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่ได้มากกว่าที่คนมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพากัน คนในสังคมซึ่งมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไปถ้าคนในสังคมขาดจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งนอกจากจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กรแล้ว การขาดจิตสำนึกสาธารณะยังมีผลกระทบต่อชุมชนระดับประเทศ และระดับโลก

วิรุณ ตั้งเจริญ (2547 : 2 - 3) กล่าวว่า การเป็นผู้บริหารต้องมีคุณสมบัติหลายประการ คุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งคือ การมีจิตสำนึกสาธารณะ ผู้บริหารควรเป็นผู้ที่เสียสละเพื่อผู้อื่น เพื่อสังคม เอาสังคมเป็นตัวตั้ง เสียสละทั้งกำลังกายกำลังใจ กำลังศรัทธา หรือแม้แต่การเสียสละในเชิง วัตถุประสงค์หนึ่ง ถ้าผู้บริหารขาดจิตสำนึกสาธารณะจนกลายเป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน จะเกิดการเอาเปรียบองค์กร เห็นแก่ประโยชน์ของกลุ่มและพวกพ้อง องค์กรคงมีปัญหาอื่น ๆ ตามมาในระดับ ชุมชน ทำให้เกิดปัญหา คือ

1. ชุมชนอ่อนแอ ขาดการพัฒนา เพราะต่างคนต่างอยู่ สภาพชุมชน มีสภาพเช่นไรก็ ยังคงเป็นเช่นนั้น ไม่เกิดการพัฒนา และยิ่งนานไปก็มีแต่เสื่อมทรุดลง

2. อาชญากรรมในชุมชนอยู่ในระดับสูง

3. ขาดศูนย์รวมจิตใจ ขาดผู้นำที่นำไปสู่การแก้ปัญหา เพราะคนในชุมชนมองปัญหา ของตัวเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดคนอาสาสมัครพัฒนา เพราะกลัวเสียทรัพย์กลัวเสียเวลา หรือกลัวเป็นที่ครหาจากบุคคลอื่นในระดับชาติ

ถ้าบุคคลในชาติขาดจิตสำนึกสาธารณะจะทำให้เกิด

1. วิกฤตการณ์ภายในประเทศบ่อยครั้ง และแก้ปัญหาไม่ได้ เกิดการเบียดเบียนทำลาย ทรัพยากรและสมบัติที่เป็นของส่วนรวม

2. ประเทศชาติอยู่ในสภาพล้าหลัง เนื่องจากขาดพลังของคนในสังคม เมื่อผู้นำ ประเทศนำมาตราการได้ออกมาใช้ ก็จะไม่ได้ผลเพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน

3. เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก เกิดการแก่งแย่งแข่งขัน เห็นแก่ประโยชน์กลุ่มของตน และพวกพ้อง เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน

ในระดับโลก ถ้าบุคคลขาดจิตสำนึก จะทำให้เกิดการเอาเปรียบระหว่างประเทศ ทำให้เกิดปัญหาในระดับต่างๆ ดังนี้

1. เกิดการสะสมอาวุธกันระหว่างประเทศ เพราะขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกันกลัว ประเทศอื่นจะโจมตี จึงต้องมีอาวุธที่รุนแรง มีอานุภาพในการทำลายสูงไว้ในครอบครอง เพื่อข่มขู่ ประเทศอื่น และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ก็มักมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงของแสนยานุภาพทางการ สงครามในการตัดสินปัญหา

2. เกิดการกีดกันแก่งแย่ง หรือครอบงำทางการค้าระหว่างประเทศ พยายาม ทุกวิถีทาง เพื่อให้เกิดการค้าได้เปรียบทางการค้าทำให้ประเทศด้อยกว่าขาดโอกาสในการพัฒนาประเทศ ของตน

3. เกิดการรังเกียจเหยียดหยามคนต่างเชื้อชาติ ต่างเผ่าพันธุ์ หรือต่างท้องถิ่นมองชน ชาติอื่นๆ เผ่าพันธุ์อื่นว่ามีความเจริญหรือมีศักดิ์ศรีน้อยกว่าเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ของตนเอง ดูถูกหรือ

เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติอื่นจากความสำคัญของการมีจิตสำนึกสาธารณะ ถ้าสามารถปลูกฝัง ส่งเสริมหรือพัฒนาให้เด็กมีจิตสำนึกด้านสาธารณะ ด้วยวิธีการต่างๆ จะทำให้เด็กมีจิตใจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน อาสาดูแลรับผิดชอบสมบัติส่วนรวม มีการใช้ของสมบัติของส่วนรวมอย่างเห็นคุณค่าใช้อย่างทะนุถนอม รู้จักการแบ่งปัน โอกาสในการใช้ของส่วนรวมให้ผู้อื่น เมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ปัญหาที่เกิดการเอารัดเอาเปรียบคนอื่น ปัญหาการทำลายสาธารณะสมบัติต่าง ๆ จะลดลง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์พวกพ้องก็จะลดน้อยลง และจะนำมาสู่สังคมที่มีความสงบสุขและพัฒนาขึ้น

สรุปได้ว่า จิตสาธารณะหรือ จิตอาสา มีความสำคัญต่อการเป็นอยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่มีลักษณะความสัมพันธ์ในรูปแบบพึ่งพากัน โดยการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตสำนึกสาธารณะ ด้วยวิธีการต่าง ๆ จะทำให้เด็กมีจิตใจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน อาสาดูแลรับผิดชอบสมบัติส่วนรวม มีการใช้สมบัติของส่วนรวมอย่างเห็นคุณค่าใช้อย่างทะนุถนอม รู้จักการแบ่งปัน โอกาสในการใช้ของส่วนรวมให้ผู้อื่น เมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จะไม่มีปัญหาที่เกิดการเอารัดเอาเปรียบคนอื่น ปัญหาการทำลายสาธารณะสมบัติต่าง ๆ จะลดลง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์พวกพ้องก็จะลดน้อยลงนำไปสู่สังคมที่พัฒนาขึ้น จะเห็นว่าการอยู่ร่วมกันโดยปราศจากการมีจิตสาธารณะนอกจากจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน ประเทศชาติ และยังมีผลกระทบต่อระบบโลกตามมามากด้วย ฉะนั้นการเสริมสร้างจิตสาธารณะจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่วิทยาลัยจะต้องตระหนักและให้ความสำคัญกับการผลิตบัณฑิตที่จะออกมารับใช้สังคมอย่างผู้มีความรู้ คู่คุณธรรม และมีความรับผิดชอบต่อสังคมในทุกด้าน การมีจิตสาธารณะมีความสำคัญของนักศึกษาในด้านของการเป็นสมาชิกและพลเมืองที่ดีของครอบครัว องค์กร ชุมชน ประเทศชาติ และระดับโลกอย่างแท้จริง

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับจิตอาสา

สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (ม.ป.ป. : 258-268) กล่าวว่า จิตอาสาเป็นคุณธรรมของพลเมืองที่จะส่งเสริมให้สังคมมีความเข้มแข็งและมีศักยภาพใน การแก้ไขปัญหา เนื่องจากการมีพลเมืองตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม มีความปรารถนาที่จะ ช่วยเหลือสังคม เชื่อมมั่นในความสามารถของตนเองและการรวมกลุ่มปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้จะทำให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ รับผิดชอบต่อสังคมควบคู่ไปกับหน้าที่ของพลเมือง ซึ่งสามารถอธิบายโดยใช้ทฤษฎีประชาสังคมประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมของบุคคลเชิง จิตวิทยา พัฒนาการและแนวทางของพระพุทธศาสนาได้ดังนี้

1. แนวคิดรูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism Model)

ณัฐยา ลือชาภิตติกุล (2546 : 3-4) ได้อธิบายว่า การศึกษาสาเหตุของ พฤติกรรม สามารถศึกษาได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

ประเภทแรก เป็นสาเหตุภายนอกตัวบุคคล เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ

ประเภทที่สอง เป็นสาเหตุจากภายในตัวบุคคลที่เป็นลักษณะทางจิต เช่น เจตคติ บุคลิกภาพ การรับรู้ด้านต่าง ๆ เป็นต้น

สำหรับรูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยม เป็นแนวคิดรูปแบบหนึ่งที่ใช้สำหรับศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์โดยเน้นความสำคัญของการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นลักษณะทางจิตที่เป็นสาเหตุภายในตัวบุคคลกับสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เป็นสาเหตุภายนอกตัวบุคคล ปฏิกริยาที่เกิดขึ้นมีความเชื่อมโยงและต่อเนื่องซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพราะปัจจัยด้านบุคคล หรือ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่สามารถเป็นตัวบ่งชี้พฤติกรรมของปัจเจกบุคคลได้ เพราะพฤติกรรมเป็นผลจากการกระทำของกระบวนการต่อเนื่องของปฏิสัมพันธ์หลายทิศทาง หรือ เป็นผลสะท้อนกลับระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อมที่บุคคลเผชิญอยู่

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเป็นทฤษฎีที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาเทคนิคการปรับพฤติกรรมในปัจจุบัน ทฤษฎีนี้พัฒนาโดย อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) ตามแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม โดยอัลเบิร์ต แบนดูรา เชื่อว่าพฤติกรรมของคนเราไม่ได้เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากสภาพแวดล้อมเพียงอย่างเดียว แต่มีปัจจัยบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมด้วย เนื่องจากองค์ประกอบภายในมนุษย์และสิ่งแวดล้อมจะมีอิทธิพลต่อกันและกัน โดยจะแสดงออกมาให้เห็นในลักษณะของพฤติกรรมมนุษย์

3. ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม (Tree Moral Theory)

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมแสดงถึงสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและคนเก่งว่า พฤติกรรมเหล่านี้มีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมมี 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นดอกและผลของต้นไม้ส่วนลำต้น และส่วนที่เป็นรากแก้ว (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2536 อ้างถึงใน ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, 2551 : 19-20)

ส่วนแรก คือ ดอกและผลบนต้น แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานดีละเว้นชั่ว และพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม ส่วนแรกนี้เป็นพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ ที่รวมเข้าเป็นพฤติกรรมของพลเมืองดีพฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ และพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็ง ผลออกมาเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ นำปรารถนา มีสาเหตุอยู่ 2 กลุ่ม

กลุ่มแรก คือ สาเหตุทางจิตใจที่เป็นส่วนลำต้นของต้นไม้ซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ด้าน ได้แก่เหตุผลเชิงจริยธรรม มุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง ความเชื่ออำนาจในตนเอง แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และทัศนคติคุณธรรม และค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนั้น หรือสถานการณ์นั้น ๆ ถ้าต้องการเข้าใจ อธิบาย ทำนาย และพัฒนาพฤติกรรมชนิดใดจะต้องใช้จิตลักษณะบางด้าน หรือทั้ง 5 ด้านนี้ประกอบกัน จึงจะได้ผลดีที่สุด ส่วนที่สามของต้นไม้จริยธรรม คือ รากแก้ว ซึ่งเป็นจิตลักษณะ

กลุ่มที่สอง มี 3 ด้าน ได้แก่สติปัญญา ประสพการณ์ทางสังคม และสุขภาพจิต ซึ่งจิตลักษณะทั้งสามด้านนี้อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ 5 ประการที่ลำต้นของต้นไม้ก็ได้ เพราะบุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ 3 ด้านในปริมาณที่สูง เหมาะสมกับอายุจึงจะเป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตลักษณะทั้ง 5 ประการที่ลำต้นของต้นไม้โดยที่จิตลักษณะทั้ง 5 นี้จะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติถ้าบุคคลมีความพร้อมทางจิตใจ 3 ด้านดังกล่าวและอยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้าน สถานศึกษาและทางสังคมที่เหมาะสม นอกจากนี้บุคคลยังมีความพร้อมที่จะรับการพัฒนาจิตลักษณะ บางประการใน 5 ด้านนี้โดยวิธีการอื่น ๆ ด้วย ฉะนั้นจิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการ จึงเป็นสาเหตุ ของพฤติกรรมของคนดีและคนเก่งนั่นเอง อีกทั้งจิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการที่รากแก้วนี้อาจเป็น สาเหตุร่วมกับจิตลักษณะ 5 ประการที่ลำต้น เพื่อใช้อธิบายและพัฒนาพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง ด้วย

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทยได้แสดงความสัมพันธ์ในเชิงสาเหตุและผลระหว่างจิตลักษณะ 8 ด้านกับพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ ประสพการณ์ทางสังคมเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อพัฒนาการทางจิตของบุคคล การที่บุคคลมีประสพการณ์ทางสังคมจะทำให้มีความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นและสามารถนำตนเองเข้าไปอยู่ในบทบาทของผู้อื่นได้เรียกว่า ความสามารถในการสวมบทบาท (Role Taking) ซึ่งความสามารถในการสวมบทบาทมีความสำคัญต่อการพัฒนาจริยธรรมมาก ประสพการณ์จากการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นมากจะทำให้บุคคลมีความคิดที่กว้างขวางลึกซึ้งมองเห็นและเข้าใจบทบาทของตนเองและของผู้อื่นที่อยู่ร่วมกับคนในสังคม และความเข้าใจนี้เองจะเอื้ออำนวยให้บุคคลมีพัฒนาการทางจิตในระดับสูงได้ การที่บุคคลขาดประสพการณ์ทางสังคมและขาดโอกาสที่จะได้เรียนรู้หรือสวมบทบาทอื่น ๆ น้อยจะนำไปสู่การปฏิเสธทางจิตต่อบทบาทที่ไม่คุ้นเคย คือ การไม่ยอมรับ ไม่เข้าใจ ไม่ไว้วางใจ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการปิดกั้นข่าวสาร และข้อมูลที่จำเป็นต่อการพัฒนาทางจิตวิทยาและด้านสังคม ซึ่งย่อมรวมเอาพัฒนาการทางจริยธรรมทางอารมณ์ อนาคต และทางการบรรลุเอกลักษณ์แห่งอิโก้ของบุคคลเข้าไว้ด้วย ดังนั้น ถ้าต้องการที่จะให้บุคคลมีพัฒนาการทางจิตจะต้องส่งเสริมให้บุคคลมีประสพการณ์ทางสังคมกว้างขวาง และเหมาะสมกับอายุของบุคคลจึงจะทำให้บุคคลมีพัฒนาการทางจิตในระดับสูงได้

4. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของลอเรนซ์โคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg)

ลอเรนซ์โคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg) ได้ศึกษาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเยาวชนอเมริกัน อายุ 10-16 ปี และได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ขั้น ดังนั้น พัฒนาการทางจริยธรรมมีทั้งหมด 6 ขั้น มีดังต่อไปนี้

ระดับที่ 1 ระดับ ก่อนมีจริยธรรม หรือระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Pre-Conventional Level) ระดับนี้เด็กจะรับกฎเกณฑ์และข้อกำหนดของพฤติกรรมที่ “ดี” “ไม่ดี” จากผู้มีอำนาจเหนือตน เช่น บิดา มารดา ครูหรือเด็กโต และมักจะคิดถึงผลตามที่จะได้รางวัลหรือ การลงโทษ พฤติกรรม “ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รางวัล ส่วนพฤติกรรม “ไม่ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รับโทษ โดยบุคคลจะตอบสนองต่อกฎเกณฑ์ซึ่งผู้มีอำนาจทางกายเหนือตนเองกำหนดขึ้น จะตัดสินใจเหลือแสดงพฤติกรรมที่เป็นหลักต่อตนเองโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น จะพบใน เด็ก 2-10 ปีแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม ระดับนี้เป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 การถูกลงโทษ และการเชื่อฟัง (Punishment and Obedience Orientation) เด็กจะยอมทำตามคำสั่งผู้มีอำนาจเหนือตนโดยไม่มีเงื่อนไขเพื่อไม่ให้ตนถูกลงโทษ ขั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อหลบหลีกการถูกลงโทษ เพราะกลัวความเจ็บปวด ยอมทำตามผู้ใหญ่เพราะมี อำนาจทางกายเหนือตน โดยเด็กจะใช้ผลตามของพฤติกรรมเป็นเครื่องชี้ว่าพฤติกรรมของตน “ถูก” หรือ “ผิด”

ขั้นที่ 2 กฎเกณฑ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตน (Instrumental Relativist Orientation) ใช้หลักการแสวงหารางวัลและการแลกเปลี่ยน บุคคลจะเลือกทำตามความพอใจของตนเอง โดยให้ความสำคัญของการได้รับรางวัลตอบแทน ทั้งรางวัลที่เป็นวัตถุหรือการตอบแทนทางกาย วาจา และใจ โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องของสังคม ขั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อต้องการผลประโยชน์สิ่งตอบแทน รางวัลและสิ่งแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งตอบแทน โดยอธิบายได้ว่า ขั้นนี้เด็กจะสนใจทำตามกฎ ข้อบังคับ เพื่อประโยชน์หรือความพอใจของตนเอง หรือทำดีเพราะอยากได้ของตอบแทน หรือรางวัล ไม่ได้คิดถึงความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น หรือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น พฤติกรรมของเด็กในขั้นนี้ทำเพื่อสนองความต้องการของตนเอง แต่มักจะเป็นการแลกเปลี่ยนกับคนอื่น เช่น ประโยค “ถ้าเธอทำให้ฉัน ฉันจะให้...”

ระดับที่ 2 ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม (Conventional Level) พัฒนาการจริยธรรมระดับนี้ผู้ทำถือว่าการประพฤติตนตามความคาดหวังของผู้ปกครอง บิดามารดา กลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก เป็นสิ่งที่ควรจะทำหรือทำความดี เพราะกลัวว่าตนจะไม่เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น ผู้แสดงพฤติกรรมจะไม่คำนึงถึงผลตามมาที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ถือว่าความซื่อสัตย์ความจงรักภักดีเป็นสิ่งสำคัญ ทุกคนมีหน้าที่จะรักษามาตรฐานทางจริยธรรม โดยบุคคลจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมที่ตนเองอยู่ตามความคาดหวังของครอบครัวและสังคม โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นขณะนั้นหรือ

ภายหลังก็ตาม จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมโดยคำนึงถึงจิตใจของผู้อื่น จะพบในวัยรุ่นอายุ 10-16 ปี แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้เป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 3 ความคาดหวังและการยอมรับในสังคมสำหรับ “เด็กดี” (Interpersonal Concordance of “Good boy, nice girl” Orientation) บุคคลจะใช้หลักทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ ใช้เหตุผลเลือกทำในสิ่งที่กลุ่มยอมรับ โดยเฉพาะเพื่อน เพื่อเป็นที่ชื่นชมและยอมรับของเพื่อน ไม่เป็นตัวของตัวเอง คล้อยตามการชักจูงของผู้อื่นเพื่อต้องการรักษาสัมพันธภาพที่ดีพบในวัยรุ่นอายุ 10-15 ปี ชั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อต้องการเป็นที่ยอมรับของหมู่คณะ การช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อให้เขาพอใจ และยกย่องชมเชย ทำให้บุคคลไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ชอบคล้อยตามการชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อน โดยพัฒนาการทางจริยธรรมชั้นนี้เป็นพฤติกรรมของ “คนดี” ตามมาตรฐานหรือความคาดหวังของบิดา มารดา หรือเพื่อนวัยเดียวกัน พฤติกรรม “ดี” หมายถึง พฤติกรรมที่จะทำให้ผู้อื่นชอบและยอมรับ หรือไม่ประพฤติดีเพราะเกรงว่าบิดา มารดาจะเสียใจ

ชั้นที่ 4 กฎและระเบียบ (“Law and order” Orientation) จะใช้หลักทำตาม หน้าที่ของสังคม โดยปฏิบัติตามระเบียบของสังคมอย่างเคร่งครัด เรียนรู้การเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมปฏิบัติตามหน้าที่ของสังคมเพื่อดำรงไว้ซึ่งกฎเกณฑ์ในสังคม พบในอายุ 13-16 ปีชั้นนี้แสดง พฤติกรรมเพื่อทำตามหน้าที่ของสังคม โดยบุคคลรู้ถึงบทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะเป็นหน่วยของ สังคมนั้นจึงมีหน้าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดให้หรือคาดหมายไว้โดยอธิบายว่าเหตุผลทางจริยธรรมชั้นนี้ถือว่าสังคมจะอยู่ด้วยความมีระเบียบเรียบร้อยต้องมีกฎหมายและข้อบังคับ คนดี หรือคนที่มีพฤติกรรมถูกต้อง คือ คนที่ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับหรือกฎหมาย ทุกคนควรเคารพ กฎหมายเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและความเป็นระเบียบของสังคม

ระดับที่ 3 ระดับจริยธรรมตามหลักการด้วยวิจารณญาณหรือระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม (Post-Conventional Level) พัฒนาการจริยธรรมระดับนี้เป็นหลักจริยธรรมของผู้มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ผู้ทำหรือผู้แสดงพฤติกรรมได้พยายามที่จะตีความหมายของหลักการและมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจารณญาณ ก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักของความประพฤติที่จะปฏิบัติตามการตัดสินใจ “ถูก” “ผิด” “ไม่ควร” มาจากวิจารณญาณของตนเองปราศจากอิทธิพลของผู้มีอำนาจหรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก กฎเกณฑ์-กฎหมาย ควรจะตั้งบนหลักความยุติธรรมและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกของ สังคมที่ตนเป็นสมาชิก ทำให้บุคคลตัดสินใจขัดแย้งของตนเอง โดยใช้ความคิดไตร่ตรองอาศัยค่านิยมที่ตนเชื่อและยึดถือเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจจะปฏิบัติตามสิ่งที่สำคัญมากกว่า โดยมีกฎเกณฑ์ของตนเองซึ่งพัฒนามาจากกฎเกณฑ์ของสังคมเป็นจริยธรรมที่เป็นที่ยอมรับทั่วไป สามารถแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม ระดับนี้เป็น 2 ชั้น คือ

ขั้นที่ 5 สัญญาสังคมหรือหลักการทำตามคำมั่นสัญญา (Social Contract Orientation) บุคคลจะมีเหตุผลในการเลือกกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์ของคนหมู่มาก ไม่ละเมิด สิทธิของผู้อื่น สามารถควบคุมตนเองได้เคารพการตัดสินใจที่จะกระทำด้วยตนเอง ไม่ถูกควบคุมจาก บุคคลอื่น มีพฤติกรรมที่ถูกต้องตามค่านิยมของตนและมาตรฐานของสังคมถือว่ากฎเกณฑ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงได้ โดยพิจารณาประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก พบได้ในวัยรุ่นตอนปลายและวัยผู้ใหญ่ ขั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อทำตามมาตรฐานของสังคม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว โดยบุคคลเห็นความสำคัญของคนหมู่มากจึงไม่ทำตนให้ขัดต่อสิทธิอันพึงมีได้ของผู้อื่น สามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้พฤติกรรมที่ถูกต้องจะต้องเป็นไปตามค่านิยมส่วนตัวผสมผสานกับมาตรฐานซึ่งได้รับการตรวจสอบและยอมรับจากสังคม ขั้นนี้จะเน้นถึงความสำคัญของมาตรฐานทางจริยธรรมที่ทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูก สมควรที่จะปฏิบัติตาม โดย พิจารณาถึงประโยชน์และสิทธิของบุคคลก่อนที่จะใช้เป็นมาตรฐานทางจริยธรรม ได้ใช้ความคิด และเหตุผลเปรียบเทียบว่าสิ่งไหนถูกและสิ่งไหนผิด ในขั้นนี้การ “ถูก” และ “ผิด” ขึ้นอยู่กับค่านิยม และความคิดเห็นของบุคคลแต่ละบุคคล แม้ว่า จะเห็นความสำคัญของสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างบุคคล แต่เปิดให้มีการแก้ไข โดยคำนึงถึงประโยชน์และสถานการณ์แวดล้อมในขณะนั้น

ขั้นที่ 6 หลักการคุณธรรมสากล (Universal Ethical Principle Orientation) เป็นขั้นที่เลือกตัดสินใจที่จะกระทำโดยยอมรับความคิดที่เป็นสากลของผู้เจริญแล้ว ขั้นนี้แสดง พฤติกรรมเพื่อทำตามหลักการคุณธรรมสากล โดยคำนึงถึงความถูกต้องยุติธรรมยอมรับในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ มีอุดมคติและคุณธรรมประจำใจ มีความยึดหยุ่นและยึดหลักจริยธรรมของตนอย่างมีสติด้วยความยุติธรรมและคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน เคารพในความเป็นมนุษย์ของแต่ละบุคคล ละเอียด และเกรงกลัวต่อบาป พบในวัยผู้ใหญ่ที่มีความเจริญทางสติปัญญา ขั้นนี้เป็นหลักการมาตรฐานจริยธรรมสากลเป็นหลักการเพื่อมนุษยธรรมเพื่อความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชนและเพื่อความ ยุติธรรมของมนุษย์ทุกคน ในขั้นนี้สิ่งที่ “ถูก” และ “ผิด” เป็นสิ่งที่ขึ้นกับมโนธรรมของแต่ละบุคคลที่เลือกยึดถือ

รูปแบบของจิตอาสา

การแบ่งรูปแบบของจิตอาสาหรือจิตสำนึกสาธารณะจะแตกต่างกันไปตามระดับอายุของ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ซึ่งสามารถแบ่งรูปแบบของจิตสำนึกไว้ดังนี้(สมพงษ์ สิงหะพล. 2552 : 15-16)

1. จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (Self-Consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเอง ทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จิตสำนึกด้านนี้การศึกษาไทยมุ่งมั่นปลูกฝังมานาน เกิดบ้างไม่เกิดบ้างไปตามสภาพการณ์เป็นจิตสำนึกแบบคลาสสิกที่ทุกสังคมพยายามเหมือนกันที่จะสร้างให้เกิดขึ้น

ให้ได้ เช่น ความขยัน ความรับผิดชอบ ความมานะอดทน เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่ถูกปลูกฝังและมีมานานตามสภาพสังคมไทย

2. จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น (Others Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่ง สังคมหนึ่ง เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่คนไทยส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมมาจากพื้นฐานดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทยอยู่แล้ว ซึ่งสร้างกันได้ไม่ยากนัก

3. จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคม หรือจิตสำนึกสาธารณะ (Social or Public Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นจิตสำนึกที่คนไทยยังไม่ค่อยมีและขาดกันอยู่มาก เพราะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมไทยสมควรที่จะรีบพัฒนาขึ้น โดยเร็ว เช่น จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ จิตสำนึกด้านการเมือง จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม จิตสำนึกด้านสุขภาพ เป็นต้น

การวัดจิตสาธารณะ

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552 : 127-138) กล่าวถึง เครื่องมือที่ใช้วัดจิตสาธารณะ ดังต่อไปนี้

1. วัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า คือ เครื่องมือชนิดหนึ่งที่ใช้วัดพฤติกรรมด้านจิตพิสัย ซึ่งแบ่งออกได้ดังนี้

1.1 มาตราส่วนประมาณค่าแบบตัวเลขเป็นมาตราส่วนที่สร้างขึ้นโดยใช้รหัสตัวเลขสำหรับประมาณค่าคุณลักษณะต่าง ๆ เลขรหัสนี้ใช้แทนคำบรรยาย

1.2 มาตราส่วนประมาณค่าแบบบรรยายวิธีการนี้จะเขียนบรรยายบอกคุณลักษณะของเรื่องนั้นว่าอยู่ระดับใด

1.3 มาตราส่วนประมาณค่าแบบกราฟ เป็นการกำหนดคุณลักษณะของพฤติกรรมไว้ที่เส้นนั้น ๆ ผู้ประเมินจะเขียนเครื่องหมายไว้บนเส้นที่ตรงกับลักษณะที่จะประเมิน

2. แบบสังเกต คือ การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับบุคคล โดยใช้ประสาทสัมผัสของผู้สังเกตเฝ้าดูพฤติกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลนั้นแสดงออกมาในลักษณะที่เป็นจริงตามธรรมชาติโดยมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนในการดู และไม่มีการควบคุมสถานการณ์ที่ทำการศึกษา

3. แบบสัมภาษณ์ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถามหรือการโต้ตอบทางวาจาเป็นหลักโดยเรียกผู้สอบถาม หรือเก็บข้อมูลว่า “ผู้สัมภาษณ์” และเรียกฝ่ายตอบหรือฝ่ายให้ข้อมูลว่า “ผู้ให้สัมภาษณ์” การสัมภาษณ์นี้ใช้ได้ดีสำหรับการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความรู้สึก ความสนใจ ความคิดเห็นหรือทัศนคติเรื่องต่าง ๆ

4. แบบตรวจสอบรายการ คือ เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลชนิดหนึ่งที่ประกอบไปด้วยข้อรายการหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่จะให้ตอบ ตอบในลักษณะใดลักษณะหนึ่งในสองอย่างตามที่

กำหนดให้ เช่น มี – ไม่มี, ใช่ – ไม่ใช่, ชอบ – ไม่ชอบ เป็นต้น แบบตรวจสอบรายการเป็นการมุ่งตรวจสอบว่ามีการกระทำหรือมีพฤติกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นตามที่กำหนดในรายการหรือไม่โดยไม่ได้พิจารณาถึงคุณภาพหรือจำนวนครั้งของการกระทำที่เกิดขึ้น

5. แบบวัดจินตนาการ คือ การวัดแบบนี้โดยให้นักเรียนดูภาพแล้วบรรยายหรือเขียนแสดงความคิดเห็นต่อสถานการณ์ที่ยกมา เช่น ถ้านักเรียนมีเงิน 20 ล้านบาท จะนำไปพัฒนาประเทศอย่างไร เป็นต้น

6. แบบวัดโดยใช้สถานการณ์ คือ การใช้สถานการณ์ที่หลากหลายแล้วให้นักเรียนเลือกตอบคำถาม เช่น ถ้านักเรียนเป็นสมชายจะทำเช่นนั้นหรือไม่หรือนักเรียนเห็นด้วยกับการกระทำของสมชายหรือไม่ เป็นต้น

ณัฐกรรณ์ หลาวทอง (2551 : 199-201) กล่าวถึงวิธีการวัดทางจิตวิทยาในปัจจุบันว่ามีวิธีการวัดหลายวิธี ดังนี้

1. การรายงานตนเอง (Self-Report) เป็นการให้ผู้รับการทดสอบแสดงความรู้สึกของตนเองตามสิ่งเร้าที่ได้สัมผัส ซึ่งอาจใช้ข้อความหรือสถานการณ์ต่างๆ โดยผู้ตอบมีโอกาสตอบได้ตามความคิด ความรู้สึกของตนเอง(การตอบแบบปลายเปิด) หรือเลือกคำตอบที่มีการจัดเตรียมให้แล้ว (การตอบแบบปลายปิด)

2. การสังเกตพฤติกรรม (Observation) เป็นการใช้ประสาทสัมผัสโดยเฉพาะตา และหูในการบันทึกจดจำพฤติกรรมอย่างมีจุดหมายแล้วจดลงในแบบบันทึกที่มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) หรือแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale)

3. การสังเกตร่องรอยของพฤติกรรม (Obtrusive) เป็นการตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับจากหลักฐานอื่นที่ใช้อ้างอิงถึงความถี่ของพฤติกรรม เช่น ร่องรอยจากการไปยืมหนังสือของห้องสมุด ร่องรอยจากกิจกรรมการแสดงจิตสาธารณะ เป็นต้น

4. การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นวิธีวัดที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์พูดคุยระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้รับการสัมภาษณ์ ซึ่งอาจสัมภาษณ์เป็นกลุ่มหรือรายบุคคลก็ได้ อาจเป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างซึ่งจะมีความยืดหยุ่นในการสัมภาษณ์สูง

5. เทคนิคการจินตนาการ (Projective Techniques) เป็นการใช้สถานการณ์หรือสิ่งเร้าไปกระตุ้นให้ผู้ทดสอบแสดงพฤติกรรมหรือมีความคิดจินตนาการของตนเองออกมา เช่น การให้แสดงความรู้สึกจากภาพการแสดงจิตสาธารณะที่กำหนดให้ การแต่งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะให้สมบูรณ์ เป็นต้น

สรุปได้ว่าแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจิตอาสาหรือจิตสาธารณะ มีหลากหลายแนวคิด สรุปโดยรวมจะเห็นว่าคนที่คนจะมีพฤติกรรมของความเป็นคนดีและคนเก่ง จะเกิดเนื่องจากหลาย

องค์ประกอบ เช่น สภาพแวดล้อม ปัจจัยด้านบุคคล และด้านประสบการณ์ เนื่องจากองค์ประกอบภายในมนุษย์และสิ่งแวดล้อมจะมีอิทธิพลต่อกันและกัน โดยจะแสดงออกมาให้เห็นในลักษณะของพฤติกรรมมนุษย์ เช่นเดียวกันกับพฤติกรรมของความเป็นคนดี เรื่องจิตอาสา ก็จะเกี่ยวเนื่องมาจากการถูกปลูกฝังทางจิตใจ ให้มีทัศนคติที่รับรู้ว่าคุณค่าเพียงพอและรู้สึกรู้ว่าเป็นหน้าที่ของคนที่จะต้องกระทำหรือไม่กระทำเพื่อส่วนรวม นอกจากนี้ ประสบการณ์ทางสังคมจะทำให้มีความเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นและสามารถนำตนเองเข้าไปอยู่ในบทบาทของผู้อื่นได้ ความสัมพันธ์กับผู้อื่นนี้จะทำให้นักคิดมีความคิดที่กว้างขวางลึกซึ้ง มองเห็นและเข้าใจบทบาทของตนเองและของผู้อื่นที่อยู่ร่วมกับคนในสังคม และความเข้าใจนี้เองจะเอื้ออำนวยให้บุคคลมีพัฒนาการทางจิตในระดับสูงได้ ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นพฤติกรรมจิตสาธารณะหรือจิตอาสาที่มีต่อผู้อื่น ชุมชน และสังคม

แนวทางในการพัฒนาจิตอาสา

ถัดจากวัลย์ เกษมเนตร และคณะ (2547 : 3) ได้กล่าวถึง การพัฒนาจิตอาสาโดยคำนึงถึงองค์ประกอบของจิตอาสา ซึ่งจะต้องพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจหรือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงลักษณะดังนี้

1. การหลีกเลี่ยงการใช้หรือกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม และการถือเป็นที่ที่ที่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้

2. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มโดยไม่ยึดครองของส่วนรวมนั้นเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรวมนั้น

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2561 : 14-17) ได้กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาจิตอาสา โดยได้รวบรวมวิเคราะห์สังเคราะห์โครงงานและกิจกรรม พบว่า หลักการสำคัญของพฤติกรรมคุณธรรมจิตอาสาในโรงเรียนคุณธรรม ประกอบด้วยหลักการ 5 ประการ ซึ่งช่วยทำให้โรงเรียนประสบผลสำเร็จในการจัดกิจกรรมจิตอาสา ดังนี้

1. ทำเป็น หลักการข้อนี้สำคัญที่สุด ผู้ปฏิบัติจิตอาสาต้องรู้จักศักยภาพและขีดสมรรถนะของตนเองทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความมั่นใจว่าตนเองทำเป็น ทำได้สำเร็จ เช่น ต้องการช่วยเหลือคนตกน้ำ ก็ต้องเป็นคนว่ายน้ำเป็น

2. ทำถูกกฎหมาย ถูกวิธี และถูกกาลเทศะ ดังนี้

- 1) กิจกรรมจิตอาสาต้องถูกกฎหมาย การช่วยทำกิจกรรมจิตอาสาต้องคำนึงถึงความถูกต้องตามกฎหมาย โรงเรียนจึงต้องให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักเรียนและผู้ปฏิบัติจิตอาสา ให้มีความระมัดระวัง ไม่เป็นเครื่องมือของผู้ไม่หวังดีต่อส่วนรวม

2) กิจกรรมจิตอาสาต้องถูกวิธี การทำกิจกรรมทุกอย่างในชีวิตประจำวันย่อมมีกระบวนการ วิธีการ ขั้นตอน และเทคนิคสำคัญต่าง ๆ ในการปฏิบัติกิจกรรมทั้งสิ้น ผู้ปฏิบัติจิตอาสาจึงต้องไม่ประมาท หากให้การช่วยเหลืออย่างไม่ถูกวิธีผลเสียหายจะเกิดขึ้นกับผู้ที่รับความช่วยเหลือ เช่น การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยเหลือผู้พิการ การช่วยเหลือผู้ประสบอุบัติเหตุ เป็นต้น

3) กิจกรรมจิตอาสาต้องถูกกาลเทศะ การทำกิจกรรมจิตอาสาจะต้องใช้ความละเอียดอ่อน และกาลเทศะ เพราะในสถานที่ที่ไปทำกิจกรรมจิตอาสา จำเป็นต้องประสานสัมพันธ์ภาพที่ดีกับบุคคลที่รับความช่วยเหลือ ดังนั้น ผู้ปฏิบัติจิตอาสาต้องคำนึงถึงมารยาทต่างๆ เช่น การมีสัมมาคารวะ รู้จักมารยาทการทักทาย การไหว้ผู้สูงอายุ การเอื้อเฟื้อต่อเด็ก เป็นต้น

3. ทำด้วยความเต็มใจ คำว่า “อาสา” มีความหมายชัดเจนแล้วว่า ผู้ปฏิบัติจิตอาสาสนใจและสมัครใจจะทำกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ทำประโยชน์ต่อส่วนรวม ดังนั้น โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้นักเรียนและบุคลากรผู้ปฏิบัติจิตอาสา สามารถเลือกกิจกรรมที่สนใจและเต็มใจจะทำ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตรงตามเป้าหมายที่โรงเรียนต้องการ

4. ทำเป็นประจำ การฝึกให้นักเรียนและผู้ปฏิบัติจิตอาสา เป็นผู้ที่มึจิตใจที่เป็นผู้ให้ เช่น ให้สิ่งของ ให้ความช่วยเหลือ รู้จักการเสียสละ เป็นการฝึกให้มีอุปนิสัยที่ดี ต้องทำอย่างสม่ำเสมอ

5. ทำแล้วมีความสุข ความอึดใจ ซาบซึ้งใจ ปิติสุขที่ได้ทำคุณงามความดี เสียสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เพื่อสาธารณประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน เกิดความสุขเมื่อได้ทำความดี

มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ (2551) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้มีจิตอาสา คือ การมีจิตที่ต้องการให้ผู้อื่น ตั้งแต่การให้เงิน ให้สิ่งของ จนกระทั่งด้านแรงงานรวมถึงแรงสมอง ซึ่งเป็นจิตใจที่ยกระดับปัญญาภายในที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติ ซึ่งการให้หรือเสียสละนี้สามารถทำได้จนถึงการเสียสละความเป็นตัวตนหรืออัตตาของตนเอง เมื่อพิจารณาเป็นประโยชน์

ปิยะนาถ สรวินุตร (2552 : 35-37) ได้กล่าวถึงแนวทางพัฒนาจิตอาสา โดยอธิบายถึงคุณลักษณะของผู้ที่มีจิตอาสา ไว้ดังนี้

1. การเกิดความสงสาร เนื่องจากพบเห็นผู้ที่มีความเดือดร้อนมากกว่าตนเองและอยากที่จะหาหนทางช่วยเหลือผู้อื่น

2. ประสบการณ์ที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยตนเอง และได้รับความสุขจึงอยากที่จะช่วยเหลือผู้อื่น

3. ความรู้สึกต่อเนื่องเมื่อบุคคลได้รับการช่วยเหลือและรู้สึกประทับใจจึงอยากทำสิ่งดี ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น

นันทรัตน์ ปรีวัฑฒน (2553 : 27-28) ได้รวบรวมลักษณะที่แสดงออกด้านพฤติกรรมจิตอาสาไว้ดังนี้

1. การช่วยเหลือ หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เมื่อพบสถานการณ์ ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกต้องการช่วยเหลือและทำประโยชน์ให้ผู้อื่นได้รับความสุข พฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่ การอำนวยความสะดวก การแบ่งปันสิ่งของ และการให้คำแนะนำสิ่งที่ถูกที่ควรแก่ผู้อื่น ร่วมมือกับผู้อื่นในการพัฒนาสังคม

2. การเสียสละต่อสังคม หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อ สังคม การเสียสละเวลา กำลังกาย กำลังทรัพย์เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม รวมทั้งการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว และรู้จักการเป็นผู้ให้มากกว่าการเป็นผู้รับ พฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่ สละกำลังกาย กำลังทรัพย์และเวลาช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม สละประโยชน์ที่ตนพึงได้รับเพื่อแลกกับประโยชน์ของคนหมู่มากหรือคนที่อ่อนแอกว่า

3. ความมุ่งมั่นพัฒนา หมายถึง ความรู้สึกต้องการพัฒนาสังคมและพฤติกรรมที่แสดงถึงความมุ่งมั่นและมีความคิดริเริ่มมาใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือเพื่อพัฒนาตนเอง พฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่ สนใจในปัญหาและการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งเสนอความคิดที่จะพัฒนาสังคม ตั้งใจที่จะทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด และเป็นประโยชน์ต่อสังคม

มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ (2551) ได้กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาจิตอาสา โดยกล่าวถึงจากคุณลักษณะของผู้มีจิตอาสา คือ การมีจิตที่ต้องการให้ผู้อื่น ตั้งแต่การให้เงิน ให้สิ่งของ จนกระทั่งด้านแรงงาน รวมถึงแรงสมอง ซึ่งเป็นจิตใจที่ยกระดับปัญญาภายใน ที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติ ซึ่งการให้หรือเสียสละนี้ สามารถทำไปได้จนถึงการเสียสละความเป็นตัวตนหรืออัตตาของตนเอง เมื่อพิจารณาเป็นประโยชน์

ดวงทิพย์ อันประสิทธิ์ (2555 : 29) ได้อธิบายถึงแนวทางจากคุณลักษณะของผู้มีจิตอาสาไว้ว่า ผู้ที่มีจิตอาสาจะมีลักษณะเป็นบุคคลที่พร้อมจะช่วยเหลือสังคมตลอดเวลา ตระหนักถึงส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน พึงกระทำด้วยใจจริง โดยที่ปราศจากการเลือกผู้ที่ต้องการจะเสียสละให้ และไม่ได้ถูกกระทำจากผู้อื่น เป็นการกระทำออกมาด้วยใจจริงอย่างแท้จริง ซึ่งลักษณะของผู้ที่มีจิตอาสานั้นจะผ่านการได้รับการปลูกฝังและการอบรม ถ่ายทอดพฤติกรรมในการเสียสละ โดยมีสถาบันต่างๆ ที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนหรือเป็นแบบอย่าง ซึ่งลักษณะเหล่านี้ อาจเกิดมาจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างอาสาของคนในชุมชน

การมีจิตอาสาเป็นสิ่งที่เกิดตามธรรมชาติไม่สามารถบังคับให้เกิดได้ แต่สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคมย่อมส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของพลเมือง ซึ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตอาสา ประกอบด้วย

1. สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ส่งผลต่อจิตสำนึกของบุคคล

2. กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น พลเมืองจึงต้องมียุทธศาสตร์และความสามารถในการแสวงหาความรู้ต้องใช้กระบวนการเรียนรู้สังสมผู้คนในสังคมอย่างรอบด้านและต่อเนื่อง โดยมีขั้นตอน คือ การรับรู้ สนใจ ไตร่ตรอง ทดลอง การสร้างจิตสำนึกจึงต้องอาศัย ศาสตร์และศิลป์ในการประยุกต์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์เงื่อนไขและขั้นตอนต่าง ๆ จินตนาการเป็นพลังของมนุษย์ที่จะดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี แต่จินตนาการอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต้องอาศัยสติปัญญาความรู้ในการแก้ปัญหาและกำหนดทิศทางข้างหน้า ดังนั้น ผู้ที่มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและร่วมกับผู้อื่นจึงสามารถไตร่ตรอง หาเหตุผลและทำความเข้าใจ เมื่อเข้าใจแล้วก็จะเห็นความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนั้นต่อไปและอาจนำไปสัมพันธ์กับเรื่องอื่น ๆ เช่น อาจนำมาสัมพันธ์กับชีวิตของตนเองกับสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นการใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ด้วย ไม่ใช่เรียนรู้ไว้เพียงอย่างเดียว

3. การที่บุคคลในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลบซับซ้อนยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน

สรุปได้ว่า แนวทางในการพัฒนาจิตอาสา นั้น มีหลากหลายแนวทาง หลากหลายวิธี และหลากหลายลักษณะ ซึ่งล้วนเกิดจากผู้มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เช่น ช่วยแนะนำสิ่งที่ถูกที่ควรให้แก่ผู้อื่น ร่วมมือกับผู้อื่นในการพัฒนาสังคม อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้อื่น แบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้อื่น หรือการมีจิตที่ต้องการให้ผู้อื่น ตั้งแต่การให้เงิน ให้สิ่งของ จนกระทั่งด้านแรงงานรวมถึงแรงสมอง ซึ่งเป็นจิตใจที่ยกระดับปัญญาภายในที่นำไปสู่การมีส่วนร่วม มีจิตอาสาตนเอง

3. ความพอเพียง

ความหมายของความพอเพียง

คลังความรู้ออนไลน์ (2558 : ออนไลน์) ได้ให้ความหมาย พอเพียง ไว้ว่า หมายถึง ความมีพอสำหรับดำรงชีวิต เช่น เขาใช้ชีวิตแบบพอเพียง มีการส่งเสริมระบบการผลิตแบบพอเพียง ที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตนเองได้ ดังเช่นที่คนไทยได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย เพื่อนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในยามที่ประเทศประสบปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2540 โดยรัฐบาลได้น้อมนำเอาปรัชญาแห่งเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นวาระแห่งชาติในการพัฒนาชุมชนและสังคมให้เข้มแข็ง

“ความพอเพียงนี้หมายถึง ความพอประมาณ มีเหตุมีผล การเดินสายกลาง รวมถึงความจำเป็นที่ต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีต่อการรับผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้ง

ภายนอกและภายใน...ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบคอบมาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันก็จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ...คือคุณธรรม”

คำว่า “พอเพียง” จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 4 ธันวาคม 2541 ณ ศาลาดุสิตดาลัย สวนจิตรลดา พระราชทานความหมายของคำว่า “พอเพียง” ไว้ว่า “...คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่า พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียง นั่นเอง...”

คลังความรู้ออนไลน์ (2558 : ออนไลน์) กล่าวไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ หรือประเทศ ในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ โดยรู้จักการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ และไม่พึ่งพาปัจจัยการผลิตอื่นที่ตนเองไม่ได้เป็นเจ้าของ

สถานีวิทย์โทรทัศน์แห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ (2558 : ออนไลน์) ได้ให้ความหมายความพอเพียงว่า หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจ ในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

สมพร เทพสิทธิ (2550 : 14-15) ได้กล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพออยู่พอกิน ซึ่งเป็นเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงใน พ.ศ. 2517 ในขณะนั้นเศรษฐกิจของไทยกำลังเฟื่องฟู เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ได้รับความสนใจจากทางราชการและประชาชนเท่าที่ควรในกลางปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยต้องประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและการเงินอย่างรุนแรง ในวันที่ 4 ธันวาคม 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยรับสั่งมีข้อความ ตอนหนึ่งว่า “การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญที่เราพออยู่พอกินและมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบ พอมีพอกิน” และ “คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย” จากพระราชดำรัส ในวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ทำให้ทางราชการ ธุรกิจเอกชนและประชาชนมีความสนใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้หลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2540 ได้มีหลายหน่วยงานน้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนด

นโยบายและการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม ดังที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจ และสาขาอื่น ๆ มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตนำไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขมีข้อความดังต่อไปนี้

“ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ก้าวเดินไปทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

เกษม วัฒนชัย (2550 : 164-165 อ้างถึงใน กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์, 2554) ได้กล่าวถึงหลักวิชาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า มีเงื่อนไข 3 ประการ คือ

1. เงื่อนไขหลักวิชาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการนำหลักวิชาความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ ทั้งในขั้นวางแผนและปฏิบัติ เป็นเศรษฐกิจบนพื้นฐานของความรู้ (KnowledgeBase Economy) และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)

2. เงื่อนไขคุณธรรม การสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมโดยกลไกการเลี้ยงดูครอบครัวการศึกษาอบรมในโรงเรียน การสั่งสอนศีลธรรมจากศาสนา และการฝึกจิตข่มจิตของตนเอง ซึ่งบุคคล ครอบครัว องค์กรหรือชุมชนที่จะนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้จะต้องนำระบบคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตมาประพฤติดำเนินปฏิบัติก่อน

3. เงื่อนไขในการดำเนินชีวิต ต้องมีความรอบรู้ที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิต มีความเข้มแข็ง อดทน มีความเพียร มีสติปัญญาและมีความรอบคอบ ผลที่คาดว่าจะได้รับ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นระบบเศรษฐกิจแห่งความสุข ระบบเศรษฐกิจแห่งคุณธรรม เป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อความยั่งยืน เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับตัวเองและหน่วยงานจะช่วยให้ชีวิตและหน่วยงานมีความสมดุล

ทั้งในยามปกติและยามวิกฤตจะมีภูมิคุ้มกันหรือความเข้มแข็งพร้อมรับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง ทั้ง 4 ด้าน ชีวิตและองค์กรก็จะรอดหน้าไปอย่างมั่นคง

สรุปว่า ความพอเพียง หมายถึง ความพอดีในการดำรงชีวิต ความพอประมาณ มีเหตุ มีผล การเดินสายกลาง ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้คนไทยสามารถพึ่งตนเองและดำเนินชีวิตไปได้ อย่างมีศักดิ์ศรี และมีความเป็นอิสระ รวมถึงการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี สามารถปรับตัวเพื่ออยู่ใน สังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งเป็นผู้รอบรู้และมีคุณธรรม ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรม ดังเช่น การใช้ ชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การ มีความรู้ในสิ่งที่ทำอย่างรอบด้าน การมีคุณธรรมรู้จักแยกแยะสิ่งถูกต้องผิด สามารถเลือกปฏิบัติ ในสิ่งที่ถูกต้อง และปฏิเสธในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง การรู้จักเพื่อแผ่และแบ่งปันผู้อื่น การวางแผนสมบัติ ไร่เรียนและส่วนรวม เป็นต้น

ความสำคัญของความพอเพียง

เกษม วัฒนชัย (2550 : 164-165 อ้างถึงใน กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์. 2554) กล่าวถึง ประโยชน์ที่ได้จากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ สรุปได้ดังนี้

1. เป็นหลักคิดในการดำเนินชีวิตของทุกคน
2. ผู้บริหารนำมาใช้ในการกำหนดแนวนโยบายขององค์กร
3. ผู้ปฏิบัติ นำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติงาน นอกจากนี้มีการ ประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ด้านจิตใจ จะทำให้จิตใจเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทรประนีประนอม นึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

3.2 ด้านสังคม จะช่วยเหลือเกื้อกูล รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งในครอบครัว และชุมชน

3.3 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้ และมีการจัดการอย่างฉลาด และรอบคอบ เลือกลงใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด

3.4 ด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพแวดล้อม พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มาก

สุเมธ ตันติเวชกุล (2549) ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “ใต้เบื้องพระยุคลบาท” ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจ ดังนี้ “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือน เสาเข็มที่ถูกตอกรอรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้ นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ อยู่ที่เสาเข็ม แต่คน ส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป

สรุปได้ว่า ความพอเพียงมีความสำคัญ เพราะจะเป็นรากฐานที่สำคัญของชีวิตของแต่ละคน ให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ตั้งตัวได้ในทางเศรษฐกิจ อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นประโยชน์ เป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม ทำให้สังคมมีความปกติสุข ไม่เบียดเบียนกัน มีความเมตตาเอื้ออาทรต่อกัน ไม่มีการขัดแย้ง แยกแยะความสามัคคี เป็นรากฐานที่สำคัญของประเทศชาติ ทำให้การบริหารประเทศมีความโปร่งใส ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน มีการใช้อำนาจที่เป็นธรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าอย่างสมดุลและยั่งยืน

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความพอเพียง

ปรียานุช พิบูลสรารุช (2550 :10) ได้กล่าวถึง หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2) คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3) คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ดังนี้

(1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

(2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

(3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

(1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

(2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5) แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี

สมพร เทพสิทธา (2550 : 15-26) ได้กล่าวถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริประกอบด้วยหลักการ หลักวิชา และหลักธรรมหลายประการ อาทิ

1. เป็นปรัชญาแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ

2. เป็นปรัชญาในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง

3. จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวทันโลกยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

4. ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

5. จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน

6. จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ

ณัฐพงศ์ ทองภักดี (2550 : 11-15) ได้กล่าวถึง โครงสร้างและเนื้อหาของปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงไว้ว่าหลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เริ่มดำเนินการความเข้าใจในปรัชญาก็มีทิศทางตรงกันมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็มีความต้องการที่จะให้มีความชัดเจน กระชับมากขึ้น เพื่อความสะดวกในการประยุกต์และการสื่อสารในวงกว้าง จึงได้มีคณะทำงานทางการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป เพื่อแยกแยะ โครงสร้างและเนื้อหาตามที่ได้พระราชทานมา คณะทำงานได้แยกองค์ประกอบของปรัชญาตามข้อความที่ได้รับพระราชทานมาเป็นกรอบ ความคิด คุณลักษณะ ค่านิยม เงื่อนไข และแนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ คณะทำงานนี้สรุปว่ากรอบความคิดของปรัชญาเป็นการชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน ทั้งแนวทางปฏิบัติและตัวอย่างการประยุกต์ที่เกิดขึ้น โดยปรัชญาใช้ได้ทั้งระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศ ในที่นี้มองในแง่การบริหาร

ประเทศ เป็นการมองโลกในลักษณะที่เป็นพลวัต มีการเปลี่ยนแปลง มีความไม่แน่นอนและมีความเชื่อมโยงกับกระแสโลก มุ่งผลทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนในมิติต่าง ๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงกรอบแนวคิดในการพัฒนา สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกประเทศ คุณลักษณะคือ เป็นแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนตามแนวทางที่ควรจะเป็นใช้ได้กับประชาชนทุกระดับ ทุกหน้าที่ เป็นการดำเนินตามทางสายกลาง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงมิใช่เป็นเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจ เพราะเป็นแนวทางการปฏิบัติตนซึ่งมีหลายมิติ นอกจากนี้ยังให้ความเท่าทันโลกคือกระแสโลกาภิวัตน์ คือไม่ใช่ปิดประเทศ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่เปิดเสรีเต็มที่อย่างไม่มีมีการควบคุมดูแล ไม่ใช่อยู่อย่างโดดเดี่ยวหรืออยู่โดยพึ่งพิงภายนอกทั้งหมด ความหมายของความพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี ต่อผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง หากขาดองค์ประกอบใดก็ไม่เป็นความพอเพียงที่สมบูรณ์

ความพอประมาณ (Moderation) มีสองนัย คือ ความพอดีไม่สุดโต่ง และการยืนได้บนขาของตนเอง (self-reliant) เป็นการดำเนินชีวิตอย่างทางสายกลาง โดยมีผลกระทบไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไปในมิติต่าง ๆ เช่น การบริโภคนิยม การผลิตอยู่ในระดับสมดุลการออมอยู่ในการใช้จ่าย ระดับที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเอง เป็นสิ่งที่ทำให้เราทำอะไรเต็มตามศักยภาพ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เพื่อเป็นการยืนได้โดยลำแข้งของตนเอง

ความมีเหตุผล (reasonableness) หมายความว่า การตัดสินใจเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีความพอประมาณ ในมิติต่าง ๆ จะต้องมีความรอบรู้คิดถึงระยะยาว ต้องมีเป้าหมายและวิธีการที่เหมาะสม มีความรู้ในการดำเนินการ มีการพิจารณาจากเหตุปัจจัยและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ต้องเป็นการมองระยะยาว ตลอดจนคำนึงถึงผลกระทบของการกระทำและความเสี่ยง จะทำให้มีความพอประมาณทั้งในปัจจุบันและอนาคต ความสำคัญของการมีเหตุผลอาจพิจารณาจากพระราชดำรัส นี้ “ทุกคนจำเป็นต้องหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาการกระทำของตนให้รอบคอบอยู่เสมอระมัดระวังการกระทำทุกอย่างด้วยเหตุผล ด้วยความมีสติ และด้วยความรู้ตัวเพื่อเอาชนะ ความชั่วร้ายทั้งหมดให้ได้ โดยตลอด และสามารถก้าวไปถึงสำเร็จที่แท้จริง ทั้งในการทำงาน และการครองชีวิต” (พระราชโองการในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 13 กรกฎาคม 2516)

การมีภูมิคุ้มกันในตัวดีพอสมควร (Self-immunity) พลวัตมิติต่าง ๆ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในสถานะต่าง ๆ อย่างรวดเร็วขึ้น จึงต้องมีการเตรียมตัวพร้อมรับผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ การกระทำที่เรียกได้ว่าพอเพียงไม่คำนึงถึงเหตุการณ์และผลในปัจจุบัน แต่จำเป็นต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตภายใต้ข้อจำกัดของข้อมูลที่มีอยู่ และสามารถสร้างภูมิคุ้มกันพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและการมีภูมิคุ้มกันจะทำให้มีความพอเพียงแม้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง ถึงจะมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็รับมือได้

ทั้งนี้หากจะมีความพอเพียงเงื่อนไขการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ เงื่อนไขความรู้ ได้แก่ มีความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และเงื่อนไขคุณธรรม

ความรอบรู้ คือ มีความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นประโยชน์พื้นฐาน เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติอย่างพอเพียง การมีความรอบรู้ ย่อมทำให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง ทั้งนี้รวมถึง ความรอบคอบ ความระมัดระวัง คือ มีการวางแผน โดยสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาการต่าง ๆ มาพิจารณาเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน และความมีสติ ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้ ในการนำแผนปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนหลักวิชาการต่าง ๆ เหล่านี้ ใช้ในทางปฏิบัติ โดยมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางสังคมด้วย

ในส่วนของคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งครอบคลุมคนทั้งชาติ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ นักธุรกิจ มีสองด้าน คือ ด้านจิตใจ/ปัญญาและด้านการกระทำในด้านแรกเป็นการเน้น ความรู้คู่คุณธรรม ตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ส่วนด้าน การกระทำหรือแนวทางดำเนินชีวิต เน้นความอดทน ความเพียร สติปัญญา และความรอบคอบ เงื่อนไขนี้ จะทำให้การปฏิบัติตามเนื้อหาของความพอเพียงเป็นไปได้ ทำให้ตนเองไม่มีความโลภ ไม่เบียดเบียน ผู้อื่นหรือสังคม เพราะการมีความโลภจะทำให้ทำอะไรสุดโต่ง ไม่นึกถึงความเสี่ยง ไม่รู้จักพอ มีโอกาสที่จะกระทำการทุจริต

ปรัชญานี้เป็นสามห่วงสองเงื่อนไขคือ ความพอประมาณความมีเหตุผล และการมี ภูมิคุ้มกัน ซึ่งเป็นองค์ประกอบของความพอเพียง และความรู้ คุณธรรม เป็นเงื่อนไขสองประการ นอกจากจะยึดหลักสามห่วงสองเงื่อนไขแล้ว ผู้ที่สนใจในทางปฏิบัติ อาจตีความหมายที่ง่ายต่อตนใน การประยุกต์โดยมีในแนวทางเดียวกันได้ เช่น UNDP(2007) ระบุว่าปฏิบัติตามปรัชญา คือ รู้ตัวว่า ทำอะไร (Know what you are doing) ซื่อสัตย์และพากเพียร (Behonest and persevere) ปฏิบัติตามทาง สายกลางไม่สุดโต่ง(Take a middle path, avoid extremes)ตัดสินใจอย่างไตร่ตรองรอบคอบ มีเหตุ มีผล (Besensible and insightful in taking decision) มีการปกป้องจากการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรง (Build protection against shocks) หรือผู้ที่คุ้นเคยในทางศาสนา ก็อาจจะปฏิบัติตามหลัก สัปปุริส ธรรม 7 และมรรค 8 ก็จะมีส่วนในการสร้างความพอเพียงเช่นกัน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับพื้นฐานสังคมไทย เพื่อการ ตัดสินใจในการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล เจริญมั่นคง และมีความยั่งยืนในระยะยาวท่ามกลางกระแส การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่าง ๆ มีความมั่นคงในการเจริญเติบโต ไม่ผันผวนไปตามปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ โดยพิจารณาในหลายมิติเป็นองค์รวม มิใช่เฉพาะเรื่องของเศรษฐกิจ มีลักษณะองค์รวมที่มีความ ครอบคลุม ทั้งมิติจิตใจซึ่งกำหนดพฤติกรรม มิติสถาบันทางเศรษฐกิจ สังคม ชุมชน และกฎระเบียบ ที่ มีผลต่อสภาพแวดล้อมของความพอเพียง

การกระทำตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือการประยุกต์ คือ การตัดสินใจที่เหมาะสม โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตัดสินใจตามหลัก คือ สามห่วง สองเงื่อนไข จุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ลดความผันผวน การประยุกต์ใช้ปรัชญาทำได้ในทุกระดับ เพราะคนเรามีหลายฐานะ เราจึงสามารถใช้หลักปรัชญาในการตัดสินใจได้ทั้งของตัวเองและครอบครัว หากอยู่ในฐานะที่เป็นการบริหารพัฒนา ชุมชน องค์กรไม่ว่าจะเป็นภาครัฐและเอกชน ก็ใช้หลักปรัชญาในการตัดสินใจได้ ซึ่งก็คือ การใช้ในระดับที่กว้างกว่าระดับตนเองและครอบครัว หากอยู่ในฐานะที่จะเป็นผู้กำหนดนโยบายหรือ มาตรการระดับชาติก็สามารถใช้เป็นหลักได้เช่นกัน การประยุกต์ใช้ปรัชญาเกิดได้ในหลายระดับ หลายมิติ และหลายรูปแบบ ไม่มีสูตรสำเร็จ แม้ว่าจะเป็นกรอบแนวคิดเดียวกัน แต่ละคนจะต้องพิจารณาตามความเหมาะสมในแต่ละกรณีให้สอดคล้องกับเงื่อนไข และสถานะที่เผชิญอยู่ การยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะช่วยในการให้ “ฉุกละหุกคิด” ว่าการตัดสินใจการดำเนินชีวิตหรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีความเหมาะสมหรือไม่ จะมีความสมดุลยั่งยืนหรือไม่ มีความเสี่ยงและการเตรียมรับความเสี่ยงอย่างไร

เกษม วัฒนชัย (2550 : 164-165 อ้างถึงใน กรณีการ ภิรมย์รัตน์. 2554) ได้กล่าวถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นั่นคือการเปลี่ยนแปลงซึ่งธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง มีดังนี้

1. ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (กฎของไตรลักษณ์ : อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา)
2. การเปลี่ยนแปลงเกิดจากเหตุ-ปัจจัย ซึ่งมีทั้งเหตุปัจจัยภายนอก เหตุปัจจัยภายใน เหตุปัจจัยที่ควบคุมได้และเหตุปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ สามารถนำไปใช้ได้กับทุกระดับ ทั้งระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับบริษัท ระดับองค์กร ระดับชุมชน และระดับประเทศ เมื่อนำไปใช้ที่ระดับใด ก็ให้เอาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากเหตุปัจจัยทั้งภายนอกและภายในไปไว้ที่ระดับนั้น เราสามารถเปลี่ยนแปลงเหตุปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ ให้เป็นเหตุปัจจัยที่ควบคุมได้ให้มากที่สุด สามารถควบคุมสถานการณ์ได้มากเท่านั้น
3. การเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นวงจร มีทั้งขาลง-ขาขึ้น ขาขึ้นต้องไม่ประมาท ขาลงต้องรับยับยั้ง
4. ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง (Impact of changes) มี 4 ด้าน คือ ด้านวัตถุ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม ซึ่งผลกระทบอาจเกิดเร็ว รุนแรง และกว้างขวางได้ ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทั้ง 4 ด้าน สามารถเกิดขึ้นได้ทุกระดับ เช่น

1. ระดับครอบครัว หากเกิดการเปลี่ยนแปลงแล้วส่งผลกระทบต่อครอบครัวอย่างไร เช่น พ่อถูกรถชนเสียชีวิตกะทันหัน จะส่งผลกระทบในเรื่องเงินทอง ความอยู่รอดทางเศรษฐกิจของครอบครัวอย่างไรบ้าง โดยพิจารณาถึงผลกระทบด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม

2. ระดับองค์กร

2.1 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านวัตถุ เช่น งบประมาณ วัสดุครุภัณฑ์ เมื่อเปลี่ยนรัฐบาล หน่วยงานจะได้รับผลกระทบเรื่องการเปลี่ยนแปลงด้านวัตถุอย่างไรบ้าง

2.2 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม มีหรือไม่มี เช่น หน่วยงานนี้ทะเลาะเบาะแว้งกันหรือรักใคร่สามัคคีกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้คือความเข้มแข็งหรือความอ่อนแอทางสังคม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงผลกระทบจะยิ่งส่งผลให้มีความเข้มแข็งมากขึ้นหรืออ่อนแอลง

2.3 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานเป็นอย่างไร เช่น สะอาด เป็นระเบียบ ทุกคนเห็นแก่ส่วนร่วม

2.4 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม สามารถดูได้จากการที่ทุกคนจงรักภักดีต่อองค์กร ยึดมั่นต่อปณิธานขององค์กร ยินดีเสียสละเพื่องานส่วนรวมหรือไม่ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหากทุกคนสามารถควบคุมตัวเองจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน โดยอาศัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ก็จะทำให้เกิดผลดีทั้งต่อตนเอง ครอบครัว องค์กร และสังคมต่อไป

สรุปได้ว่า แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความพอเพียง จะกล่าวถึงหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสำคัญ โดยสามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของทุกคนได้ ซึ่งมีหลักการที่สำคัญ 3 ประการ คือความพอประมาณ หมายถึง การปฏิบัติตามทางสายกลาง มีความพอดีไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจาก เหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบ และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การมีคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเตรียมตัวให้พร้อมรับมือกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล และมีเงื่อนไขการตัดสินใจ และการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ และมีจิตสำนึกในด้านคุณธรรมและจริยธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน มีความพอประมาณ ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

แนวทางในการพัฒนาความพอเพียง

ณัฐพงศ์ ทองภักดี (2550 : 11-15) ได้กล่าวถึง แนวทางในการพัฒนาความพอเพียง เป็นแนวทางการดำรงอยู่ และการปฏิบัติตนตามแนวทางที่ควรจะเป็น ใช้ได้กับประชาชนทุกระดับ

ทุกหน้าที่ เป็นการดำเนินตามทางสายกลาง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงมิใช่เป็นเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจ เพราะเป็นแนวทางการปฏิบัติตนซึ่งมีหลายมิติ นอกจากนี้ยังให้ความเท่าทันโลก คือกระแสโลกาภิวัตน์ คือไม่ใช่ปิดประเทศ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่เปิดเสรีเต็มที่อย่างไม่มี การควบคุมดูแล ไม่ใช่อยู่อย่างโดดเดี่ยวหรืออยู่โดยพึ่งพิงภายนอกทั้งหมด ความหมายของความพอเพียงคือความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี ต่อผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง หากขาดองค์ประกอบใดก็ไม่เป็นความพอเพียงที่สมบูรณ์

เกษม วัฒนชัย (2550 : 164-165 อ้างถึงใน กรณีการ ภิรมย์รัตน์, 2554) ได้กล่าวถึงแนวทางในพัฒนาความพอเพียง ซึ่งสามารถดูได้จากการที่ทุกคน จงรักภักดีต่อองค์กร ยึดมั่นต่อปณิธานขององค์กร ยินดีเสียสละเพื่องานส่วนรวมหรือไม่ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหากทุกคนสามารถควบคุมตัวเองจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ ภายใน โดยอาศัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ก็จะทำให้เกิดผลดีทั้งต่อตนเอง ครอบครัว องค์กร และสังคมต่อไป

สำนักพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร (ม.ป.ป. : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงแนวทางในพัฒนาความพอเพียง ซึ่งได้กล่าวถึงวิธีการพัฒนาชีวิตโดยเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. ค้นหาความต้องการของตนเองให้พบว่ามีความต้องการอะไร มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตอย่างไร เช่น ต้องการมีชีวิตที่มีอนาคตก้าวหน้า มีความเป็นอิสระ มีเวลาเพื่อครอบครัวและสังคม มีทรัพย์สินเพียงพอ มีความสุข หลุดพ้นจากความยากลำบาก

2. วิเคราะห์ข้อมูลของตนเองและครอบครัว ซึ่งจะทำให้รู้สถานภาพ ฐานะของปัญหา รู้ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รู้ผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

2.1 ศักยภาพของตนเอง เช่น ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ (ทักษะ) ชื่อเสียง ประสบการณ์ ความมั่นคง ความก้าวหน้า สภาพทางการเงิน การสร้างรายได้การใช้จ่าย การออม คุณธรรมและศีลธรรม

2.2 ศักยภาพของครอบครัว เช่น วิธีการดำรงชีวิต ภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี คุณภาพชีวิตของคนในครอบครัว ฐานะทางสังคม ฐานะทางการเงินที่เป็นทรัพย์สินและหนี้สินของครัวเรือน รายได้ รายจ่าย ของครัวเรือน

3. วางแผนการดำเนินชีวิต

3.1 พัฒนาตนเองให้มีการเรียนรู้ต่อเนื่อง (ใฝ่เรียนรู้) สร้างวินัยกับตนเอง โดยเฉพาะวินัยทางการเงิน

3.2 สร้างนิสัยที่มีความคิดก้าวหน้ามุ่งมั่นในเป้าหมายชีวิต หมั่นพิจารณาความคิดตัดสินใจแก้ปัญหาเป็นระบบ

3.3 มั่นใจบริหารจิตใจให้มีความซื่อสัตย์ สุจริต รักษาดี เสียสละ สามัคคี เทียงธรรม
 3.4 ควบคุมจิตใจให้ตนเอง ประพฤติในสิ่งที่ดีงาม สร้างสรรค์ ความเจริญรุ่งเรือง
 3.5 พัฒนาจิตใจ ให้ลด ละ เลิก อบายมุข กิเลส ตัณหา ความโกรธ ความหลง
 3.6 เสริมสร้างและฟื้นฟูความรู้และคุณธรรมของตนเองและครอบครัว เช่น เข้าร่วม
 การฝึกอบรม ฝึกทักษะในวิชาการต่าง ๆ หรือวิชาชีพ หมั่นตรวจสอบและแก้ไขข้อบกพร่องอย่าง
 สม่ำเสมอ

3.7 ปรับทัศนคติในเชิงบวก และมีความเป็นไปได้อ

4. จดบันทึกและทำบัญชีรับ-จ่าย

5. สรุปผลการพัฒนาตนเองและครอบครัว โดยพิจารณาจาก

5.1 ร่างกายมีสุขภาพ สมบูรณ์ แข็งแรง

5.2 อารมณ์ดีไม่เครียด มีเหตุมีผล มีความเชื่อมั่น มีระบบคิดเป็นระบบ เป็นขั้น
 เป็นตอน มีแรงจูงใจ กล้าคิดกล้าทำไม่ท้อถอยหรือหมดกำลังใจเมื่อประสบปัญหาในชีวิต

สรุปได้ว่าแนวทางในการพัฒนาความพอเพียงนั้น เป็นแนวทางที่ทำการดำรงชีวิต
 อยู่ความสุขความเจริญอันแท้จริงด้วย และเป็นการปฏิบัติตนตามแนวทางที่ควรจะไปใช้ได้กับ
 ประชาชนทุกระดับ โดยเป็นการปฏิบัติตนตามแนวทางสายกลางตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ
 พอเพียง ได้แก่ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีต่อผลกระทบของการ
 เปลี่ยนแปลง ซึ่งถือเป็นแนวทางที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตสำหรับทุกคนเพื่อความสุข หาก
 ขาดองค์ประกอบใดก็ไม่เป็นความพอเพียงที่สมบูรณ์

4. ความรับผิดชอบ

ความหมายของความรับผิดชอบ

สำหรับความหมายของความรับผิดชอบ ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2560 : 42) กล่าวว่า ให้ความรับผิดชอบ
 หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ ทั้งที่เป็นภารกิจส่วนตัว และภารกิจทางสังคม จะต้อง
 กระทำให้บรรลุความสำเร็จตามความมุ่งหมาย ด้วยความสุจริต ด้วยความเต็มใจและความจริงใจ ทั้งเอา
 ใจใส่มุ่งมั่นเพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมายและยอมรับผลการกระทำของตนเองทั้งด้านที่เป็นผลดีและ
 ผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงและปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

ณัฐธัญญา ศรีพิมลปาณี (2551 : 37) กล่าวว่า ให้ความรับผิดชอบ หมายถึง การรู้จักหน้าที่
 ที่ตนต้องกระทำ ปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จอย่างเต็มความสามารถ ด้วยความเต็มใจ
 และตั้งใจ ยึดมั่นกฎเกณฑ์ ตรงต่อเวลา มีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุผลสำเร็จ

ตามความมุ่งหมายโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และยอมรับผลที่เกิดขึ้นทั้งที่ดีและไม่ดี กล่าวคือ รับผิดชอบ และรับชอบ และนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นทั้งต่อตนเองและสังคม

อังคณา บุญสีเสศ (2551 : 24) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การที่บุคคลรู้หน้าที่ของตนแล้วปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความเต็มใจ ตั้งใจและมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความรัก ความเพียรพยายาม รู้จักไตร่ตรองวางแผน มีความละเอียดลออสุขุมรอบคอบ และพิจารณาหาเหตุผลในการทำงาน เพื่อปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ไม่ดีให้ดีขึ้น ปฏิบัติงานอย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย และยอมรับผลการกระทำไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลเสีย และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

โกศล เข้มกาญจนวัฒน์ (2552 : 28) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ เข้าใจ สนใจและตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ มีความเพียรพยายามและเอาใจใส่ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ มีความละเอียดรอบคอบและยอมรับผลที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางบวกหรือทางลบและพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับให้ดียิ่งขึ้น

ศุจดเดือน พันธุมนาวิณ และอัมพร ม้าคะนอง (2552 : 28) กล่าวว่า พฤติกรรม รับผิดชอบ หมายถึง การเสริมสร้าง ป้องกันหรือมีการแก้ไขที่ผู้กระทำมีเจตนาให้เกิดผลดีที่น่าปรารถนาและลดผลเสียที่เกิดขึ้น โดยการกระทำในลักษณะต่าง ๆ เช่น อบรมเลี้ยงดูเด็กที่เหมาะสมต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของเด็ก การพัฒนานักเรียนของครูอาจารย์ การพัฒนาเพื่อน/ลูกน้อง การพัฒนาตนเองด้านการเรียน การทำงาน การรักษาสุขภาพ

พัชรภา เกตวัลห์ (2553 : 12) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่แสดงถึงความตั้งใจ เอาใจใส่ ทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความมุ่งมั่น ขยันหมั่นเพียร จนกระทั่งงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จตามเวลาที่กำหนด นอกจากนี้ยังมีลักษณะของการยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิด

นิพา สาริพันธ์ (2549 : 37) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะทำงานด้วยความพากเพียร ละเอียดรอบคอบ โดยแสดงออกในรูปของปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ มีการติดตามผลงานที่ได้ทำไปแล้ว เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น ยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำไปทั้งในด้านผลดีและผลเสีย

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การมีความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุความสำเร็จตามความมุ่งหมาย และยอมรับผลการกระทำนั้นทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ตลอดจนพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งอาจจะประกอบด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ ดังเช่น การปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จ ถูกต้อง ตรงเวลา รับผิดชอบต่อในเรื่องการแต่งกายสุภาพเรียบร้อย ถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน การประพฤติปฏิบัติตน ตามกฎระเบียบและข้อตกลงของโรงเรียน

ความขยัน กระตือรือร้นต่อการเรียนและการทำงาน การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู การเสียสละเวลา แรงกาย แรงใจในการทำงาน เป็นต้น

ความสำคัญ คุณค่า และประโยชน์ของความรับผิดชอบ

ฉันทนา รัตนพลแสน (2551 : ออนไลน์) กล่าวถึงความสำคัญของความรับผิดชอบไว้ว่า ความรับผิดชอบ เป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ดีที่สำคัญอย่างหนึ่ง ความรู้สึก รับผิดชอบต่อ เป็นลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคลซึ่งเป็นเครื่องผลักดันให้เกิดการปฏิบัติตามระเบียบ เคารพสิทธิของผู้อื่น ทำตามหน้าที่ของตนเองและมีความซื่อสัตย์สุจริต การที่บุคคลมีลักษณะความรับผิดชอบ จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความราบรื่น สงบสุข นอกจากนี้ ความรับผิดชอบยังเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ หากคนในชาติมีความรับผิดชอบ จะเกิดผล ดังนี้

- คนที่มีความรับผิดชอบยอมทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายได้ทันเวลา
- คนมีความรับผิดชอบยอมเป็นที่นับถือ ได้รับการยกย่อง สรรเสริญและเป็นประโยชน์ต่อ

ตนเองและต่อสังคม

- ความรับผิดชอบเป็นสิ่งเกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงานสอดคล้องกับกฎหมาย คุณธรรม จริยธรรม และหลักเกณฑ์ของสังคม โดยไม่มีการบังคับจากผู้อื่น
- คนที่มีความรับผิดชอบจะไม่นำความเสื่อมเสียและสร้างความเสียหายแก่ตนเองและสังคม
- คนที่มีความรับผิดชอบจะทำให้เกิดความก้าวหน้าสงบสุข ต่อตนเองและสังคม

กอง ศรีเชษฐม (2547 : 12) กล่าวถึง ผลดีของความรับผิดชอบไว้ลักษณะเดียวกัน ดังนี้

1. คนที่มีความรับผิดชอบยอมทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายได้ทันเวลา คนที่มีความรับผิดชอบยอมเป็นที่นับถือ ได้รับการยกย่องสรรเสริญและเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม

2. ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้ปฏิบัติงานสอดคล้องกับกฎ จริยธรรม และหลักเกณฑ์ของสังคม โดยไม่ต้องมีการบังคับจากผู้อื่น

3. ไม่ทำให้ผู้อื่นเป็นต้นเหตุของความเสื่อมและเสียหายแก่ส่วนรวม

4. ทำให้เกิดความก้าวหน้า สงบสุข เรียบร้อยแก่สังคม

ผลเสียของผู้ขาดความรับผิดชอบ มีดังนี้

1. คนที่ขาดความรับผิดชอบยอมไม่ได้รับความไว้วางใจในงานสำคัญใด ๆ และมักได้รับคำตำหนิในการทำงาน

2. คนที่ขาดความรับผิดชอบจะไม่มีความมั่นคงในตนเองต้องพึ่งผู้อื่นในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่กล้าตัดสินใจ ไม่สามารถแก้ปัญหาได้

3. คนที่ขาดความรับผิดชอบมักจะทำงานไม่เสร็จทันเวลา

4. คนที่ขาดความรับผิดชอบมักจะไม่กล้าเผชิญความจริง

นักจิตวิทยา ศรีพิมลปาณี (2551 : 29) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นหน้าที่สำคัญ ที่จะสามารถพัฒนาสังคมให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมีความสุขได้อย่างยิ่ง

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบมีความสำคัญมาก เพราะจะทำให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมาย ทันตามเวลาที่กำหนด จึงทำให้บุคคลอื่น ๆ มีความเชื่อมั่นไว้วางใจในการทำงานใด ๆ ก็ตาม เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม ทั้งยังช่วยให้สังคมมีระเบียบและสงบสุข จึงถือเป็นหน้าที่สำคัญ ที่ทุกคนจะต้องตระหนัก เพื่อสามารถพัฒนาสังคมให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมีความสุขได้อย่างดียิ่ง

แนวคิดทฤษฎีและหลักการที่สำคัญเกี่ยวกับความรับผิดชอบ

ยาใจ ปะมาคะเต (2549 : 28) ได้กล่าวถึง ขอบข่ายพฤติกรรมผู้มีความรับผิดชอบว่ามีลักษณะดังนี้

1. เอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อผลของงานนั้น ๆ
2. ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว
3. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์และวินัยในตนเอง
4. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับอุปสรรค
5. รู้จักหน้าที่และการกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
6. มีความเพียรพยายาม
7. มีความละเอียดรอบคอบ
8. ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่
9. ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งตนเองและสังคม
10. ตรงต่อเวลา
11. ยอมรับผลของการกระทำ

อังคณา อธิสิลาเวทย์ (2548 : 16) คุณลักษณะของความรับผิดชอบมีลักษณะ ดังนี้

1. เอาใจใส่การทำงานและการเรียน
2. มีความพากเพียร
3. ใช้ความสามารถของตนเต็มที่
4. กล้าเผชิญความจริง และยอมรับผลของการกระทำของตน
5. รู้จักหน้าที่ และกระทำตามหน้าที่อย่างดี
6. รักษาสิทธิ และหน้าที่ของตนเอง โดยไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น

การทำงาน มีความละเอียดรอบคอบ ตรวจสอบงานที่ทำเพื่อให้สมบูรณ์ถูกต้อง วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคที่อาจเกิด รวมทั้งหาแนวทางป้องกันล่วงหน้า 4. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับอุปสรรคไม่โลเล 5. ยอมรับผลการกระทำของตน

สุวรรณทร์ โรจน์ขจรนภาลัย (2547 : 14-15) กล่าวถึงลักษณะพฤติกรรมหลักที่แสดงถึงความรับผิดชอบว่าประกอบด้วยพฤติกรรมหลัก 5 ประการ คือ

1. ตระหนักถึงความสำคัญของหน้าที่ ประกอบด้วย พฤติกรรมต่าง ๆ คือ
 - 1.1 รับผิดชอบต่อสิ่งที่กระทำ
 - 1.2 ยอมรับว่าหน้าที่เป็นสิ่งที่ตนต้องทำ
 - 1.3 รู้สึกชอบต่อการกระทำหน้าที่
 - 1.4 รู้สึกว่าหน้าที่ของตนเป็นสิ่งสำคัญ
2. ทำหน้าที่ด้วยความเต็มใจโดยไม่ต้องมีการบังคับ มีพฤติกรรมดังนี้คือ
 - 2.1 สมักครใจทำหน้าที่
 - 2.2 ควบคุมตนเองได้
3. ทำหน้าที่ด้วยความตั้งใจเอาใจใส่ พฤติกรรมส่วนนี้มีพฤติกรรมเสริม คือ
 - 3.1 วางแผนในการทำหน้าที่ของตน
 - 3.2 มีระเบียบวินัย
 - 3.3 มีความซื่อสัตย์
 - 3.4 มีความละเอียดรอบคอบ
 - 3.5 มีสติ
4. ทำหน้าที่อย่างต่อเนื่องจนงานเสร็จ พฤติกรรมส่วนนี้มีพฤติกรรมเสริม คือ
 - 4.1 มีความอดทน
 - 4.2 มีความเพียร
 - 4.3 มีการเตรียมการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
 - 4.4 มีมนุษยสัมพันธ์
 - 4.5 รักษาสุขภาพให้แข็งแรง
5. ยอมรับผลการกระทำ ของตน ประกอบด้วยพฤติกรรม ดังนี้
 - 5.1 ติดตามผลการกระทำของตน
 - 5.2 มีเหตุผล
 - 5.3 ปรับปรุงการกระทำของตน

จากการศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีและหลักการที่สำคัญเกี่ยวกับความรับผิดชอบสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่ ผู้มีความรับผิดชอบ จะเป็นคนที่ตรงต่อเวลา พยายามทำงานให้สำเร็จ ติดตามผลงานเสมอ ยอมรับความผิดพลาดจะรักษาชื่อเสียงของตน ชอบทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ รักษาคำพูด ตั้งใจทำงาน พิถีพิถัน ชอบความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความอดทนอดกลั้น พยายามทำงานให้ดี มีการวางแผนการทำงาน รู้จักตั้งจุดหมายในการทำงาน และสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย บุคคลที่มีความรับผิดชอบ จะมีความเอาใจใส่ในการงาน และรู้สึกว่าการงานของตัวเองเป็นสิ่งสำคัญ รวมทั้งยอมรับผลของการกระทำของตนเองเสมอ

แนวทางการเสริมสร้างความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการปลูกฝังอบรม ตั้งแต่ในวัยเด็กและพัฒนาขึ้น โดยลำดับ พบว่าการปลูกฝังความรับผิดชอบให้กับเด็กนั้นมีผู้เสนอแนวทางไว้หลากหลาย ดังนี้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2561: 3) ได้กล่าวถึงแนวทางการเสริมสร้างความรับผิดชอบ โดยกล่าวว่า วินัยด้านความรับผิดชอบ หมายถึง ลักษณะของนักเรียนที่แสดงออกถึงความเอาใจใส่ จดจ่อ ตั้งใจ มุ่งมั่นต่อการศึกษาเล่าเรียน และการเป็นอยู่ของตนเอง ตลอดจนสังคมอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสำเร็จตามความมุ่งหมายในเวลาที่กำหนด ตลอดจนยอมรับผลการกระทำทั้งผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้น รวมทั้งปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น เป็นความผูกพันในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อสังคม รับผิดชอบต่อตนเอง ได้แก่ 1) แต่งกายถูกต้องตามระเบียบ 2) รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้ รับมอบหมาย 3) ขยันรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ 4) รักษาสุขภาพอนามัยของตนเอง 5) มีความอดทนเพียรพยายาม รับผิดชอบต่อครอบครัว ได้แก่ 6) ช่วยทำงานบ้าน 7) เคารพเชื่อฟังผู้ปกครอง 8) ไม่นำความเดือดร้อนมาสู่ครอบครัว รับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ 9) ช่วยดูแลรักษาสาธารณสมบัติ 10) เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน 11) เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

สุรัตน์ เพชรนิล (2561 : 207) ได้กล่าวถึงข้อเสนอแนะในการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษา ต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ ควรให้นักศึกษาออกแบบและคิดด้วยตัวเอง มีความหลากหลาย สนุก เริ่มต้นจากกิจกรรมที่สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่นความรับผิดชอบการเรียนรู้ การมีวินัยในการใช้ชีวิต การสร้างคุณค่าให้ตนเอง ครอบครัว มีจิตใจช่วยเหลือผู้อื่น เคารพสิทธิ กฎหมาย สามารถเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงจากสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ค้นหาปัญหาที่แท้จริง เห็นวิธีการแก้ปัญหา การสร้างเครือข่ายที่ทำให้ทุกคนเห็นว่าตนเองมีส่วนร่วมรับผิดชอบ

ไซด์แมน (Sideman, 1960 อ้างถึงใน สุนันท์ พรหมประกอบ, 2546 : 15) ได้กล่าวถึง แนวทางการเสริมสร้างความรับผิดชอบ โดยได้สรุปความเห็นเกี่ยวกับการฝึกความรับผิดชอบไว้ดังนี้

1. การฝึกความรับผิดชอบควรเริ่มตั้งแต่เด็กอายุน้อย
2. เด็กทุกคนควรได้มีโอกาสรับการฝึกให้มีความรับผิดชอบ
3. การฝึกและการจัดประสบการณ์ความรับผิดชอบนั้นควรกระทำ ให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล
4. ควรให้เด็กได้รับทราบว่าผู้ใหญ่หวังอะไรจากตัวเขา
5. ในการฝึกผู้ใหญ่ต้องรู้จักยืดหยุ่นไม่เร่งรัดเด็กจนเกินไป
6. เด็กต้องการได้รับความไว้วางใจเพื่อสามารถเรียนรู้ว่าส่วนใดอยู่ในความรับผิดชอบของเขา

7. ทักษะและพฤติกรรมที่แสดงถึงความรับผิดชอบของผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อ พัฒนาการด้านความรับผิดชอบของเด็ก

ณัฐนิชา ศรีพิมลปानी (2551 : 32-33) กล่าวว่าไว้ว่า การพัฒนาและปลูกฝังความ รับผิดชอบ ควรที่จะฝึกความรับผิดชอบเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก โดยจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับวัย และ ความสามารถของแต่ละบุคคล ต้องยืดหยุ่น ไม่เร่งรัดเด็กจนเกินไป และสอนให้เด็กรู้สิทธิและหน้าที่ ของตน และเคารพสิทธิหน้าที่ของผู้อื่น เพื่อที่จะไม่ไปก้าวล่วงงานของบุคคลอื่น

สุทธิพร บุญส่ง (2552 : 12) ได้กล่าวถึง แนวทางการพัฒนาความรับผิดชอบ โดยได้ สรุปเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลมี 3 ด้าน ดังนี้

1) ด้านครอบครัว เป็นจุดเริ่มต้นของการปลูกฝังพฤติกรรมของลูก ซึ่งครอบครัวต้องมีการ เลี้ยงดูลูกด้วยความรักและใกล้ชิดเป็นตัวอย่งที่ดีต่อลูก จะทำให้ลูกซึมซับพฤติกรรมและเลียนแบบ พฤติกรรมที่เหมาะสมจากผู้ปกครอง

2) ด้านโรงเรียน การที่บุคคลเข้าสู่สังคมโรงเรียน ทำให้ครูมีการอบรมสั่งสอนให้ความรู้ คุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน เพื่อให้นักเรียนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

3) ด้านเศรษฐกิจและสังคม การที่บุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีการตอบสนองทางปัจจัยพื้นฐาน จะทำให้มีความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตเพิ่มมากขึ้น สามารถลดปัญหาทางสังคมที่จะตามมาจาก ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ทำให้คุณภาพชีวิตของบุคคลดีขึ้น และสังคมมีความสุขด้วย

รวีรัตน์ สิษมรังสี (ม.ป.ป. : ออนไลน์) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นเรื่องสำคัญมาก สำหรับชีวิต และการทำงานที่ประสบความสำเร็จและมีความสุข คุณพ่อคุณแม่ควรวางรากฐานความ รับผิดชอบให้กับลูกตั้งแต่วัยเด็กจะช่วยทำให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบได้อย่างง่ายดาย

โดยได้กล่าวถึง 5 วิธีสอนลูกให้รู้จักหน้าที่ ผ่านกิจกรรมฝึกความรับผิดชอบ ที่ฝึกลูกให้มีวินัย โดไปไม่ลำบาก อบรมสั่งสอนได้ตั้งแต่วัยเด็กเล็ก ให้มีความรับผิดชอบตั้งแต่เล็ก การฝึกความรับผิดชอบให้กับลูกตั้งแต่วัยเด็กเล็กสามารถทำได้โดยมีเคล็ดลับง่าย ๆ 5 ข้อดังนี้

1. เริ่มต้นที่พ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดี โดยแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบในครอบครัว เช่น เล่าให้ลูกฟังถึงการทำงานของพ่อแม่ว่ามีหน้าที่ความรับผิดชอบใดที่ต้องทำให้สำเร็จ เพื่อจะได้ดูแลครอบครัว และจัดแบ่งหน้าที่รับผิดชอบงานในบ้านอย่างง่าย ๆ เช่น พ่อล้างจาน แม่รดน้ำต้นไม้ ก็สามารถแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบที่เป็นรูปธรรมเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกได้

2. ฝึกให้ลูกทำกิจวัตรประจำวันด้วยตัวเอง สามารถเริ่มฝึกได้ตั้งแต่วัยเตาะแตะ เช่น เก็บของที่เล่นให้เข้าที่ด้วยตัวเอง เป็นการฝึกให้รับผิดชอบงานบ้านอย่างง่าย ๆ รวมทั้งให้รู้จักการตื่นนอน เข้านอน อาบน้ำ ทานข้าวด้วยตนเอง ซึ่งนอกจากจะเป็นการฝึกความรับผิดชอบแล้ว ยังทำให้ลูกได้รู้จักหน้าที่ของตนและมีระเบียบวินัยด้วย

3. ฝึกให้ลูกรู้จักรับผิดชอบงานบ้านที่เป็นส่วนรวม เมื่อลูกเริ่มโตขึ้น พ่อแม่สามารถฝึกให้ลูกรู้จักรับผิดชอบงานส่วนรวมง่าย ๆ เช่น ช่วยจัดโต๊ะอาหาร ช่วยหยิบของใช้ในบ้าน ช่วยเอาขยะไปทิ้ง และเน้นให้ลูกทำงานให้เสร็จเรียบร้อยในเวลาที่กำหนด โดยให้คำชมเชยแก่ลูกเมื่อทำสำเร็จ

4. ฝึกให้ลูกรับผิดชอบต่อหน้าที่ในฐานะนักเรียน โดยฝึกให้มาโรงเรียนแต่เช้าทุกวัน เพื่อเข้าแถวเคารพธงชาติให้ตรงเวลา และเมื่อถึงเวลาเลิกเรียนก็มารับลูกให้ตรงเวลา เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของความรับผิดชอบ

5. ฝึกให้ลูกรับผิดชอบต่องานบ้านที่ยากขึ้นและใช้เวลามากขึ้นตามลำดับอายุ เมื่อลูกเริ่มเข้าสู่วัยเรียน คุณพ่อคุณแม่ก็ควรมอบหมายงานบ้านที่ยากขึ้น ซึ่งต้องใช้ความพยายามและใช้เวลาในการทำให้สำเร็จมากขึ้นเพิ่มตามอายุของลูก เช่น พับผ้าห่มเอง รดน้ำต้นไม้ กวาดบ้าน ถูบ้าน ตากผ้า เก็บผ้า ล้างจาน และหัดล้างห้องน้ำ ทำอาหารเอง เป็นต้น

สรุปได้ว่าแนวทางการเสริมสร้างความรับผิดชอบ แบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อสังคม โดยต้องได้รับการฝึกอบรมปลูกฝังมาตั้งแต่สถาบันครอบครัว โรงเรียน ให้เด็กได้มีโอกาสฝึกทำบ่อย ๆ จนกลายเป็นนิสัย เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีประสบการณ์ในการทำงานด้วยตนเอง จนกระทั่งหน่วยงานที่มีขนาดใหญ่ และต้องเห็นความสำคัญของความรับผิดชอบ ซึ่งจะทำให้เด็กเป็นคนดี เก่งและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

5. ความมีวินัย

ความหมายของความมีวินัย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551 : 9) ให้ความหมายไว้ว่า ความมีวินัย หมายถึง การปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับกติกาและข้อตกลงต่าง ๆ ในสังคม

โสภณพร เสนีย์โสทร (2551 : 20) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความมีวินัย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติ ตามกฎเกณฑ์ข้อบังคับระเบียบของสังคมใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติและ ให้ความสำคัญความประพฤติของคนเพื่อให้สังคมอยู่ด้วยความสงบสุข

สมสุดา ผู้พัฒนา (2553 : 43) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความมีวินัย หมายถึง นิสัยไฟทำดีที่ สถานศึกษาเอกชน พัง ฟีก ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนจนเป็นนิสัยก็คือนิสัยมีวินัยคือมีปรกติปฏิบัติตาม กฎระเบียบของสถานศึกษาและของสังคม ความมีวินัยที่ต้องฝึกมี 4 เรื่อง คือ วินัยความสะอาด วินัย การเรียน วินัยการแต่งกายและวินัยตรงต่อเวลา

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2560 : 42) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความมี ระเบียบวินัย หมายถึง การรู้จักควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตาม และยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ ข้อตกลง กฎหมายและศีลธรรมจารีตประเพณี ทั้งวินัยในตนเองและวินัยต่อสังคม เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการให้ความสำคัญ ความเคารพ และยอมรับที่จะปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ และข้อบังคับของสังคม เป็นพฤติกรรมที่ช่วยให้สามารถควบคุมตนเองและปฏิบัติตามตาม ระเบียบเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

กระทรวงวัฒนธรรม (2553 : 4) ให้ความหมายไว้ว่า ความมีระเบียบวินัยสามารถสร้าง ขึ้นได้ด้วยตนเองโดยปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับที่มีอยู่ของสถานที่หรือสถาบันที่ตน เกี่ยวข้อง อาทิ (1) ระเบียบปฏิบัติในครอบครัว เช่น การเคารพนับถือกันตามลำดับอายุซึ่งอาจแตกต่างกัน ไปตามแต่ละครอบครัว (2) ระเบียบปฏิบัติในโรงเรียน เช่น การแต่งกายตามระเบียบของโรงเรียน ไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของโรงเรียน และ (3) ระเบียบปฏิบัติสังคม เช่น การปฏิบัติตามกฎจราจร การปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง เป็นต้น

สถาพร จำรัสเลิศลักษณ์ (2555 : 24) ให้ความหมายไว้ว่า ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามกฎที่สังคมกำหนดขึ้น ความตรงต่อเวลา การเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและ กัน ทั้งกาย วาจา และความคิด

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2556 : 121) ให้ความหมายของวินัย ไว้ ว่า วินัย หมายถึง ระเบียบแบบแผนและข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ เช่น วินัยทหาร ทหารต้องยึดมั่นในวินัย

สรุปได้ว่า ความมีวินัย หมายถึง การรู้จักควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตนตาม กฎระเบียบ แบบแผน ข้อบังคับ กติกา และประเพณีต่าง ๆ ในสังคม รวมถึงความมีวินัยในตนเอง วินัยต่อสังคม สามารถควบคุมตนเองและปฏิบัติตามระเบียบเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ซึ่ง ประกอบด้วยพฤติกรรม ดังเช่น การปฏิบัติตามกฎกติกา กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และข้อตกลง ของครอบครัว การปฏิบัติตามกฎกติกา กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และข้อตกลงของโรงเรียน การปฏิบัติตามกฎกติกา กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และข้อตกลงของสังคม การไม่ละเมิดสิทธิของ

ผู้อื่น การตรงต่อเวลาในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และมีความรับผิดชอบในการทำงาน เป็นต้น

ความสำคัญ คุณค่าและประโยชน์ของควมมีวินัย

พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ (2547 : 81-82) กล่าวถึงประโยชน์ของวินัยไว้ ดังนี้

1. วินัยนำไปดี หมายความว่า วินัยยกฐานะของผู้รักษาวินัยให้สูงขึ้น เช่น เด็กเร่ร่อนเมื่อไปอยู่ในวัดทำความสะอาดวัด ช่วยเหลือพระสงฆ์ กลายเป็นเด็กวัด พอเข้าโรงเรียนทำตามระเบียบวินัยก็กลายเป็นนักเรียน

2. วินัยนำไปแจ่ม หมายถึง วินัยทำให้เห็นแจ้งถึงสันดานของมนุษย์ว่ารักษา ทำตามระเบียบวินัยได้มากแค่ไหน สามารถมอบความไว้วางใจในการมอบหมายหน้าที่การงานได้ระดับไหน

3. วินัยนำไปต่าง คือ เราดูความแตกต่างของคนด้วยวินัย เช่น ถ้าคนที่พกปืน ซ่องสุ่มกำลังคนไว้สู้รบกับผู้อื่น ถ้ามีวินัยก็เรียกว่ากองทหารเป็นรั้วของชาติ ไม่มีวินัยก็เรียกว่ากองโจร เป็นเสี้ยนหนามแผ่นดิน ถ้ามีวินัยรักษาศิล 227 เราเรียกว่าพระภิกษุเป็นบุญของผู้ให้ทาน ถ้าไม่มีวินัยเราเรียกว่าขอทาน อาจสร้างความรำคาญให้ผู้อื่น เราต้องการก้าวหน้าไปสู่ความดีงามความก้าวหน้า เราต้องการความบริสุทธิ์ที่กระจ่างแจ้งเราต้องยกระดับฐานะให้สูงขึ้นเพราะฉะนั้นเราจึงจำเป็นต้องรักษาวินัย

จิตจา ทีหนองสังข์ (2549 : 17) กล่าวว่าวินัยในตนเองนั้นเป็นเป้าหมายที่สังคมต้องการให้เกิดขึ้นในตัวเด็กคงอยู่และพัฒนาขึ้นไปในระดับเยาวชนและติดตัวไปตลอดชีวิตเพราะวินัยนั้นเป็นเครื่องกำหนดทิศทางให้สมาชิกในสังคมยึดถือและประพฤติปฏิบัติในแนวทางเดียวกันเพื่อความสงบเรียบร้อยของส่วนรวมหากปราศจากวินัย การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมก็จะวุ่นวายสับสน

สุทธิดา รักษาจันทร์ (2550 : 16) ระเบียบวินัยมีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมระดับใดก็ตามคนที่ระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิตย่อมอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมโรงเรียน ซึ่งครู ผู้ปกครอง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องมีการปลูกฝังให้นักเรียนมีระเบียบวินัยเพื่อจะได้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของโรงเรียนเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพและเป็นพลเมืองที่ดีของชาติต่อ

ศิริพร สะอาดล้วน (2551 : 10) ได้สรุปไว้ว่า วินัยสร้างความรับผิดชอบ วินัยสร้างระเบียบแบบแผน วินัยสร้างคนให้เป็นคนดี วินัยสร้างคนให้เป็นคนเก่ง ดังนั้นวินัยจึงเป็นเรื่องสำคัญเราจำเป็นต้องสร้างวินัยให้แก่มนุษย์ตั้งแต่เด็ก

สรุปได้ว่า ความมีวินัย เป็นสิ่งจำเป็นในการฝึกฝนตนเองให้รู้จักควบคุมจิตใจ อารมณ์ ความรับผิดชอบ โดยคุณค่าและประโยชน์ของควมมีวินัยนั้นเริ่มตั้งแต่เป็นประโยชน์ต่อตนเองในการ

เสริมสร้างพฤติกรรม ประสบการณ์ต่าง ๆ ในทางที่ดี ทำให้เป็นคนอดทน สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ครอบครัว อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและส่งผลดีให้กับประเทศชาติต่อไป

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความมีวินัย

สินีนานู สุทธรจินดา (2543 : 20-21) ได้อธิบายถึงทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเอง โดยยึดแนวทฤษฎีที่สำคัญ 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีของเมารอร์ (Mower) ซึ่งว่าด้วยกำเนิดของการควบคุมตนเองหรือการมีวินัยในตนเอง และทฤษฎีของเพค และแฮวิกเฮิสต์ (Peck and Havighurst) ซึ่งว่าด้วยพัฒนาการของแรงจูงใจทางจริยธรรมหรือการมีวินัยในตนเอง โดยยึดการควบคุมของอีโกและซูเปอร์อีโกเป็นหลัก ซึ่งมีหลักการสำคัญดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเองของเมารอร์ (Mower) การเกิดวินัยในตนเองของบุคคลนั้น นักจิตวิทยาทั้งหลายเชื่อว่าจะต้องมีพื้นฐานมาตั้งแต่ระยะแรกเกิดจนกระทั่งเติบโตขึ้นมา สิ่งสำคัญคือความสัมพันธ์ระหว่างทารกกับบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดู อันจะเป็นทางนำไปสู่ความสามารถในการให้รางวัลตนเองหรือความสามารถควบคุมตนเองเมื่อโตขึ้น ซึ่งเมารอร์ได้อธิบายว่าทารกหรือเด็กจะต้องเรียนรู้จากผู้ที่เลี้ยงดูตน โดยที่การเรียนรู้นี้จะเกิดในสภาพอันเหมาะสมเท่านั้น การเรียนรู้ของทารกหรือเด็กนี้จะเกิดขึ้นหลายระดับและมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

บุคคลที่สำคัญต่อการเรียนรู้ของทารกหรือเด็กคือบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูซึ่งเป็นผู้ที่บำบัดความต้องการของทารก เช่น หิวก็ได้ดื่มนม ร้อนก็ได้อาบน้ำ ยุ่งกั๊กก็มีผู้ปัดให้ ฯลฯ เมื่อทารกได้รับการบำบัดความต้องการก็จะรู้สึกสบาย พอใจและมีความสุขความรู้สึกของทารกนี้จะรุนแรงมากและติดตรึงอยู่ในสำนึกของทารกไปจนเติบโตขึ้น การที่ทารกได้รับการบำบัดความต้องการจนรู้สึกสบาย พอใจและมีความสุขนั้น สิ่งที่เกิดควบคู่กับเหตุการณ์นี้อยู่เสมอทุกครั้งก็คือการปรากฏตัวของบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดู ในขณะที่มาปรนนิบัติเด็ก การบำบัดความต้องการของเด็กกับบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูเป็นสิ่งควบคู่กันเสมอในการรับรู้ของเด็กจึงถ่ายทอดมายังบิดามารดา ทำให้การปรากฏตัวของบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูก่อให้เกิดความพอใจและความสุขแก่เด็กได้ เด็กจึงเกิดความรักและพอใจในบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูตน ซึ่งเมารอร์เชื่อว่าการรักและพอใจในบิดามารดานั้นจะต้องเกิดจากการเรียนรู้ เช่นนี้โดยมีความสุข ความพอใจที่ได้รับการบำบัดความต้องการมาก่อน ถ้าไม่มีเหตุการณ์เช่นนี้ในเด็ก เช่น เมื่อหิวก็ไม่ได้กิน หรือได้กินนมไม่หิว เด็กก็จะไม่เกิดความรักและพอใจ เด็กก็จะไม่มีรากฐานในการที่จะเรียนรู้ที่จะรักและพอใจบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูตน นั่นก็คือบุคคลที่สำคัญต่อการเรียนรู้เริ่มแรกของทารกหรือเด็กก็คือบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูซึ่งอาจจะเป็นบิดามารดาหรือผู้อื่นก็ได้ ความรักและความผูกพันของเด็กก็นำไปสู่การปฏิบัติตามคำอบรมสั่งสอน หรือการเลียนแบบผู้ที่ตนรักและพอใจ กล่าวคือ จากความรักและพอใจของเด็กของเด็กที่มีต่อบิดามารดาหรือ ผู้เลี้ยงดู จึงทำให้เมื่อบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูมีการอบรมสั่งสอนเด็กหรือมีการกระทำหรือพูดจาอย่างไรก็จะเกิดการทำตามหรือ

เลียนแบบคำพูด หรือการกระทำตามที่บิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูสั่งสอน หรือตามที่เห็นบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูกระทำ ซึ่งการกระทำของเด็กเช่นนี้จะทำให้เขาเกิดความสุขความพอใจได้เอง อันเป็นลักษณะการให้รางวัลและชมเชยตนเอง โดยบุคคลไม่ได้หวังผลจากภายนอกการเลียนแบบผู้เลี้ยงดูตนเองของเด็ก จะทำทั้งที่ดีและไม่ดีเท่า ๆ กันตรงเท่าที่ลักษณะนั้นเป็นลักษณะของผู้ที่ตนรักและพอใจ เช่น ถ้าเด็กเห็นผู้เลี้ยงดูสูบบุหรี่เสมอ เมื่อเด็กสูบบุหรี่บ้างก็จะมีความสุขความพอใจ เพราะเป็นลักษณะของผู้ที่ตนรักตนพอใจมาก่อน ความสามารถในการให้รางวัลตนเองนี้ เมอเรอร์เชื่อว่าเป็นลักษณะที่แสดงถึงการบรรลุนิติภาวะทางจิตของบุคคลนั้น โดยจะปรากฏขึ้นในเด็กปกติที่อายุประมาณ 8-10 ขวบ และจะพัฒนาต่อไปจนสมบูรณ์ เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ฉะนั้นผู้ที่บรรลุนิติภาวะทางจิตอย่างสมบูรณ์ จึงเป็นผู้ที่มีความสามารถที่จะควบคุมตนให้ปฏิบัติตามอย่างมีเหตุผลในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ในการได้ตอบเมื่อเกิดความคับข้องใจ เมื่อเกิดความกลัว ในการมีความรักและในการมีอารมณ์ต่าง ๆ ฯลฯ ส่วนผู้ที่ขาดวินัยในตนเองหรือขาดการควบคุมตนเองก็เพราะไม่ได้ผ่านการเรียนรู้ตั้งแต่วัยทารก จึงกลายเป็นบุคคลที่ขาดความยับยั้งชั่งใจในการกระทำและกลายเป็นผู้ทำผิด กฎเกณฑ์และกฎหมายของบ้านเมืองอยู่เสมอ ในรายที่รุนแรงอาจกลายเป็นอาชญากรเรื้อรังหมดโอกาสที่จะแก้ไข

ดังนั้น จากทฤษฎีของเมอเรอร์ การเกิดวินัยในตนเองนั้น พื้นฐานที่ดี คือ ความสัมพันธ์ระหว่างทารกกับมารดา โดยมีความรัก ความห่วงใยซึ่งกันและกัน ตลอดจนการอบรมเลี้ยงดูสั่งสอนเพื่อเติบโตขึ้นและพัฒนาขึ้นเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งจิตสำนึกนั้นจะแสดงพฤติกรรมที่ดั่งามสืบต่อไป

2. ทฤษฎีแรงจูงใจทางจริยธรรมหรือการมีวินัยในตนเองของเพคและแฮวิกเฮิสต์ (Peck and Havighurst) เชื่อว่าการควบคุมของอีโก (Ego-Control) และการควบคุมของซูเปอร์อีโก (Super Ego-Control) ร่วมกันช่วยให้เกิดความต้องการแสดงพฤติกรรมเพื่อผู้อื่นอย่างสมเหตุสมผล นักทฤษฎีทั้งสองเห็นว่าพลังควบคุมของอีโกและซูเปอร์อีโกในบุคคลจะมีมากหรือน้อยก็ได้ และบุคคลแต่ละคนจะมีพลังควบคุมของอีโกและซูเปอร์อีโกในระดับที่ไม่เท่ากัน เนื่องมาจากการได้รับความรู้ทางจริยศึกษาที่ทำให้ทราบถึงผลที่จะเกิดจากการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ในแต่ละบุคคลจะมีไม่เท่ากัน ซึ่งจะส่งผลไปยังการมีวินัยในตนเอง หรือการควบคุมของอีโกและซูเปอร์อีโกที่ต่างระดับกัน ดังนั้นนักทฤษฎีทั้งสองจึงได้จำแนกลักษณะของบุคคลออกเป็น 5 ประเภทดังนี้

2.1 พวกปราศจากจริยธรรม (Amoral Person) หมายถึง บุคคลที่มีพลังควบคุมของอีโกและซูเปอร์อีโกที่น้อยมาก โดยบุคคลจะเป็นผู้ที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางและเห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว โดยไม่เรียนรู้ที่จะให้แกผู้อื่น เป็นผู้ที่ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ และกระทำการต่าง ๆ อย่างไม่ไตร่ตรอง บุคคลประเภทนี้ถูกควบคุมโดยความเห็นแก่ตัวของตนเองและเป็นผู้ขาดวินัยในตนเอง

2.2 พวกเอาแต่ได้ (Expedient Person) หมายถึง บุคคลที่มีพลังควบคุมของอีโกน้อยแต่พลังควบคุมของซูเปอร์อีโกมีมากขึ้น แต่ก็ยังจัดอยู่ในประเภทปานกลางค่อนข้างน้อย บุคคล

ประเภทนี้จะยังยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง และกระทำทุกอย่างเพื่อความพอใจและผลได้ของตนเอง เป็นคนที่ไม่จริงใจจะยอมอยู่ใต้การควบคุมของผู้มีอำนาจถ้าจะทำให้เขาได้รับผลที่ต้องการได้ เป็นผู้มีวินัยในตนเองน้อย ลักษณะนี้จะปรากฏตั้งแต่วัยเด็กตอนต้นและในคนบางประเภทจะติดตัวไปจนตลอดชีวิต

2.3 พวกคล้อยตาม (Conforming Person) หมายถึง บุคคลที่มีพลังควบคุมของอีโกน้อยเหมือนคน 2 ประเภทแรก แต่มีพลังควบคุมของซูเปอร์อีโกมากกว่า คืออยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างมาก คนพวกนี้จะยึดพวกพ้องเป็นหลัก และคล้อยตามผู้อื่น โดยไม่ต้องไตร่ตรอง บุคคลประเภทนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของสังคมและกลุ่ม เป็นผู้มีวินัยในตนเองระดับปานกลาง

2.4 พวกตั้งใจจริงแต่ขาดเหตุผล (Irrational Conscientious Person) หมายถึง บุคคลที่มีพลังควบคุมของอีโกปานกลาง แต่มีพลังควบคุมของซูเปอร์อีโกมาก จนเป็นผู้ที่ยอมรับกฎเกณฑ์และค่านิยมทางสังคมเข้าไปเป็นลักษณะของตนเองจะเป็นผู้ที่ทำตามกฎเกณฑ์และกฎหมายอย่างยึดมั่นและมีศรัทธา เป็นผู้ที่ถูกควบคุมโดยค่านิยมและปทัสถานของสังคม เป็นผู้มีวินัยในตนเองค่อนข้างมากแต่ยังไม่สมบูรณ์ บุคคลประเภทนี้จะทำตามกฎอย่างเคร่งครัด โดยเห็นว่ากฎเกณฑ์นั้นเป็นของศักดิ์สิทธิ์ แม้จะก่อให้เกิดผลเสียแก่ผู้อื่นก็ไม่สนใจ บุคคลประเภทนี้จะเป็นหลักของชุมชน เพราะมีความมั่นคงในความเชื่อและการกระทำ คนอื่นเห็นได้ง่าย แต่การขาดความยืดหยุ่นอย่างมีเหตุผลของคนประเภทนี้จึงยังเป็นคนประเภทที่ไม่สมบูรณ์ทางจริยธรรม

2.5 พวกเห็นแก่ผู้อื่นอย่างมีเหตุผล (Rational Altruistic Person) คือ บุคคลที่มีพลังควบคุมของอีโกมากและพลังควบคุมของซูเปอร์อีโกก็มากด้วย จนเกิดสมดุลระหว่างการปฏิบัติตนตามกฎเกณฑ์ของสังคมและความสมเหตุสมผล โดยเห็นแก่ผู้อื่นทั่วไปเป็นหลัก บุคคลประเภทนี้มีความสามารถควบคุมตนเองอย่างมีเหตุผล มิได้ตกอยู่ในอิทธิพลของกลุ่มในสังคมหรืออยู่ใต้อิทธิพลของกฎเกณฑ์อย่างปราศจากเหตุผล เป็นผู้มีวินัยในตนเองสูงมาก จะเป็นผู้ที่ตระหนักถึงผลของการกระทำของตนต่อผู้อื่น ก่อนจะทำอะไรต้องพิจารณาอย่างมีเหตุผลเพื่อผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือกับสังคม มีความรับผิดชอบและให้ความเคารพเพื่อนมนุษย์โดยทั่วไป มีความต้องการที่จะเสียสละและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม บุคคลประเภทนี้มีไม่มากนักในแต่ละสังคม แต่นักทฤษฎีทั้งสองเชื่อว่าเป็นบุคลิกภาพที่พัฒนาถึงขีดสุดของมนุษย์

สรุปแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความมีวินัยได้ว่า การเกิดพัฒนาการ การมีวินัยของคนจะต้องมีพื้นฐานมาตั้งแต่ระยะแรกเกิดจนเติบโตขึ้นมา โดยมีความรักความห่วงใยซึ่งกันและกันตลอดจนการอบรมเลี้ยงดูสั่งสอนเพื่อเติบโตขึ้นและพัฒนาขึ้นเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งจิตสำนึกนั้นจะแสดงพฤติกรรมที่ค้ำจุนสืบต่อไป

แนวทางการสร้างเสริมความมีวินัย

การจะสร้างระเบียบวินัยที่ดีมีประสิทธิภาพ ตรงตามจุดมุ่งหมายของงานวินัยและการปกครองชั้นเรียนจะต้องมีหลักการในการสร้างระเบียบวินัยที่ถูกต้อง จึงจะทำให้การปฏิบัติตามระเบียบวินัยเกิดประสิทธิภาพ ซึ่งมีผู้ให้แนวคิดไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

ศราวุฑู ดาบลาอ่า(2556 : ออนไลน์) กล่าวถึงการฝึกหัดระเบียบวินัยมีวิธีการ ดังนี้

1. มีกฎเกณฑ์ในชีวิตประจำวัน เช่น การทำอะไรเป็นเวลา และสม่ำเสมอ มิให้ขาด
2. ต้องหลีกเลี่ยงการคบอย่างใกล้ชิดกับผู้ที่ขาดระเบียบวินัย เพราะอาจจูงใจให้เกิดการกระทำอะไรนอกกฎเกณฑ์และระเบียบที่ดีได้

3. การทำกิจการงานใดไม่ว่าเล็กน้อยหรือใหญ่ ควรฝึกให้เป็นระเบียบ ไม่ยุ่งเหยิง

4. ควรตระหนักเสมอว่ามีระเบียบเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญของจิตใจ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2561 : 12) ได้กล่าวถึง กระบวนการเสริมสร้างวินัย (Process) ไว้ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 การเตรียมความพร้อม

ขั้นที่ 2 การวางแผนเสริมสร้างวินัยนักเรียน

ขั้นที่ 3 การร่วมกันลงมือปฏิบัติ ประกอบด้วย 3 แนวทาง คือ

- 1) การบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยครูผู้สอน

- 2) การจัดทำโครงการเพื่อเสริมสร้างวินัย โดยนักเรียน

- 3) การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้อต่อการเสริมสร้างวินัย

ขั้นที่ 4 การนิเทศ ติดตาม ประเมินผล และให้ข้อมูลย้อนกลับ

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2544 : 46 อ้างถึงใน นันทมัมน์ส รอดทัศนาศ. 2554 : 35) กล่าวถึงการสร้างระเบียบวินัยนักเรียนไว้ว่า

1. การจัดตั้งกฎและระเบียบแบบแผน เพื่อให้นักเรียนประทับใจในความรับผิดชอบของเขา ที่จะทำตามกฎและระเบียบแบบแผน

2. จะต้องทำให้นักเรียนเข้าใจอย่างชัดเจน มองเห็นว่ากฎและระเบียบแบบแผนนั้นมีความสำคัญและมีความยุติธรรม

3. ครูจะต้องคิดอย่างรอบคอบเกี่ยวกับกฎและระเบียบแบบแผนที่ครูวางแผนจัดตั้งก่อนสื่อความหมายหรือพัฒนาระเบียบวินัยกับนักเรียน

4. นักเรียนที่มีส่วนร่วมในการจัดตั้งกฎจะส่งเสริม “ความเป็นเจ้าของ” และความรับผิดชอบ จะเข้าใจถึงเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังกฎระเบียบ เต็มใจที่จะปฏิบัติตามมากขึ้น ถ้าครูให้

นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการสร้างกฎ ครูต้องแยกประเภทระหว่างกฎที่เขาอมรับในอำนาจหน้าที่ของครู และกฎที่นักเรียนมีส่วนร่วมในการสร้างขึ้น ดังนั้น ครูต้องอธิบายให้นักเรียนเข้าใจอย่างชัดเจน

5. รางวัลและการลงโทษที่มีอยู่ในระบบของผลที่ตามมาที่ครูพัฒนา ควรส่งเสริมให้นักเรียนให้มีส่วนร่วมในการเรียนและสร้างสำนักแห่งบุคคล ผลที่ตามมาที่มีประสิทธิภาพ คือผลหยั่งรากลึกกลงไปในบรรยากาศที่เอาใจใส่ในทางบวกและความตื่นตัวเกี่ยวกับการเรียนรู้

6. กฎที่ดีตั้งอยู่บนพื้นฐานของกฎทอง “ปฏิบัติต่อผู้อื่นที่ท่านต้องการให้เขาปฏิบัติต่อท่าน” กฎควรถูกเขียนขึ้นในทางบวก ให้คำจำกัดความในสิ่งที่ทำอะไรมากกว่าในสิ่งที่ไม่ควรทำ

หัตถ์ดิษฐ์ ชาวบรูซ (2542 : 295 อ้างถึงใน นันทน์มัส รอดทัศนาศ. 2554 : 35) กล่าวถึงการสร้างระเบียบวินัยนักเรียน ดังนี้

1. ลักษณะของวินัยที่ดีจะต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย ป้องกันปัญหา นักเรียนได้รับประโยชน์ ปฏิบัติได้จริง เข้าใจง่าย

2. มีบทลงโทษสอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก

3. นักเรียนมีส่วนร่วมในการสร้างวินัย เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน เสริมสร้างและพัฒนาบุคลิกภาพ

4. ไม่ควรจะมีประเดี๋ยวเดียวที่การลงโทษ ควรจะเน้นแนวทางในการให้ความรู้และการฝึกอบรม

สรุปได้ว่า แนวทางการเสริมสร้างวินัยมีหลากหลายแนวทาง โดยอาจจะเริ่มจากการสร้างวินัยในตนเอง การสร้างข้อตกลง หรือกฎเกณฑ์ร่วมกันในหน่วยงาน ส่วนการสร้างวินัยในโรงเรียน สามารถบูรณาการในการเรียนการสอนหรือวางแผนและดำเนินการผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ได้ ทั้งนี้เพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว สมาชิกที่ดีในโรงเรียน และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การควบคุมตนเองได้ หรือความมีระเบียบวินัยในตนเอง ถือเป็นลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกัน

คุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียนโรงเรียนตะเคียนวิทยาคม

ประกอบด้วย คุณธรรมเป้าหมาย และพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก หรือพฤติกรรมดีๆ ที่ต้องการให้เกิดขึ้น หรือตัวบ่งชี้ที่โรงเรียนกำหนดและต้องการให้เกิดขึ้นกับนักเรียน ดังนี้

1. ความซื่อสัตย์ หมายถึง พฤติกรรมตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองและต่อผู้อื่น ทั้งกาย วาจา ใจ โดยกำหนดตัวบ่งชี้ ดังนี้

1.1 การให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง

1.2 การปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงความถูกต้อง ละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด

1.3 ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาหรือข้อตกลง

- 1.4 ไม่ถือเอาสิ่งของหรือผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง
 - 1.5 ปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความซื่อตรง
 - 1.6 ไม่หาผลประโยชน์ในทางที่ไม่ถูกต้อง
2. จิตอาสา หมายถึง ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ ไม่หวังผลตอบแทน โดยกำหนดตัวบ่งชี้ ดังนี้
- 2.1 ช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ด้วยความเต็มใจ
 - 2.2 อาสาทำงานให้ผู้อื่นด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา โดยไม่หวังผลตอบแทน
 - 2.3 แบ่งปันสิ่งของ ทรัพย์สิน และอื่นๆ
 - 2.4 ช่วยแก้ปัญหา หรือสร้างความสุขให้กับผู้อื่น
 - 2.5 ดูแลรักษาธารณสมบัติ และสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ
 - 2.6 เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม
 - 2.7 เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา หรือสร้างสิ่งที่ดีงามของส่วนรวมตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยความกระตือรือร้น
3. ความพอเพียง หมายถึง ดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดีปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งเป็นผู้รอบรู้ และมีคุณธรรม โดยกำหนดตัวบ่งชี้ ดังนี้
- 3.1 ใช้ชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล
 - 3.2 มีภูมิคุ้มกันที่ดี ปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
 - 3.3 มีความรู้ในสิ่งที่ทำอย่างรอบด้าน
 - 3.4 มีคุณธรรมรู้จักแยกแยะสิ่งถูกต้องดีงาม
 - 3.5 เลือกรูปแบบในสิ่งที่ถูกต้อง และปฏิเสธในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง
 - 3.6 รู้จักเพื่อแม่และแบ่งปันผู้อื่น
 - 3.7 หวังเห็นสมบัติโรงเรียนและส่วนรวม
4. ความรับผิดชอบ หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ ทั้งที่เป็นกิจส่วนตัวหรือต่อตนเอง ครอบครัว เพื่อน โรงเรียน หน้าที่พลเมืองและภารกิจทางสังคม จะต้องกระทำให้บรรลุความสำเร็จตามความมุ่งหมาย ด้วยความสุจริต ความเต็มใจ และความจริงจังด้วยความเอาใจใส่ จดจ่อ ตั้งใจ มุ่งมั่น ละเอียดยรอบคอบ เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย และยอมรับผลการกระทำของตนเอง ทั้งด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น โดยกำหนดตัวบ่งชี้ ดังนี้
- 4.1 ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จ ถูกต้อง ตรงเวลา

- 4.2 แต่งกายสุภาพเรียบร้อย ถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน
- 4.3 ประพฤติปฏิบัติตนตามกฎระเบียบและข้อตกลงของโรงเรียน
- 4.4 ขยัน กระตือรือร้นต่อการเรียนและการทำงาน
- 4.5 ช่วยเหลืองานพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู
- 4.6 เสียสละเวลา แรงกาย แรงใจ

5. ความมีวินัย หมายถึง การรู้จักควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตาม และยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ ข้อตกลง กฎหมายและศีลธรรมจารีตประเพณี ทั้งวินัยต่อตนเองและวินัยต่อสังคม โดยกำหนดตัวบ่งชี้ ดังนี้

- 5.1 ปฏิบัติตามกฎกติกา กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และข้อตกลงของครอบครัว
- 5.2 ปฏิบัติตามกฎกติกา กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และข้อตกลงของโรงเรียน
- 5.3 ปฏิบัติตามกฎกติกา กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และข้อตกลงของสังคม
- 5.4 ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น
- 5.5 ตรงต่อเวลาในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และรับผิดชอบในการทำงาน

การทำงาน

โรงเรียนเตรียมวิทยาคมได้กำหนดคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยคุณธรรมเป้าหมายและพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของนักเรียนควบคู่กับครูและผู้บริหาร ได้แก่ ชื่อสัตย์ จิตอาสา พอเพียง รับผิดชอบ และมีวินัย ดังนี้

คุณธรรมอัตลักษณ์ โรงเรียนตะเตรียมวิทยาคม

คุณธรรมเป้าหมาย	พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก		
	ผู้บริหาร	ครู	นักเรียน
ชื่อสัตย์	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดซื้อจัดจ้างตามระเบียบตรวจสอบได้ 2. บริหารงานอย่างโปร่งใส 3. ไม่เบียดเบียนเวลาราชการ 4. มีความยุติธรรม ไม่คดโกง ไม่เอนเอียง ไม่ทำผิดทั้งต่อหน้าและลับหลัง 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เข้าสอนตรงเวลาตามตารางสอน 2. ไม่เบียดเบียนเวลาราชการ 3. แต่งกายถูกต้องตามระเบียบและข้อตกลง 4. ไม่นำเวลาราชการไปทำงานส่วนตัว 5. ไม่ยุ่งเกี่ยวอบายมุข 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง 2. การปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงความถูกต้อง ละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด 3. ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาหรือข้อตกลง

คุณธรรม เป้าหมาย	พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก		
	ผู้บริหาร	ครู	นักเรียน
	<p>5. ไม่แสวงหาผลประโยชน์จากนักเรียนและโรงเรียนโดยมิชอบ</p> <p>6. เข้าแถวและร่วมกิจกรรมหน้าเสาธงตามเวลาและข้อตกลง</p>	<p>6. เก็บความลับของนักเรียนครูและองค์กรได้</p> <p>7. ไม่นำทรัพย์สินส่วนตัวราชการมาเป็นส่วนตัว</p> <p>8. ไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกในองค์กร</p> <p>9. เข้าแถวและร่วมกิจกรรมหน้าเสาธงตามเวลาและข้อตกลง</p>	<p>4. ไม่ถือเอาสิ่งของหรือผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง</p> <p>5. ปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความซื่อตรง</p> <p>6. ไม่หาผลประโยชน์ในทางที่ไม่ถูกต้อง</p>
จิตอาสา	<p>1. ช่วยเหลือชุมชนและสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทน</p> <p>2. ดูแลช่วยเหลือครูและนักเรียน</p> <p>3. เสียสละแบ่งปันครูและนักเรียน</p> <p>4. ช่วยแก้ปัญหา หรือสร้างความสุขให้กับผู้อื่น</p> <p>5. ดูแลรักษาสาธารณสมบัติ และสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ</p> <p>6. เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม</p>	<p>1. ช่วยเหลือชุมชนและสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทน</p> <p>2. ดูแลช่วยเหลือนักเรียน นอกเหนือจากงานสอน</p> <p>3. เสียสละแบ่งปันเพื่อนครูและนักเรียน</p> <p>4. ช่วยแก้ปัญหา หรือสร้างความสุขให้กับผู้อื่น</p> <p>5. ดูแลรักษาสาธารณสมบัติ และสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ</p> <p>6. เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม</p>	<p>1. ช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ด้วยความเต็มใจ</p> <p>2. อาสาทำงานให้ผู้อื่น ด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา โดยไม่หวังผลตอบแทน</p> <p>3. แบ่งปันสิ่งของ ทรัพย์สิน และอื่น ๆ</p> <p>4. ช่วยแก้ปัญหา หรือสร้างความสุขให้กับผู้อื่น</p> <p>5. ดูแลรักษาสาธารณสมบัติ และสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ</p> <p>6. เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม</p>

คุณธรรม เป้าหมาย	พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก		
	ผู้บริหาร	ครู	นักเรียน
	7. เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อ แก้ปัญหา หรือสร้างสิ่งที่ดี งามของส่วนรวมตาม สถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วย ความกระตือรือร้น	7. เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อ แก้ปัญหา หรือสร้างสิ่งที่ดี งามของส่วนรวมตาม สถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วย ความกระตือรือร้น	7. เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อ แก้ปัญหา หรือสร้างสิ่งที่ดี งามของส่วนรวมตาม สถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วย ความกระตือรือร้น
ความพอเพียง	1. บริหารจัดการและใช้ ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า 2. มีแผนการใช้จ่าย งบประมาณ 3. ใช้หลักเหตุผลและ พิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ 4. มีคุณธรรมรู้จักแยกแยะ สิ่งถูกต้องดีงาม 5. เลือกปฏิบัติในสิ่งที่ ถูกต้อง และปฏิเสธในสิ่งที่ ไม่ถูกต้อง 6. รู้จักเผื่อแผ่และแบ่งปัน ผู้อื่น 7. ห่วงเห่นสมบัติ โรงเรียนและส่วนรวม	1. ใช้วัสดุอุปกรณ์และ ทรัพยากรของโรงเรียน อย่างประหยัดและคุ้มค่า มากที่สุด 2. รู้จักออมประหยัด วาง แผนการใช้จ่าย 3. ปิดน้ำปิดไฟเมื่อเลิกใช้ 4. กินข้าวให้หมดจาน คืม น้ำให้หมดแก้ว 5. เป็นแบบอย่างที่ดีในทุก เรื่องให้กับนักเรียน 6. สร้างความตระหนักให้ นักเรียนเห็นความสำคัญ ของการใช้ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงในการ ดำเนินชีวิตทั้งในเวลาเรียน และนอกเวลา	1. ใช้ชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล 2. มีภูมิคุ้มกันที่ดี ปรับตัว เพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมี ความสุข 3. มีความรู้ในสิ่งที่ทำอย่าง รอบด้าน 4. มีคุณธรรมรู้จักแยกแยะ สิ่งถูกต้องดีงาม 5. เลือกปฏิบัติในสิ่งที่ ถูกต้อง และปฏิเสธในสิ่ง ที่ไม่ถูกต้อง 6. รู้จักเผื่อแผ่และแบ่งปัน ผู้อื่น 7. ห่วงเห่นสมบัติ โรงเรียนและส่วนรวม
ความ รับผิดชอบ	1. รับผิดชอบต่องานตาม โครงสร้างการบริหารงาน ของโรงเรียน 2. ตรงต่อเวลาและอุทิศเวลา แก่สถานศึกษาและงาน ราชการด้วยความเต็มใจ	1. เข้าสอนตรงเวลา 2. ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับ มอบหมายถูกต้อง ตรง เวลา 3. ดูแลนักเรียนด้วยความ เอาใจใส่อย่างเสมอภาค	1. ปฏิบัติงานที่ได้รับ มอบหมายสำเร็จ ถูกต้อง ตรงเวลา 2. แต่งกายสุภาพเรียบร้อย ถูกต้องตามระเบียบของ โรงเรียน

คุณธรรม เป้าหมาย	พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก		
	ผู้บริหาร	ครู	นักเรียน
	<p>3. ตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลเป็นฐาน</p> <p>4. มุ่งมั่น อดทนในการแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วง</p>	<p>4. รับผิดชอบต่อคำพูดและการกระทำของตนเอง</p> <p>5. ประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน</p> <p>6. พัฒนาตนเองให้มีความก้าวหน้าอยู่เสมอ</p> <p>7. เสียสละเวลาให้กับทางราชการ</p>	<p>3. ประพฤติปฏิบัติตนตามกฎระเบียบและข้อตกลงของโรงเรียน</p> <p>4. ขยัน กระตือรือร้นต่อการเรียนและการทำงาน</p> <p>5. ช่วยเหลืองานพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู</p> <p>6. เสียสละเวลาแรงกายแรงใจ</p>
มีวินัย	<p>1. แต่งกายสุภาพเหมาะสม</p> <p>2. บริหารงานเป็นระบบตรวจสอบได้</p> <p>3. ปฏิบัติตามกฎกติกา กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และข้อตกลงของสังคม</p> <p>4. ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น</p> <p>5. ตรงต่อเวลาในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน และรับผิดชอบในการทำงาน</p>	<p>1. แต่งกายสุภาพเรียบร้อย กฎระเบียบ และข้อตกลงของโรงเรียน</p> <p>2. เข้าสอนตรงเวลาและเต็มเวลา</p> <p>3. ปฏิบัติตามกฎกติกา กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และข้อตกลงของสังคม</p> <p>4. ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น</p> <p>5. ตรงต่อเวลาในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และรับผิดชอบในการทำงาน</p>	<p>1. ปฏิบัติตามกฎกติกา กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และข้อตกลงของครอบครัว</p> <p>2. ปฏิบัติตามกฎกติกา กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และข้อตกลงของโรงเรียน</p> <p>3. ปฏิบัติตามกฎกติกา กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และข้อตกลงของสังคม</p> <p>4. ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น</p> <p>5. ตรงต่อเวลาในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และรับผิดชอบในการทำงาน</p>

2. องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบและกิจกรรมสร้างสรรค์

2.1 ความหมายของรูปแบบ

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 (2556 : 1011) ได้ให้ความหมายไว้ว่า รูปแบบ หมายถึง รูปที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็นแนวซึ่งเป็นที่ยอมรับ เช่น รูปแบบร้อยกรอง และในศาสตร์วิชาศิลปะ หมายถึง สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเช่นนั้น ๆ อย่างรูปคน รูปบ้าน รูปปลา รูปใบไม้ เช่น รูปแบบผู้หญิง รูปแบบเปิด รูปแบบวัด.

รูปแบบ หมายถึง วิธีการดำเนินงานที่เป็นขั้นตอน กระบวนการ ต้นแบบ อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่อาจเป็นโครงสร้าง โปรแกรม แบบจำลอง หรือตัวแบบที่จำลองสภาพความเป็นจริง ที่สร้างขึ้นจากการลดทอนเวลาและทักษะ พิจารณามีสิ่งใดบ้างที่จะต้องนำมาศึกษา เพื่อใช้แทนแนวความคิดหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งโดยอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ของรูปแบบนั้น ๆ Keeve, J. P.(1988). Educational research methodology and measurement : An international handbook. Oxford: PergamanPress.2559 : 14 - 42)

วิมล จันทรแก้ว (2555) ความหมาย รูปแบบมี 2 ลักษณะ คือ ความหมายเชิงกายภาพ ซึ่งหมายถึง แบบจำลองของสิ่งที่เป็นรูปธรรม และความหมายเชิงแนวความคิด ซึ่งความหมายของสิ่งที่เป็นนามธรรมนั้น คือ การใช้เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ต่อเนื่องของความเป็นเหตุเป็นผลกัน ส่วนความหมายในเชิงแนวคิด เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน

รัตนะ บัวสนธิ์ (2552 : 124) ความหมายของรูปแบบ จำแนกออกเป็น 3 ความหมาย ดังนี้ 1) แผนภาพหรือภาพร่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ยังไม่สมบูรณ์เหมือนของจริง รูปแบบในความหมายนี้ มักจะเรียกทับศัพท์ในภาษาไทยว่า “โมเดล” ได้แก่ โมเดลบ้าน โมเดลรถยนต์ โมเดลเสื้อ เป็นต้น 2) แบบแผนความสัมพันธ์ของตัวแปร หรือสมการทางคณิตศาสตร์ที่รู้จักกันในชื่อที่เรียกว่า “Mathematical Model” 3) แผนภาพที่แสดงถึงองค์ประกอบการทำงานของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รูปแบบในความหมายนี้บางทีเรียกกันว่าภาพย่อส่วนของทฤษฎีหรือแนวคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น รูปแบบการสอน รูปแบบการบริหาร รูปแบบการประเมิน เป็นต้น

วาโร เฟ็งสวัสดี (2553) รูปแบบ หมายถึง กรอบความคิดทางด้านหลักการ วิธีการดำเนินงาน และเกณฑ์ต่าง ๆ ของระบบที่สามารถยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้

กู๊ด(Good. 1979 : 90 อ้างถึงใน สมนึก ทองเอี่ยม. 2550) ได้ให้ความหมายของรูปแบบไว้ 4 ความหมาย ดังนี้ 1) เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ใช้เป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ 2) เป็นแบบอย่างเพื่อให้ผู้อื่นเลียนแบบ 3) เป็นแผนภูมิซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือหลักการ

หรือแนวคิด 4) เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบ และเป็นสัญลักษณ์ อาจเขียนออกมาเป็นสูตรหรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้

สมนึก ทองเอี่ยม (2550) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญ เกี่ยวกับแนวทาง วิธีการ และกิจกรรมที่นำมาปฏิบัติ เพื่อเป็นการสร้าง ปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์ที่สามารถอธิบายคุณลักษณะที่สำคัญที่ทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจในโครงสร้างทางความคิด

สรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง การกำหนดหลักหรือแนวทาง เพื่อใช้เป็นโครงสร้างหรือต้นแบบในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ และในอีกความหมายหนึ่งหมายถึง ภาพร่างหรือสิ่งที่ยังไม่สมบูรณ์ และรูปที่ปรากฏเห็น

2.2 ประเภทของรูปแบบ

รูปแบบสามารถจำแนกได้หลายประเภท ได้มีผู้จำแนกประเภทของรูปแบบ ดังนี้
สมิธ และคนอื่น ๆ (Smith and others .1980 : 461) จำแนกรูปแบบออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. รูปแบบเชิงกายภาพ จำแนกออกเป็น

1.1 รูปแบบคล้ายจริงมีลักษณะคล้ายของจริง เช่น เครื่องบินจำลอง หุ่นไล่กา หุ่นตามร้านตัดเสื้อผ้า

1.2 รูปแบบเสมือนจริง มีลักษณะคล้ายปรากฏการณ์จริง เช่น การทดลองทางเคมีในห้องปฏิบัติการ เครื่องบินจำลองที่บินได้หรือเครื่องฝึกหัดบิน เป็นต้น รูปแบบชนิดนี้มีความใกล้เคียงความจริงมากกว่าแบบแรก

2. รูปแบบเชิงสัญลักษณ์

2.1 รูปแบบข้อความ หรือรูปแบบเชิงคุณภาพ เป็นการให้ข้อความปกติธรรมดาในการอธิบายโดยย่อ เช่น คำพรรณนาลักษณะงาน คำอธิบายรายวิชา เป็นต้น

2.2 รูปแบบทางคณิตศาสตร์ หรือรูปแบบเชิงปริมาณ เช่น สมการและโปรแกรมเชิงเส้น

คีฟส์ (Keeves. 1988 : 561-565) ได้จำแนกรูปแบบออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. รูปแบบเชิงเปรียบเทียบ เป็นรูปแบบเชิงกายภาพ ส่วนใหญ่ใช้ในด้านวิทยาศาสตร์ เช่น รูปแบบโครงสร้างอะตอมสร้างขึ้นโดยใช้หลักเปรียบเทียบ โครงสร้างรูปแบบให้สอดคล้องกับลักษณะที่คล้ายกันทางกายภาพ สอดคล้องกับข้อมูลและความรู้ที่มีอยู่ในลักษณะนั้นด้วย รูปแบบที่สร้างขึ้นจะต้องมีองค์ประกอบชัดเจน สามารถนำไปทดสอบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้ และสามารถนำไปใช้ในการหาข้อสรุปของปรากฏการณ์ได้อย่างกว้างขวาง เช่น รูปแบบจำนวนนักเรียนใน

โรงเรียน สร้างขึ้นโดยเปรียบเทียบกับลักษณะถ้ำน้ำที่ประกอบด้วยท่อน้ำเข้าและท่อน้ำออก ปริมาณที่ไหลเข้าถึงเปรียบเทียบกับได้กับจำนวนนักเรียนที่เข้าโรงเรียน อัตราการเกิด อัตราการย้ายเข้า อัตราการรับเด็กอายุต่ำกว่าเกณฑ์ ส่วนปริมาณน้ำที่ไหลออกเปรียบเทียบกับได้กับจำนวนนักเรียนที่ออกจากโรงเรียน เนื่องจากพันธะพันธะการศึกษา การย้ายออก การจบการศึกษา จุดมุ่งหมายของรูปแบบนี้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์เปลี่ยนแปลงจำนวนนักเรียนในโรงเรียน

2. รูปแบบเชิงข้อความ เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยาย หรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็น โครงสร้างทางความคิดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น และใช้ข้อความอธิบายเพื่อให้เกิดความกระจ่างมากขึ้น แต่จุดอ่อนคือ ทำให้ยากแก่การทดสอบรูปแบบ

3. รูปแบบเชิงสาเหตุ เป็นรูปแบบที่เริ่มจากการนำเทคนิคการวิเคราะห์เส้นทางในการศึกษาเกี่ยวกับพันธุศาสตร์ รูปแบบเชิงสาเหตุนี้ทำให้สามารถศึกษารูปแบบเชิงข้อความที่มีตัวแปรสลับซับซ้อนได้ แนวคิดสำคัญคือ ต้องสร้างขึ้นจากทฤษฎีที่เกี่ยวข้องหรืองานวิจัยที่มีมาแล้ว จะเขียนในลักษณะสมการเส้นตรงแต่ละสมการแสดงความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างตัวแปร มี 2 ลักษณะได้แก่

3.1 รูปแบบระบบเส้นเดียว เป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุด้วยเส้นโยงที่มีทิศทางของการเป็นสาเหตุในทิศทางเดียวโดยไม่มีความสัมพันธ์ย้อนกลับ

3.2 รูปแบบระบบเส้นคู่ เป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรโดยทิศทางความสัมพันธ์ของตัวแปรภายในตัวแปรหนึ่ง อาจเป็นทั้งตัวแปรเชิงสาเหตุและเชิงผลพร้อมกัน จึงมีทิศทางความสัมพันธ์ย้อนกลับได้

4. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ เป็นรูปแบบที่ใช้แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบหรือตัวแปร โดยใช้สัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ ปัจจุบันมีแนวโน้มว่าจะนำไปใช้ในด้านพฤติกรรมศาสตร์มากขึ้น โดยเฉพาะในการวัดและประเมินผลทางการศึกษา รูปแบบลักษณะนี้ส่วนมากพัฒนามาจากรูปแบบเชิงข้อความ

Steiner (1988 อ้างถึงใน วาโร เฟ็งสวัสดี 2553 : 5) ได้จำแนกรูปแบบออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) จำแนกออกเป็น

1.1 รูปแบบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model of) เช่น รูปแบบเครื่องบินที่สร้างเหมือนจริงแต่มีขนาดเล็ก

1.2 รูปแบบสำหรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model for) เป็นรูปแบบจำลองที่ออกแบบไว้เพื่อเป็นต้นแบบผลิตสินค้า ต้องสร้างรูปแบบเท่าของจริงขึ้นมาก่อน แล้วจึงผลิตสินค้าตามรูปแบบนั้น

2. รูปแบบเชิงแนวคิด (Conceptual Model) จำแนกออกเป็น

2.1 รูปแบบเชิงแนวคิดของสิ่งหนึ่งสิ่งใด (Conceptual Model of) เป็นรูปแบบหรือแบบจำลองที่สร้างขึ้นโดยจำลองมาจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว เช่น รูปแบบที่สร้างมาจากทฤษฎีการคงอยู่ของนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น

2.2 รูปแบบเชิงแนวคิดเพื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด (Conceptual Model for) เป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นมาเพื่ออธิบายทฤษฎีหรือปรากฏการณ์ เช่น รูปแบบที่สร้างขึ้นจากทฤษฎีการคัดสรรตามธรรมชาติ เพื่อนำไปอธิบายทฤษฎีการคงอยู่ของนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น

สรุปได้ว่า ประเภทของรูปแบบ สามารถจำแนกได้หลายประเภท โดยการแบ่งประเภทของรูปแบบจะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการอธิบายรูปแบบนั้น เช่น รูปแบบเชิงกายภาพ รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ รูปแบบเชิงเปรียบเทียบ รูปแบบเชิงข้อความ รูปแบบเชิงสาเหตุ รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ รูปแบบเชิงกายภาพ และรูปแบบเชิงแนวคิด เป็นต้น

2.3 องค์ประกอบของรูปแบบ

มีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบ ดังนี้

บราว และ โมเบริก (Brown and Moberg, 1980 : 16-17) ได้สังเคราะห์รูปแบบจากแนวคิดเชิงระบบกับหลักการบริหารตามสถานการณ์ กล่าวว่าองค์ประกอบของรูปแบบประกอบด้วย 1. สภาพแวดล้อม 2. เทคโนโลยี 3. โครงสร้าง 4. กระบวนการจัดการ และ 5. การตัดสินใจสั่งการ

อัมพร พงษ์กัสนานันท์ (2550 : 274-275) ได้พัฒนารูปแบบการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีพ มี 8 องค์ประกอบ คือ 1. ปรัชญาและหลักการจัดการศึกษา 2. หลักสูตร 3. การจัดการเรียนรู้ 4. การประเมินผลการเรียนรู้ 5. การเทียบโอนความรู้และประสบการณ์และการเทียบระดับการศึกษา 6. การบริหารและการจัดการศึกษา 7. กลุ่มเป้าหมาย และ 8. การมีส่วนร่วมของพ่อแม่และชุมชน

ชนกนารถ ชื่นเชย (2550 : 179-180) ได้พัฒนารูปแบบการศึกษา มี 9 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. ปรัชญาและหลักการของการศึกษาต่อเนื่อง 2. กลุ่มเป้าหมายของการจัดการศึกษาต่อเนื่อง 3. จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาต่อเนื่อง 4. โครงสร้างระบบบริหารของการศึกษาต่อเนื่อง 5. หลักสูตรการเรียนการสอนของการศึกษาต่อเนื่อง 6. วิธีการจัดการศึกษาต่อเนื่อง 7. สื่อการศึกษาและแหล่งเรียนรู้ของการศึกษาต่อเนื่อง 8. การติดตามและประเมินผลของการศึกษาต่อเนื่อง 9. การเทียบระดับและเทียบโอนผลการเรียน

คีฟส์ (Keeves .1988) กล่าวว่า รูปแบบโดยทั่วไปจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ 1. รูปแบบจะต้องนำไปสู่การทำนาย (prediction) ผลที่ตามมาซึ่งสามารถพิสูจน์ทดสอบได้ กล่าวคือสามารถนำไปสร้างเครื่องมือเพื่อไปพิสูจน์ทดสอบได้ 2. โครงสร้างของรูปแบบจะต้องประกอบด้วย

ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (causal relationship) ซึ่งสามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์/เรื่องนั้นได้

3. รูปแบบจะต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ (imagination) ความคิดรวบยอด (concept) และความสัมพันธ์ (interrelations) รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้

4. รูปแบบควรจะประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (structural relationships) มากกว่า ความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง (associative relationships)

สรุปได้ว่า การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบใด ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ ปัจจัย หรือตัวแปรต่าง ๆ ที่ทำการศึกษา ซึ่งออกแบบตามแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และหลักการพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบ

2.4 ลักษณะของรูปแบบที่ดี

วโร เฟ็งสวัสดี (2553 : 6) ได้กล่าวว่า รูปแบบที่ดีควรมีลักษณะ ดังนี้

1. รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างตัวแปรมากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงธรรมดา อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงก็มีประโยชน์ในช่วงของการพัฒนา รูปแบบ

2. รูปแบบควรนำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์โดยเมื่อทดสอบรูปแบบแล้วถ้าปรากฏว่าไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์รูปแบบนั้นต้องถูกยกเลิก

3. รูปแบบควรอธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษาได้อย่างชัดเจน

4. รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างความคิดรวบยอด (Concept) ใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรใหม่ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ในเรื่องที่กำลังศึกษา

5. รูปแบบในเรื่องใด จะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับกรอบของทฤษฎีในเรื่องนั้น ๆ

คีฟส์ (Keeves. 1988 : 560) กล่าวว่า รูปแบบที่ใช้ประโยชน์ได้ ควรจะมีข้อกำหนด

(requirement) 4 ประการ คือ

1. รูปแบบ ควรประกอบด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง (structural relationship) มากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันแบบรวม ๆ (associative relationship)

2. รูปแบบ ควรใช้เป็นแนวทางการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้น สามารถถูกตรวจสอบได้ โดยการสังเกต ซึ่งเป็นไปได้ที่จะทดสอบรูปแบบพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ได้

3. รูปแบบ ควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้น

นอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้อธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย

4. รูปแบบ ควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ ซึ่งเป็นการขยายในเรื่องที่กำลังศึกษา

ทิสนา เขมมณี (2555) กล่าวว่า ลักษณะของรูปแบบที่ดีควรมีลักษณะตามข้อกำหนดดังนี้

2.1 รูปแบบต้องเป็นแนวทางที่นำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา (Prediction) ซึ่งสามารถพิสูจน์และทดสอบได้เชิงประจักษ์

2.2 โครงสร้างของรูปแบบต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal relationship) ซึ่งสามารถอธิบายปรากฏการณ์หรือเรื่องนั้น ๆ ได้

1.3 รูปแบบต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ (Imagination) ความคิดรวบยอด (Concept) และความสัมพันธ์ (Interrelations) รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้

1.4 รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (Structure relationships) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง (Associative relationships)

สรุปได้ว่า ลักษณะของรูปแบบที่ดี ควรเป็นรูปแบบที่ใช้ประโยชน์ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ เช่น รูปแบบควรเป็นเครื่องมือที่สามารถสร้างความคิดรวบยอด (Concept) ใหม่ ๆ ได้ และสามารถสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรใหม่ และเป็นการเพิ่มองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ในเรื่องที่กำลังศึกษาได้ หรือรูปแบบต้องเป็นแนวทางที่นำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา (Prediction) ซึ่งสามารถพิสูจน์และทดสอบได้เชิงประจักษ์ สามารถช่วยสร้างจินตนาการ (Imagination) ความคิดรวบยอด (Concept) และความสัมพันธ์ (Interrelations) รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้ หรือ ควรประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (Structure relationships) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง (Associative relationships) เป็นต้น

2.5 ความหมายของกิจกรรมสร้างสรรค์

กฤษณา รัคนุช (2560) กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้เด็กได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาอย่างเหมาะสมตามวัย

กูด (Good, 1973 : 38) กิจกรรมสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การตัดสินใจ และการมีทักษะในการสร้างผลงาน

ปีเตอร์สัน (Peterson. 1958 : 101) กล่าวว่าไว้ว่า เด็กทุกคนต้องการแสดงออกทางด้านความคิดและความรู้สึกต่าง ๆ ศิลปะจึงเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออก รวมทั้งสามารถถ่ายทอดความรู้สึก และแสดงบุคลิกภาพความเป็นอิสระของเด็กผ่านจินตนาการของเด็กแต่ละคน

จากความหมายข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การตัดสินใจ มีทักษะ ผ่านการแสดงออกด้านความคิด ความรู้สึกและบุคลิกภาพ

2.6 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมสร้างสรรค์

ชุตินา วงษ์พระลับ (2553) ได้ให้แนวคิดสำหรับการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ในการเรียนการสอนดังนี้ 1) การสอน (Paradox) หมายถึง การสอนเกี่ยวกับการคิดเห็นในลักษณะความคิดเห็นที่ขัดแย้งในตัวเอง ความคิดเห็นซึ่งค้านกับสามัญสำนึก ความจริงที่สามารถเชื่อถือหรืออธิบายได้ ความเห็นหรือความเชื่อที่ฝังใจมานาน ซึ่งการคิดในลักษณะดังกล่าว นอกจากจะเป็นวิธีการฝึกประเมินค่าระหว่างข้อมูลที่แท้จริงแล้ว ยังช่วยให้คิดในสิ่งที่แตกต่างไปจากรูปแบบเดิมที่เคยมีเป็นการฝึกมองในรูปแบบเดิมให้แตกต่างออกไป และเป็นส่งเสริมความคิดเห็นไม่ให้คล้อยตามกัน (Non – Journal of Education KhonKaen University Vol.33, No.4 Oct.-Dec.2010 12 Conformity) โดยปราศจากเหตุผล ดังนั้น ในการสอนของครูจึงควรกำหนดให้รวบรวมข้อคิดเห็นหรือคำถามแล้วให้ผู้เรียน แสดงทักษะด้วยการอภิปราย โต้ว่าที่ หรือแสดงความคิดเห็นในกลุ่มย่อยก็ได้ กิจกรรมเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์นี้ ผู้เรียนจะต้องคิดคำ ศัพท์ที่มีความหมายขัดแย้งกับคำที่กำหนดมาให้ และเมื่อนำมารวมกันจะเกิดความหมายใหม่ 2) การพิจารณาลักษณะ (Attribute) หมายถึง การสอนให้คิดพิจารณา ลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ทั้งของมนุษย์สัตว์สิ่งของในลักษณะที่แปลกแตกต่างไปกว่าที่เคยคิดรวมทั้งในลักษณะที่คาดไม่ถึง จากกิจกรรมนี้ผู้เรียนจะต้องคิดเปรียบเทียบโดยพิจารณารายละเอียด ให้มีแง่มุมที่แตกต่างของคนและสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นอวัยวะ ด้านอารมณ์ โดยต้องอยู่บนพื้นฐานการเปรียบเทียบที่เป็นจริง กิจกรรมนี้ผู้เรียนได้ฝึกคิดหาคำ ศัพท์โดยผู้เรียนต้องมีความคิดริเริ่มในการเขียนคำศัพท์ที่มีความเชื่อมโยงกับภาพ ภาพที่ใช้ควรเป็นภาพที่มีอยู่จริง แต่ต้องนำมาดัดแปลงให้มีความแปลกไปจากเดิม เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิดในแง่มุมที่แตกต่างจากเดิม 3) การเปรียบเทียบอุปมาอุปมัย (Analogies) หมายถึง การเปรียบเทียบสิ่งของหรือสถานการณ์การณ์ที่คล้ายคลึงกัน แตกต่างกัน หรือตรงกันข้ามกัน อาจเป็นคำเปรียบเทียบ คำพังเพย สุภาษิต กิจกรรมนี้ผู้เรียนได้ฝึกการความคิดคล่องและความคิดที่หลากหลาย โดยการคิดหาคำศัพท์ในลักษณะต่าง ๆ เช่น คำตรงข้าม อาชีพ ความสัมพันธ์ของสิ่งของ เป็นต้น 4) การบอกสิ่งที่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง (Discrepancies) หมายถึง การแสดงความคิดเห็นบ่งชี้ถึงสิ่งที่คลาดเคลื่อนจากความจริง ผิดปกติไปจากธรรมดาทั่วไป หรือสิ่งที่ยังไม่สมบูรณ์ กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนใช้

จินตนาการในการอธิบายถึงประเด็นที่เป็นไปได้ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยใช้เหตุและผล เพื่อให้สถานการณ์ที่กำหนด มีความสมบูรณ์ 5) การค้นหาคำตอบคำถามที่กำกวมไม่ชัดเจน (Tolerance for ambiguity) เป็นการฝึกให้ผู้เรียนมีความอดทนและพยายามที่จะค้นคว้าหาคำตอบต่อปัญหาที่กำกวม สามารถตีความได้เป็นสองนัย ลึกกลับ รวมทั้งท้าทายความคิดจากภาพ โดยภาพนั้นจะเป็นภาพที่คลุมเครือไม่ชัดเจน ส่งผลให้ผู้เรียนต้องคิดพิจารณา ให้รอบคอบ และตัดสินใจให้ได้ว่าเป็นภาพอะไร พร้อมทั้งช้อภาพ และเขียนเรื่องประกอบ 6) ทักษะการมองภาพในมิติต่างๆ (Visualization skill) หมายถึง การฝึกให้แสดงความรู้สึกนึกคิดจากภาพในแง่มุมแปลกใหม่ ไม่ซ้ำเดิม พัฒนาการเขียนอย่างสร้างสรรค์ (acreative writing skill) หมายถึง การฝึกให้แสดงความคิดความรู้สึก การจินตนาการผ่านการเขียนบรรยาย หรือพรรณนาให้เห็นภาพชัดเจน กิจกรรมนี้ผู้เรียนต้องคิดคำศัพท์ใหม่ให้ได้มากที่สุด จากคำที่กำหนดมาให้ โดยคำใหม่จะต้องมีความหมาย เป็นกิจกรรมส่งเสริมความคิดคล่อง และความคิดริเริ่ม 7) พัฒนาการเขียนอย่างสร้างสรรค์ (acreative writing skill) หมายถึง การฝึกให้แสดงความคิดความรู้สึก การจินตนาการผ่านการเขียนบรรยายหรือพรรณนาให้เห็นภาพชัดเจน กิจกรรมนี้ผู้เรียนต้องคิดคำศัพท์ใหม่ให้ได้มากที่สุด จากคำที่กำหนดมาให้ โดยคำใหม่จะต้องมีความหมาย เป็นกิจกรรมส่งเสริมความคิดคล่อง และความคิดริเริ่ม 8) การประเมินสถานการณ์ (Evaluate Situations) หมายถึง การฝึกให้หาคำตอบโดยคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้น และความหมายเกี่ยวเนื่องกัน ด้วยการตั้งคำถามว่าถ้าสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วจะเกิดผลอย่างไร จากประโยคสมมุติที่กำหนดให้ ผู้เรียนจะมีความคิดริเริ่ม และความคิดที่หลากหลายว่าจะเกิดอะไรขึ้น ผู้เรียนได้ฝึกการใช้จินตนาการมาเชื่อมโยง เพื่อให้ได้ข้อความที่สมบูรณ์ 9) Mind Map คือ การถ่ายทอดความคิด หรือข้อมูลต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสมองลงกระดาษ ยังช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ได้ง่าย เนื่องจากจะเห็นเป็นภาพรวม และเปิดโอกาสให้สมองเชื่อมโยงต่อข้อมูลหรือความคิดต่าง ๆ เข้าหากันได้ง่าย ผังความคิด (Mind Map) กระตุ้นให้คิดแก้ไขปัญหาโดยเปิดโอกาสให้มองเห็นวิธีใหม่ ๆ ที่สร้างสรรค์ จากกิจกรรมนี้ผู้เรียนจะกำหนดถึงรายละเอียดในแต่ละประเด็นด้วยตนเอง เช่น จะเดินทางไปอย่างไร กิจกรรมที่คิดว่าจะทำมีอะไรบ้าง นอกจากนี้ ผู้เรียนสามารถเพิ่มเติมรายละเอียด มากกว่าประเด็นที่กำหนด เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิดอะไรที่แปลกใหม่

จุฑารัตน์ วรรณศรีพงษ์ (2558 : ออนไลน์) กล่าวไว้ว่า การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยเด็กให้แสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการ โดยใช้การปฏิบัติงานศิลปะกระดาษ เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับงานศิลปะศึกษาต่าง ๆ ได้แก่ การวาดภาพระบายสี การปั้น การพิมพ์ภาพ การพับ การตัด การฉีก ปะ ตลอดจนการประดิษฐ์เศษวัสดุ ฯลฯ ที่มุ่งพัฒนากระบวนการคิดสร้างสรรค์ การรับรู้เกี่ยวกับความงามและส่งเสริมกระตุ้นให้เด็กแต่ละคนได้

แสดงออกตามความรู้สึกและความสามารถของตนเอง ปลูกฝังลักษณะนิสัยให้เป็นคนมีความ
ประณีต มีความละเอียดอ่อน เป็นคนมีระเบียบ

กิ่งแก้ว ไหมสุวรรณ (2550 : บทนำ) กล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ว่าเป็นความคิดที่มี
ความสำคัญอย่างยิ่ง ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง เป็นสื่อที่นำไปสู่การแก้ปัญหาอย่าง
สร้างสรรค์ของมนุษย์ และความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถที่สำคัญของมนุษย์ให้มีคุณภาพ
มากกว่าด้านอื่น ๆ และเป็นปัจจัยที่สำคัญส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของประเทศ นั่นคือ ผลจาก
ความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ก่อให้เกิดนวัตกรรมและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีต่าง ๆ
มากมาย และค้นพบการผลิตเครื่องคอมพิวเตอร์ การคมนาคม และสิ่งแปลกใหม่ทางวิทยาศาสตร์
ทางการแพทย์ รวมทั้งประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือต่าง ๆ ให้ก้าวหน้าและทันสมัยอยู่เสมอ

จากข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์หรือการส่งเสริมความคิด
สร้างสรรค์ สามารถทำได้หลายทาง ทั้งด้านการจัดการเรียนการสอน การสร้างสภาพแวดล้อม หรือ
เจตคติของผู้ใกล้ชิด นอกจากการส่งเสริมแล้ว ก็ต้องขจัดอุปสรรคให้หมดไปด้วย ไม่ว่าจะเป็น
อุปสรรคที่เกิดจากพฤติกรรมของผู้เรียน วัฒนธรรม บรรยากาศในการเรียนการสอน เป็นต้น การ
พัฒนากระบวนการคิดสร้างสรรค์จะส่งเสริมกระตุ้นให้เด็กได้แสดงออกตามความรู้สึก และ
ความสามารถของตนเอง ปลูกฝังลักษณะนิสัยให้เป็นคนมีความประณีต มีความละเอียดอ่อน เป็น
คนมีระเบียบ

2.7 แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียนโดยใช้กิจกรรมสร้างสรรค์

การพัฒนาคุณลักษณะของความดีโดยใช้กิจกรรมสร้างสรรค์นั้น ต้องอาศัยความ
ร่วมมือของหลายฝ่าย โดยเฉพาะบุคคลที่อยู่ใกล้ตัวนักเรียน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความรู้
และแนวทางในการพัฒนานักเรียน โดยใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ ดังนี้

บุบผา เรืองรอง (2558 : ออนไลน์) กิจกรรมสร้างสรรค์ที่ครูจัดให้เด็กที่โรงเรียนเป็น
การจัดกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกอย่างอิสระผ่านการสร้างสรรค์งานจากกิจกรรมที่
หลากหลายแบบที่ครูจัดให้วันละ 3-5 กิจกรรม และเด็กมีโอกาสเลือกทำอย่างน้อยวันละ 1-2 กิจกรรม
ตามความสนใจ คือ

1. กิจกรรมงานปั้น ได้แก่ ปั้นดินเหนียวหรือแป้งโด ดินน้ำมัน เป็นต้น
2. กิจกรรมวาดภาพระบายสี ทั้งสีน้ำ สีเทียน สีดินสอ ได้แก่ หยอดสี เทสี ระบายสี
เป่าสี ไล่เลียงสีด้วยนิ้วมือ หรือส่วนต่าง ๆ ของมือหรือ พิมพ์ภาพ เป็นต้น
3. กิจกรรมงานกระดาษ ได้แก่ ฉีก พับ ตัด ปะ กระดาษ เป็นต้น
4. กิจกรรมประดิษฐ์จากวัสดุต่าง ๆ และของเหลือใช้ ได้แก่ ประดิษฐ์กระทงใบตอง
ประดิษฐ์หน้ากากจากงานกระดาษ เป็นต้น

ส่วนพ่อแม่สามารถที่จะช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้ลูก ผ่านการทำงานศิลปะร่วมกันในวันหยุดได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ช่วยเตรียมอุปกรณ์และร่วมกันวางแผนการใช้สื่อ อุปกรณ์ให้สอดคล้องกับงานศิลปะที่ต้องการ เช่น งานตัดกระดาษ ควรมีกระดาษ กรรไกร กาว กระดาษพื้นหรือกระดาษ A4 สีขาวไว้ติดภาพ ผ้าเช็ดมือ งานปั้น ควรมีแผ่นรองปั้นดินและรองผลงานปั้นของเด็ก ดินเหนียวหรือแป้งโด เป็นต้น เพื่อฝึกให้ลูกรู้จักการวางแผน

2. แนะนำให้ลูกทราบสิ่งที่ควรปฏิบัติก่อนทำกิจกรรม ได้แก่ การสวมผ้ากันเปื้อน การใช้วัสดุที่ถูกต้อง และสาธิตการใช้วัสดุบางประเภทจนลูกเข้าใจ เช่น การใช้พู่กันหรือกาวจะต้องปาดพู่กันหรือกาวนั้นกับขอบของภาชนะที่ใส่ เพื่อมิให้สีหรือกาวไหลเลอะเทอะ เป็นต้น หลังจากนั้นสนับสนุนให้ลูกเลือกทำงานศิลปะอย่างอิสระ และให้กำลังใจขณะลูกสร้างผลงาน ให้เวลาลูกอธิบายผลงานของตนเอง เป็นการส่งเสริมการใช้ภาษาของเด็ก และแสดงการยอมรับผลงานของลูก เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจและภูมิใจในตนเองให้แก่เด็ก โดยต้องไม่ลืมนำงานศิลปะของเด็กเป็นงานส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก

3. ช่วยสร้างบรรยากาศความมั่นใจในการแสดงออกและสนับสนุนให้ลูกทำงานด้วยตนเองในบรรยากาศที่สนุกสนาน เพื่อให้ลูกค้นพบความสามารถของตนเอง และสามารถนำไปปรากฏให้ผู้อื่นได้รู้ จะทำให้ลูกกล้าคิด กล้าแสดงออก

4. ช่วยส่งเสริมให้ลูกค้นพบข้อความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตของตนเอง หลังจากการปฏิบัติกิจกรรมสร้างสรรค์ พ่อแม่ควรได้ซักถามเกี่ยวกับผลงานของลูก เป็นคำถามชวนให้คิด เป็นข้อความรู้ เช่น วันนี้หนูรู้อะไรบ้าง (แต่ไม่ควรคาดหวังสูงเกินความสามารถเด็ก) ตลอดจนควรสนทนาถึงประโยชน์ที่ได้จากการทำกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อสรุปความรู้

5. ร่วมกันประเมินผลให้ลูกเห็นความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของตน และเน้นการพบความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะความสำเร็จมีอิทธิพลต่อความภาคภูมิใจของคนเรา เมื่อลูกทำกิจกรรมเขาช่วยต้องการความสำเร็จและการยอมรับผลสำเร็จนั้น คำชมของพ่อแม่จะทำให้เกิดความมั่นใจ แต่ขณะเดียวกันเด็กควรรู้อะไรที่ควรแก้ไขด้วย เพราะการรับรู้แต่เพียงความสำเร็จประการเดียวไม่พอ สิ่งสำคัญที่จะทำให้ชีวิตมีความสุขคือ การลดความหวัง แต่ยังคงปรารถนาในสิ่งที่ตนเองต้องการไว้บ้าง

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) (2554 : 591) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดี โดยใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งได้กล่าวถึงจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาว่า คือดำเนินชีวิตตามมรรค หรือปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทา ยึดหลักความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต หรือหลักการครองชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ของมนุษย์ ที่จะนำไปสู่จุดหมายคือความดับทุกข์หรือความสิ้นสุดปัญหาอยู่อย่างเป็นอิสระไร้ทุกข์

นลินทิพย์ พรหมสังข์ และเด่น ชะเนติยง (2558 : 37) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียนโดยใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งได้กล่าวถึงเทคนิคการสอนที่ได้ผลยั่งยืนนั้น ครูหรือผู้สอนต้องไม่สำคัญผิดคิดว่าตนเองเป็น พระเอก – นางเอก เหมือนอย่างแต่ก่อน แต่เปลี่ยนเป็นครูผู้เตรียมสถานการณ์วางแผนกิจกรรมร่วมกับศิษย์ ชี้แนะแนวทาง ทำตัวอย่างให้เห็น และเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนแสดงเอง ค้นคว้าหาความรู้เอง เช่น

สถานการณ์ที่ 1 การจัดสิ่งแวดล้อมที่สะอาดสงบและสวยงาม เพราะการอยู่ในที่ที่เหมาะสมย่อมเป็นมงคลอันประเสริฐ การจัดบ้านและโรงเรียนให้เป็นสถานที่สะอาด ร่มรื่น เย็นสบายด้วยร่มพฤษาและบุปผชาติที่งดงาม ปราศจากแหล่งสกปรกโสโครก บรรยากาศสงบเงียบห่างไกลจากความวุ่นวายทั้งปวง ย่อมน้อมนำจิตใจผู้อยู่อาศัยให้สงบเงียบได้ส่วนหนึ่ง เมื่อนักเรียนมีความคุ้นเคยกับความสะอาดสงบ และสวยงามเกิดเป็นความเคยชิน และติดเป็นนิสัยแล้ว ย่อมนำไปสู่จิตใจที่สะอาด สถานการณ์นี้ง่ายกว่าการสอนคุณธรรมจริยธรรมในสถานที่สกปรก แออัด และวุ่นวาย

สถานการณ์ 2 การแสดงแบบอย่างที่ดีอยู่เป็นประจำ คติของครูมีอยู่ “สอนอย่างไรจงทำอย่างนั้น” วิธีการดำรงชีวิตและความประพฤติของครูจึงเป็นตัวอย่างที่เด็กคอยเลียนแบบ นอกจากนี้ครูจะต้องสามารถหาตัวอย่างของคนดีในสังคมมาแสดงให้เด็กได้เห็นจริงเป็นประจำ พร้อมทั้งชี้ให้เห็นโทษของบุคคลที่ประพฤติชั่วอีกด้วย

สถานการณ์ที่ 3 การสร้างสถานการณ์จำลองให้เด็กได้ฝึกการเลือกและตัดสินใจ ครูเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตร และเป็นผู้นำการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรอยู่เสมอ กิจกรรมเหล่านี้เป็นวิธีทางที่จะปลูกฝังจริยธรรม และค่านิยมแก่นักเรียนได้ เมื่อครูสอนบทเรียนต่าง ๆ แทนที่ครูจะบอกให้นักเรียนคัดลอก อ่าน ตามครูตลอดเวลา ครูอาจสมมติสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เด็กได้ฝึกตัดสินใจว่าควรเลือกกระทำสิ่งที่สนุกสนาน แต่เป็นการกระทำชั่ว หรือควรเลือกควบคุมใจของตนเองเพื่อกระทำดี

สถานการณ์ที่ 4 การจัดให้เด็กมีประสบการณ์ก่อนสัมพันธ์นักเรียนจะต้องเติบโตขึ้นเป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งในสภาพชีวิตจริงนั้น นักเรียนจะต้องได้รับการฝึกฝนการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น การรู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น มีความอดทนเอาใจเขามาใส่ใจเรา รู้จักยอมรับและอภัยให้ผู้อื่น และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ประสบการณ์เช่นนี้จะทำให้เด็กได้เรียนรู้ว่างานจะสำเร็จได้ต้องช่วยเหลือกัน เรียนรู้ความแตกต่างทางความคิดเห็น รวมถึงลักษณะนิสัยของเพื่อน ซึ่งจะเป็นแนวทางไปสู่การปรับตัวของเด็กต่อไป

สถานการณ์ที่ 5 การสร้างเสริมกำลังใจให้ประพฤติดีทุกครั้งที่ได้กระทำดี ครูควรกล่าวชมเชยยกย่องให้เป็นตัวอย่าง บางครั้งครูให้รางวัลด้วยการติดดาวสีต่าง ๆ ที่ป้ายชื่อ ชักชวนเพื่อนให้

ปรบมือรับรองความถูกต้อง หรือให้บัตรเกียรติยศและกล่าวสรรเสริญต่อหน้าที่ประชุม เป็นต้น การสร้างเสริมกำลังใจดังกล่าวนี้เป็นการสนองความต้องการทางสังคมและอารมณ์ของเด็ก เขาจะรู้สึกอึดอัดใจ เกิดความปิติในการทำดี

สรุปแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียน โดยใช้กิจกรรมสร้างสรรค์นั้น ต้องอาศัยความร่วมมือของหลายฝ่าย โดยเฉพาะบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดตัวนักเรียน เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู หรือเพื่อน เป็นต้น ซึ่งสามารถทำได้หลากหลายแนวทาง อาจจะเป็นการจัดกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกอย่างอิสระผ่านการสร้างสรรค์งานจากกิจกรรมที่หลากหลาย หรือการนำหลักทางศาสนามาเป็นแนวทาง ได้แก่ การดำเนินชีวิตตามมรรค หรือปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทา ยึดหลักความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต หรือหลักการครองชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ หรือการปรับการเรียนเปลี่ยนการสอนของครูจากการสอน มาเป็นการแนะนำ เป็นพี่เลี้ยง วางแผนออกแบบกิจกรรมผ่านสถานการณ์ต่าง ๆ

2.8 แนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Educational Research and Development : R&D)

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา โดยศึกษากรอบแนวคิดของกระบวนการวิจัยและพัฒนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.8.1 ความหมายการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา (Educational Research and Development : R&D)

การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา(Educational Research and Development : R&D) โดยพื้นฐานการวิจัย(Research Based Education Development) เป็นกลยุทธ์หรือวิธีการที่สำคัญวิธีหนึ่งที่นิยมใช้ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการศึกษา โดยเน้นหลักเหตุผลและตรรกวิทยา เป้าหมายหลักคือใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของผลผลิตทางการศึกษา(Education Product) อันหมายถึงวัสดุ ทรัพยากรทางการศึกษา ได้แก่ หนังสือแบบเรียน ฟิล์ม สไลด์ เทปเสียง เทปโทรทัศน์ คอมพิวเตอร์และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ฯลฯ (Borg and Gall. 1979 : 711-798)

2.8.2 ความสำคัญของการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา (Educational Research and Development : R&D)

การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา เป็นกระบวนการของการพัฒนา การทดสอบภาคสนาม และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการทดสอบ ถึงแม้ว่าการพัฒนาสิ่งจะประกอบด้วยการวิจัยพื้นฐานและการวิจัยประยุกต์ เพื่อจุดประสงค์พื้นฐานในการค้นพบสิ่งใหม่ ในทางตรงกันข้าม เป้าหมายของการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา คือการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปพัฒนาสื่อ

ให้สามารถใช้ได้ ดังนั้นการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษาเป็นตัวเชื่อมระหว่างการศึกษาและการวิจัยทางการศึกษา และแบบฝึกหัดทางการศึกษา ซึ่งทำให้สื่อการศึกษาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ดังนั้นสรุปได้ว่า ในการบริหารหรือการศึกษาวิจัยที่มุ่งแก้ปัญหาหรือพัฒนาให้เกิดคุณภาพ เมื่อผู้บริหารหรือผู้ปฏิบัติงานค้นพบปัญหา และเกิดความตระหนักในปัญหา ก็จะคิดค้นรูปแบบสื่อหรือรูปแบบการพัฒนาที่มักเรียกว่า “นวัตกรรม” เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนางานดังกล่าว โดยที่รูปแบบสื่อหรือรูปแบบการพัฒนาที่คิดขึ้นจะต้องมีเหตุผล หลักการหรือทฤษฎีรองรับ ทั้งนี้อาจเลือกใช้วิธีการปรับปรุงในสิ่งที่ผู้อื่นได้ศึกษา หรือเคยใช้ได้ผลในสถานการณ์ที่เป็นปัญหาเช่นเดียวกันมาก่อน หรืออาจคิดวิธีการขึ้นใหม่ก็ได้ แต่การทำให้รู้หรือมั่นใจได้ว่าวิธีการที่คิดค้นขึ้นนั้นดีหรือไม่ จำเป็นต้องนำมาทดลองจริง มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อพิสูจน์ว่าสามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนางานได้ ถ้าไม่ประสบผลสำเร็จก็ต้องมีการปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนได้ผลดี สามารถนำไปเผยแพร่ให้ผู้อื่นได้ทราบหรือนำไปใช้ได้ต่อไป

2.8.3 การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษากับการวิจัยทางการศึกษา

การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษาต่างจากการวิจัยทางการศึกษาใน 2 ประการ ดังนี้

2.8.3.1 เป้าประสงค์ (Goal) การวิจัยทางการศึกษามุ่งค้นคว้าหาความรู้ใหม่โดยการวิจัยพื้นฐานหรือมุ่งคำตอบเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน โดยการวิจัยประยุกต์ แต่การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษามุ่งพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพผลผลิตทางการศึกษา เช่น การวิจัยเปรียบเทียบประสิทธิผลของวิธีสอนหรืออุปกรณ์การสอน ผู้วิจัยอาจพัฒนาสื่อหรือผลผลิตทางการศึกษาสำหรับการสอนแต่ละแบบ แต่ผลผลิตเหล่านี้ใช้ได้สำหรับการทดสอบสมมติฐานของการวิจัยแต่ละครั้งเท่านั้น ไม่ได้พัฒนาไปสู่การใช้สำหรับโรงเรียนทั่วไป

2.8.3.2 การนำไปใช้ การวิจัยการศึกษา มีช่องว่างระหว่างผลการวิจัยกับการนำไปใช้จริงอย่างกว้างขวาง กล่าวคือ ผลการวิจัยทางการศึกษาจำนวนมากอยู่ในตู้ “ไม่ได้รับการพิจารณานำไปใช้” นักการศึกษาและนักวิจัยจึงหาทางลดช่องว่างดังกล่าวโดยวิธีที่เรียกว่า “การวิจัยและพัฒนา” อย่างไรก็ตาม การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษามีใช้สิ่งที่จะทดแทนการวิจัยทางการศึกษา แต่เป็นเทคนิควิธีที่จะเพิ่มศักยภาพของการวิจัยการศึกษาให้มีผลต่อการจัดการศึกษา คือเป็นตัวเชื่อมเพื่อแปลงไปสู่ผลผลิตทางการศึกษาที่ใช้ประโยชน์ได้จริงในโรงเรียนทั่วไป ดังนั้นการใช้กลยุทธ์การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษาเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการศึกษา จึงเป็นการใช้ผลการวิจัยทางการศึกษาไม่ว่าจะเป็นการวิจัยพื้นฐานหรือการวิจัยประยุกต์ให้เป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น (บุญสืบ พันธุ์ดี. 2537 : 79-80)

2.8.4 การดำเนินการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา

บอร์ค และ กอลล์ (Borg & Gall, 1979 : 222-223) ได้กล่าวถึงขั้นตอนสำคัญของการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา โดยมีขั้นตอน 10 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดผลผลิตและรวบรวมข้อมูล (Product Selection) การกำหนดผลผลิตทางการศึกษาที่จะพัฒนาเป็นขั้นตอนแรกและเป็นขั้นตอนที่จำเป็นที่สุดคือต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าผลผลิตทางการศึกษาที่จะวิจัยและพัฒนาคืออะไร โดยมีการกำหนดลักษณะทั่วไป รายละเอียดของการใช้และวัตถุประสงค์ของการใช้และมีเกณฑ์ในการเลือกกำหนดผลผลิต โดยมีเกณฑ์ในการเลือกกำหนดผลผลิตการศึกษาที่จะวิจัยและพัฒนา 4 ข้อ คือ

- 1) ตรงกับความต้องการอันจำเป็นหรือไม่
- 2) ความก้าวหน้าทางวิชาการมีพอเพียงในการพัฒนาผลผลิตที่กำหนดหรือไม่
- 3) บุคลากรที่มีอยู่มีทักษะความรู้และประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการวิจัยและพัฒนานั้นหรือไม่
- 4) ผลผลิตนั้นจะพัฒนาขึ้นในเวลาอันสมควรได้หรือไม่ เมื่อกำหนดผลผลิตที่ต้องการวิจัยและพัฒนาได้แล้วผู้วิจัยจะต้องรวบรวมข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ผลผลิตนั้น ถ้ามีความจำเป็นผู้ทำวิจัยและพัฒนาอาจต้องทำการศึกษาวิจัยขนาดเล็กเพื่อกำหนดขอบข่ายงานวิจัยและทฤษฎีที่มีอยู่ไม่สามารถตอบได้ก่อนที่จะเริ่มทำการพัฒนาต่อไป

2. การวางแผนการวิจัยและพัฒนา (Planning) การวางแผนการวิจัยและพัฒนาประกอบด้วย

- 1) กำหนดวัตถุประสงค์ของการใช้ผลผลิต
- 2) ประมาณการค่าใช้จ่าย
- 3) การกำหนดกำลังคน
- 4) การกำหนดระยะเวลาที่ต้องใช้เพื่อศึกษาความเป็นไปได้
- 5) พิจารณาผลสืบเนื่องจากผลผลิต ขั้นตอนในการวางแผนการวิจัยและพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยจะสามารถคาดคะเนได้ว่าการวิจัยครั้งนี้จะมีแนวทางเป็นไปได้อย่างไรหรือประสบความสำเร็จตามเวลาที่วางแผนไว้หรือไม่

3. การพัฒนารูปแบบขั้นตอนของการผลิต (Develop Preliminary Form of Product) ขั้นนี้เป็นกรออกแบบและจัดทำผลผลิตทางการศึกษาที่วางไว้ เช่น ถ้าเป็นโครงการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้นก็ต้องออกแบบหลักสูตร เตรียมวัสดุหลักสูตร คู่มือผู้ฝึกอบรม เอกสารในการฝึกอบรม และเครื่องมือในการประเมินผลโดยให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของผลผลิตทางการศึกษาที่ตั้งไว้

4. ทดลองหรือทดสอบผลผลิตขั้นต้น (Preliminary Field Testing) ในขั้นตอนนี้เป็นการนำผลผลิตที่ออกแบบและจัดเตรียมไว้ในขั้นที่ 3 ไปทดลองใช้เพื่อทดสอบคุณภาพขั้นต้นของผลผลิตในสถานศึกษาจำนวน 1-3 สถาบัน ใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก 6-12 คน ประเมินผลโดยการใช้แบบสอบถาม การสังเกต และการสัมภาษณ์ แล้วรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์

5. นำข้อมูลและผลการทดลองมาปรับปรุงผลผลิตครั้งที่ 1 (Main Product Revision) ในขั้นตอนนี้จะนำข้อมูลและผลการทดลองที่ได้จากขั้นที่ 4 มาปรับปรุงผลผลิตครั้งที่ 1

6. ทดลองหรือทดสอบผลผลิตครั้งที่ 2 (Main Field Testing) ในขั้นตอนนี้จะนำผลผลิตที่ได้รับการปรับปรุงไปทดลองเพื่อทดสอบคุณภาพของผลผลิตตามวัตถุประสงค์โดยใช้สถาบันประมาณ 5-15 สถาบัน ใช้กลุ่มตัวอย่าง 30-100 คน ประเมินผลเชิงปริมาณในลักษณะทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) กับทดสอบหลังเรียน (Post-test) นำผลไปเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของการใช้ผลผลิตอาจมีกลุ่มควบคุมการทดลองถ้าจำเป็น

7. นำข้อมูลและผลการทดลองมาปรับปรุงผลผลิตครั้งที่ 2 (Operational Product Revision) ในขั้นตอนนี้จะนำข้อมูลและผลการทดลองที่ได้จากขั้นที่ 6 มาปรับปรุงผลผลิตครั้งที่ 2

8. ทดลองหรือทดสอบผลผลิตครั้งที่ 3 (Operational Field Testing) ในขั้นตอนนี้จะนำผลผลิตที่ได้รับการปรับปรุงไปทดลองเพื่อทดสอบคุณภาพของผลผลิตตามวัตถุประสงค์โดยใช้สถาบันประมาณ 10-30 สถาบัน ใช้กลุ่มตัวอย่าง 40-200 คน ประเมินโดยการใช้แบบสอบถาม การสังเกตและการสัมภาษณ์ แล้วรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์

9. นำข้อมูลและผลการทดลองมาปรับปรุงผลผลิตครั้งที่ 3 (Final Product Revision) ในขั้นตอนนี้จะนำข้อมูลและผลการทดลองที่ได้จากขั้นที่ 8 มาปรับปรุงเพื่อผลิตและเผยแพร่ต่อไป

10. การเผยแพร่ (Dissemination) เสนอรายงานเกี่ยวกับผลการวิจัยและพัฒนาผลผลิตในที่ประชุมสัมมนาทางวิชาการหรือวิชาชีพส่งไปลงเผยแพร่ในวารสารทางวิชาการและติดต่อกับหน่วยงานทางการศึกษาเพื่อจัดทำผลผลิตทางการศึกษาเผยแพร่ไปในโรงเรียนต่าง ๆ หรือติดต่อกับบริษัทเพื่อผลิตจำหน่ายต่อไป

สรุปได้ว่า แนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Educational Research and Development : R&D) โดยพื้นฐานการวิจัย (Research Based Education Development) เป็นกลยุทธ์หรือวิธีการที่สำคัญวิธีหนึ่งที่นิยมใช้ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการศึกษา โดยเน้นหลักเหตุผลและตรรกวิทยา เป้าหมายหลักคือใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของผลผลิตทางการศึกษา (Education Product) โดยขั้นตอนสำคัญของการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษาสามารถกำหนดเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ปัญหาความต้องการจำเป็นในการพัฒนา 2) การดำเนินการวิจัยและพัฒนา และ 3) การประเมินผลการวิจัยและพัฒนา ซึ่งในการวิจัยนี้ ถ้าไม่ประสบ

ผลสำเร็จก็ต้องมีการปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนได้ผลดี และสามารถนำไปเผยแพร่ให้ผู้อื่นได้ทราบหรือนำไปใช้ได้ต่อไป

3. การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียนโดยใช้ “กิจกรรมสร้างสรรค์ 5 ลักษณะ” โรงเรียนตะเคียนวิทยาคม

ในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียนโดยใช้ “กิจกรรมสร้างสรรค์ 5 ลักษณะ” โรงเรียนตะเคียนวิทยาคม ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา โดยได้ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาและเสริมสร้างลักษณะความเป็นคนดี ซึ่งผู้วิจัยได้นำหลักการ แนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยต่าง ๆ เหล่านี้มาบูรณาการและประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน ได้เป็น “กิจกรรมสร้างสรรค์ 5 ลักษณะ” ซึ่งเป็นการบูรณาการวิธีการ และกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ครู ผู้บริหาร นักเรียน และเครือข่ายชุมชนหรือผู้เกี่ยวข้อง ได้ร่วมดำเนินกิจกรรมควบคู่กับนักเรียน

กิจกรรมสร้างสรรค์ 5 ลักษณะ หมายถึง รูปแบบ เทคนิค กระบวนการหรือวิธีการบริหารจัดการหรือการขับเคลื่อน เพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียน โรงเรียนตะเคียนวิทยาคม อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ให้บรรลุวัตถุประสงค์ มีคุณธรรมจริยธรรมและพฤติกรรมลักษณะความเป็นคนดีหรือพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของนักเรียนตามที่โรงเรียนกำหนด ซึ่งมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 สื่อสารสร้างความเข้าใจ หมายถึง การสื่อสารสร้างความเข้าใจและแรงบันดาลใจให้แก่บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน เป็นการสร้างการรับรู้และสร้างความเข้าใจให้ทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้าใจตรงกัน ทั้งเป้าหมาย วิธีการและเนื้อหาสาระในการปรับปรุงหรือสร้างพฤติกรรมของนักเรียนเพื่อพัฒนาความเป็นคนดีของนักเรียน โรงเรียนตะเคียนวิทยาคม อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

3.2 สร้างการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมวางแผน แนะนำ เพื่อพัฒนาความเป็นคนดีของนักเรียน โรงเรียนตะเคียนวิทยาคม อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

3.3 สอบถามติดตาม (นิเทศ) หมายถึง การสอบถามติดตามอย่างกัลยาณมิตร เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียน โรงเรียนตะเคียนวิทยาคม อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เพื่อทราบถึงปัญหาอุปสรรคและร่วมแนะนำให้คำปรึกษา ซึ่งถือเป็นระบบการนิเทศติดตามความก้าวหน้าของโรงเรียนตามปกติ แต่ปรับกระบวนการติดตามให้ง่ายเป็นกันเอง ไม่สร้างความกดดันวิตกกังวลหรือสร้างความเครียด

3.4 เสริมแรงเชิงบวก สร้างขวัญกำลังใจ หมายถึง กระบวนการที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนา คุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียน ซึ่งการเสริมแรงเชิงบวกมีหลากหลายวิธี สามารถเลือกใช้ให้ สอดคล้องกับบริบทและสถานการณ์ ทั้งการชมเชย ยกย่อง ให้เกียรติ ให้โอกาสร่วมงาน ซึ่งจะเป็น เครื่องมือสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งเสริมให้การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะความเป็น คนดีของนักเรียนเป็นไปอย่างอบอุ่น เป็นกันเอง และเพิ่มแรงบันดาลใจในการปฏิบัติงานได้

3.5 สร้างและขยายเครือข่าย หมายถึง การขยายผลกระบวนการ วิธีการ และรูปแบบในการ พัฒนาความเป็นคนดี ผู้โรงเรียนใกล้เคียงที่มีบริบทคล้ายกัน และโรงเรียนต่าง ๆ ที่มีความสนใจใน กระบวนการสร้างความเป็นคนดีให้เกิดขึ้นในโรงเรียน ทั้งภายในจังหวัด ต่างจังหวัด ภายในเขตพื้นที่ และต่างเขตพื้นที่การศึกษา ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การอบรมให้ความรู้ การศึกษาดูงาน การจัด นิทรรศการนำเสนอ เป็นต้น

1. การสื่อสารสร้างความเข้าใจ

ความหมายของการสื่อสารสร้างความเข้าใจ

การสื่อสาร จัดเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ นอกเหนือจากปัจจัย สิ่งที่มีความจำเป็นต่อความอยู่รอดของมนุษย์แม้ว่าจะไม่ได้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับความเป็นความ ตายของมนุษย์แต่การที่จะได้มาซึ่งปัจจัยสี่มนุษย์จึงต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือ เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ของตน และเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม การสื่อสาร เป็นพื้นฐานสำคัญในกระบวนการทางสังคม ยิ่งสังคมมีความสลับซับซ้อนมาก และประกอบด้วย คนจำนวนมากขึ้น การสื่อสารก็ยิ่งมีความสำคัญมากขึ้นเท่านั้น เพราะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมจะนำมาซึ่งความสลับซับซ้อนจนอาจก่อให้เกิดความไม่เข้าใจแก่สมาชิกของสังคม ดังนั้น จึงต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ ความหมายของการติดต่อสื่อสารไว้ดังนี้

คลังความรู้ออนไลน์ (2561) ได้กล่าวถึงการสื่อสารไว้ว่า ธรรมชาติของมนุษย์ต้องการ อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ต้องการความรักความเข้าใจจากสมาชิกในกลุ่ม การสื่อสารจึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้ มนุษย์ได้รับสิ่งเหล่านั้น และการสื่อสารยังช่วยให้มนุษย์เกิดความพึงพอใจ ช่วยให้ได้รับความ ไว้วางใจและความรู้สึกที่ดีต่อกันได้

การสื่อสาร ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Communication หมายถึง กระบวนการส่งข่าวสาร ข้อมูลจากผู้ส่งข่าวสาร ไปยังผู้รับข่าวสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อชักจูงให้ผู้รับข่าวสารมีปฏิกิริยา ตอบสนองกลับมา โดยคาดหวังให้เป็นไปตามที่ผู้ส่งต้องการ

มิลเลอร์ (Miller, 1951) กล่าวว่า การสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไป ยังอีกที่หนึ่ง

คำว่า การสื่อสาร (communications) มีที่มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า communis หมายถึง ความเหมือนกันหรือร่วมกัน การสื่อสาร (communication) หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น ความต้องการจากผู้ส่งสารโดยผ่านสื่อต่าง ๆ ที่อาจเป็นการพูด การเขียน สัญลักษณ์อื่นใด การแสดงหรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ไปยังผู้รับสาร ซึ่งอาจจะใช้กระบวนการสื่อสารที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสม หรือความจำเป็นของตนเองและคู่สื่อสาร โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกิดการรับรู้ร่วมกันและมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อกัน บริบททางการสื่อสารที่เหมาะสมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2560 : 12-13) กล่าวถึงการสื่อสารสร้างความรู้ความเข้าใจ ในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ว่าเป็นขั้นตอนหรือวิธีการที่ให้ทุกคนในหน่วยงานได้เข้าใจและรับรู้ร่วมกันถึงรายละเอียดและเป้าหมายในสิ่งที่จะทำ การสื่อสารสร้างความรู้ความเข้าใจ มีขั้นตอน ดังนี้

1. การประชุมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเชิงลึก แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อให้เข้าใจตรงกัน ในการตัดสินใจร่วมพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม
2. การอบรม ครูแกนนำ นักเรียนแกนนำ เป็นการประชุมระดมสมองเพื่อกำหนดเป้าหมาย และพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่ต้องการให้นักเรียนเป็นคนดี
3. การพัฒนานักเรียนแกนนำเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถเป็นหลักในการดำเนินงาน โดยมีครูเป็นที่ปรึกษา
4. การออกแบบกิจกรรมเชิงบูรณาการความรู้สู่ความคิด เป็นการพัฒนากิจกรรมสู่ชั้นเรียน
5. การศึกษาดูงาน โรงเรียนคุณธรรมต้นแบบ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างเครือข่ายความร่วมมือ ทั้งด้านวิชาการและกิจกรรมพัฒนานักเรียนร่วมกัน

สรุปได้ว่า การสื่อสารสร้างความรู้ความเข้าใจ คือ กระบวนการชี้แจง อธิบาย บอกให้รู้ เป็นการสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและแรงบันดาลใจในเรื่องที่ต้องการ ให้แก่บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน เป็นการสร้างการรับรู้และสร้างความรู้ความเข้าใจให้ทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้าใจตรงกัน ทั้งเป้าหมาย วิธีการ และเนื้อหาสาระในเรื่องนั้น ๆ เพื่อให้ได้ตามเป้าหมาย เช่น การสื่อสารสร้างความรู้ความเข้าใจเพื่อการปรับปรุงหรือสร้างพฤติกรรมของนักเรียนเพื่อพัฒนาความเป็นคนดีของนักเรียน

ความสำคัญของการสื่อสาร

คลังความรู้ออนไลน์ (2561) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการสื่อสารไว้ดังนี้

1. การสื่อสารมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตประจำวัน ในวันหนึ่งเราใช้การสื่อสาร ตลอดเวลา ทั้งการสื่อสารกับตนเอง การสื่อสารกับผู้อื่น ตั้งแต่บุคคลในครอบครัว กลุ่มเพื่อน ผู้ร่วมงาน และทุกกิจกรรมในการดำรงชีวิต ก็ต้องใช้การสื่อสารทั้งสิ้น

2. ความสำคัญต่อความเป็นสังคม มนุษย์รวมตัวกันเป็นกลุ่มสังคมได้ตั้งแต่สังคมเล็กระดับครอบครัว จนถึงสังคมที่ใหญ่ระดับประเทศและระดับโลก ก็เพราะอาศัยการสื่อสารเป็นพื้นฐาน

3. ความสำคัญต่ออุตสาหกรรมและธุรกิจตั้งแต่ขั้นตอนการตลาด การขาย การจัดหาวัตถุดิบ การวางแผนการผลิต การผลิต การเงิน การบัญชี และการบริหารงานบุคคล ต้องใช้ การสื่อสารทุกขั้นตอน

4. ความสำคัญต่อการปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง จะต้องมีการตกลงร่วมกันในกฎเกณฑ์หรือระเบียบต่าง ๆ ผู้ปกครองต้อง เผยแพร่ข่าวสารเหล่านี้ให้ผู้ถูกปกครองทราบ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

5. ความสำคัญต่อการเมืองและเศรษฐกิจทุกประเทศมีการติดต่อสื่อสารกันทั้งทางด้านการเมือง และเศรษฐกิจเพื่อการสร้างเครือข่ายหรือพันธมิตร

มนุษย์ใช้การสื่อสารอยู่ตลอดเวลา การรู้ความหมายและรู้ความสำคัญของการสื่อสาร ตลอดจนทรงรอบคอบประกอบของการสื่อสาร ทำให้สามารถปรับปรุงหรือพัฒนาการรูปแบบการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

มนตา ตูลย์เมฆาการ และคณะ (2560 : 3) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรม จะต้องสร้างความตระหนักและความเข้าใจแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ให้ทุกฝ่ายเห็นคุณค่าและความสำคัญของการพัฒนาตนเองและพัฒนาโรงเรียน

ทัศนีย์ กระจ่าอินทร์(2558 : ออนไลน์)ได้กล่าวเกี่ยวกับความสำคัญของการสื่อสาร ดังนี้

1) การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ไม่มีใครที่ดำรงชีวิตได้ โดยปราศจากการสื่อสาร โดยเฉพาะสังคมมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตลอดเวลา พัฒนาการทางสังคมจึงดำเนินไปพร้อม ๆ กับพัฒนาการทางการสื่อสาร

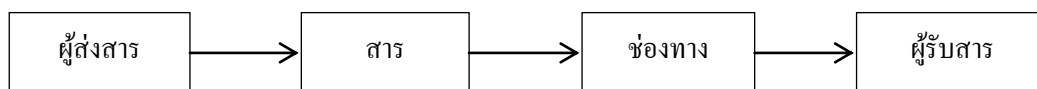
2) การสื่อสารช่วยธำรงสังคมให้อยู่ร่วมกันเป็นปกติสุข การสื่อสารเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับระเบียบประเพณี กฎเกณฑ์ทางสังคม และความรู้ต่าง ๆ จำเป็นต้องรับการถ่ายทอดเพื่อให้เป็นมรดกทางสังคมตกลงใช้ร่วมกันอย่างสันติ

3) การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทางสังคมในด้านคุณธรรมจริยธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฯลฯ รวมทั้งในการสื่อสารจำเป็นต้องพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง และต้องใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาต่าง ๆ เช่น การใช้สื่อโซเชียล หรือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในงานสาธารณสุข เป็นต้น

สรุปได้ว่า การสื่อสารสร้างความเข้าใจ เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางสังคม ด้านคุณธรรมจริยธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเฉพาะในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียนก็ยิ่งต้องอาศัยการสื่อสารสร้างความเข้าใจ เพราะเมื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มีความรู้ความเข้าใจตรงกัน ทั้งความสำคัญ ความหมาย และกระบวนการพัฒนา ก็จะมีความตระหนักและเห็นคุณค่า ซึ่งจะนำมาซึ่งความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องก็จะนำมาซึ่งความสำเร็จ

ทฤษฎีการสื่อสาร

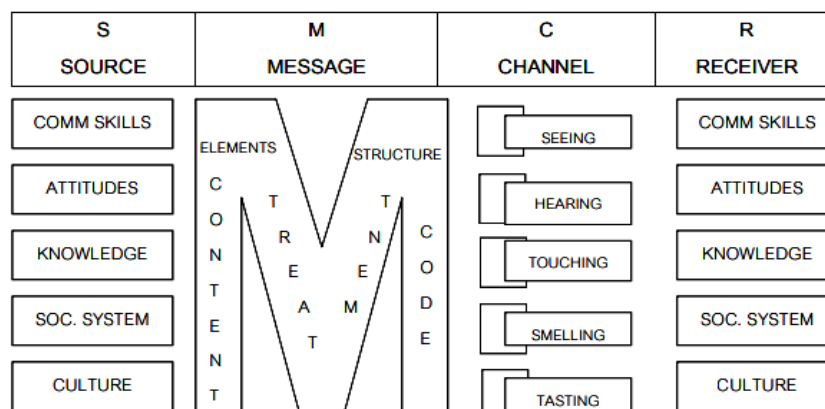
อดิเทพ บุญสุข (2555 : 15-17) ได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีการสื่อสารของ เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) ไว้ว่า เนื่องจากกระบวนการสื่อสารนั้นต้องใช้กระบวนการคิดและการใช้ภาษา กระบวนการสร้างและรับ ตลอดจนกระบวนการของการแลกเปลี่ยนข่าวสารเพื่อความเข้าใจร่วมกัน เบอร์โล (Berlo) ได้อธิบายพฤติกรรมของการสื่อสาร คือความสัมพันธ์ระหว่างกันขององค์ประกอบทางการสื่อสารที่เรียกว่า SMCR มาจากคำว่า แหล่งสาร (source) สาร (message) ช่องทาง (channel) และผู้รับสาร (receiver) ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้เป็นส่วน ๆ โดยอิสระได้ กระบวนการสื่อสารจะประสบความสำเร็จได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ขององค์ประกอบทั้ง 5 ในกระบวนการสื่อสาร โดยเฉพาะ ผู้ส่งสารและความสามารถในการรับสารของผู้รับสารเช่นเดียวกัน ไม่ว่าสารเหล่านั้นจะผ่านช่องทางรูปหรือการมองเห็น (seeing) รส (tasting) กลิ่น (smelling) เสียง (hearing) หรือสัมผัส (touching) องค์ประกอบทั้ง 5 นี้จะมีอิทธิพลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร รูปแบบสารสื่อสารนี้แสดงให้เห็นว่ามีหลายองค์ประกอบ สารซึ่งบรรจุเนื้อหา (content) อาจจะถูกส่งไปในลักษณะรหัสเฉพาะ (code) มีรูปแบบ (structure) และอาจจะได้รับการปฏิบัติ (treated) แตกต่างกันไปโดยผู้อื่น และสารสามารถส่งได้หลายช่องทางไม่ว่าจะเป็นส่งผ่านบุคคล ผ่านวิทยุ ผ่านโทรทัศน์ผลกระทบก็จะกลับมาในรูปแบบกระบวนการในทิศทางเดิมเช่นกันสามารถอธิบายองค์ประกอบการสื่อสาร SMCR ได้ดังแผนภาพ 2

แผนภาพ 2 : ตัวแบบพื้นฐานของการสื่อสาร SMCR Model ของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo)

ตามความคิดเห็น ของ เดวิด เค.เบอร์โล (David K. Berlo) ผู้ส่งสาร คือ ผู้สร้างสารที่มีเจตนาที่จะสื่อสาร ส่วนตัวสาร คือ การแปลความหมายของความคิดเห็นของผู้ส่งสารให้อยู่ในรูปของ

สัญลักษณ์ เช่น ภาษาหรือการแสดงออก ขณะช่องทาง คือ สื่อที่ตัวสารจะถูกส่งผ่าน และผู้รับสาร คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เปลี่ยนเป้าหมายของการสื่อสาร ซึ่งในองค์ประกอบพื้นฐานของการสื่อสารทั้ง 4 ตัวจะมีรายละเอียดดังแผนภาพ 3 SMCR Model

แผนภาพ 3 : แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล

1. แหล่งของสารหรือผู้ส่งสาร (S : source) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถในการ "การเข้ารหัส" (encode) เนื้อหาข่าวสาร มีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับเพื่อผลในการสื่อสารมีความรู้อย่างดีเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะส่งและมีความสามารถในการปรับระดับของข้อมูลนั้นให้เหมาะสมตลอดจนพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ แหล่งสารจะเป็นรัฐบาล ผู้ควบคุมนโยบายด้านพลังงาน

2. ข้อมูลข่าวสาร (M : message) เกี่ยวข้องทางด้านเนื้อหาที่เกี่ยวกับพลังงานสัญลักษณ์ และวิธีการส่งข่าวสารในที่นี้อาจหมายถึง ผลกระทบจากการขุดเจาะ ผลประโยชน์จากพลังงาน และนโยบายด้านพลังงาน เป็นต้น

3. ช่องทางในการส่งสาร (C: channel) หมายถึงการที่จะส่งข่าวสารโดยการให้ผู้รับได้รับข่าวสารข้อมูลโดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดูการสัมผัส การลิ้มรสหรือการได้กลิ่น ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่สื่อมวลชน วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เอกสารแนะนำตัวของนักการเมือง เป็นต้น

4. ผู้รับ (R: receiver) ต้องเป็นผู้มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถในการ "การถอดรหัส" (decode) สาร เป็นผู้ที่มีทัศนคติ ระดับความรู้และพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมเช่นเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันกับผู้ส่ง จึงจะทำให้การสื่อความหมาย หรือสื่อสารนั้นได้ผล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้รับส่วนใหญ่คือผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงบริเวณอำเภอไทยหรือย่านอุตสาหกรรม
พลังงานส่วนปัจจัยที่สนับสนุนประสิทธิภาพของการสื่อสารทางการเมือง

5. วัฒนธรรม (culture) ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมือนหรือ
ต่างกันจะเป็นตัวกำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการสื่อสารได้

ทฤษฎีการสื่อสาร (Communication Theory) อธิบายว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการส่งสาร
จากผู้ส่งสาร (Sender) ไปยังผู้รับสาร (Receiver) ให้ผู้รับสารเข้าใจสาระของสารได้ตามจุดมุ่งหมายของ
ผู้ส่งสารซึ่งมีหลายลักษณะ เช่น การชักนำการประสานงาน การสร้างความบันเทิงการให้สารสนเทศ
การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งล้วนแต่มีประโยชน์เชิงสร้างสรรค์แก่ผู้รับสาร กระบวนการ
สื่อสารที่ใช้กันมากที่สุด คือการชักนำ (Persuasion) ซึ่ง Dainton and Zelle ได้ให้นิยามว่า เป็นการ
สื่อสารของมนุษย์ที่ผู้ส่งสารพยายามใช้อิทธิพลต่อผู้รับสารทำให้ผู้รับสารเปลี่ยนความเชื่อ ค่านิยม
และเจตคติ นอกจากนี้มีทฤษฎีการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเพื่อชักนำให้บุคคลเปลี่ยนความเชื่อ
ค่านิยมและเจตคติที่สำคัญได้แก่ ทฤษฎีการตัดสินใจทางสังคม (Social Judgment Theory) ทฤษฎี
(Elaborative Likelihood Theory) ทฤษฎี (Theory of Cognitive Dissonance) ทฤษฎีกระบวนการทัศน์
เชิงพรรณนา (Narrative Paradigm Theory) ซึ่งต่างก็มีเป้าหมายให้ผู้รับสารทำตามและผู้ส่งสารเปลี่ยน
ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติตามจุดมุ่งหมายของผู้ส่งสาร

2. การสร้างการมีส่วนร่วม

ความหมายของการสร้างการมีส่วนร่วม

วันชัย วัฒนศักดิ์ (2549) การทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้น ไม่ว่าจะเป็ระดับครอบครัว
ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับองค์กร หรือระดับประเทศนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการ
ทัศน์ปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (Ownership) และจะทำให้ผู้
มีส่วนร่วม หรือผู้ที่มีส่วน ได้ส่วนเสียนั้นยินยอมปฏิบัติตาม (Compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ
(Commitment) ได้อย่างสมัครใจ, เต็มใจและสบายใจ

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2550 : 11) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าไปเกี่ยวข้องกับ
(Involvement) ทางความคิด, จิตใจ, อารมณ์และทางกาย การมีส่วนร่วมมีความหมายมากกว่าการเป็น
ส่วนหนึ่ง (Sense and belonging) การมีส่วนร่วมมีความหมายทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ
(Quantitative and qualitative) การมีส่วนร่วมครอบคลุมทั้งมิติด้านความสามารถ เวลา และโอกาสที่
จะมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมเป็นการกระทำ (Action) จึงมีทั้งผู้กระทำ (The actor) ผู้ถูกกระทำหรือ
ผู้รับผล (The recipient) และสาธารณชน (The public) ผู้เป็นบริบทของการกระทำ

มธุรดา ศรีรัตน์ (2554 : ออนไลน์) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่
บุคคลได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานทั้งด้านการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ ความ

รับผิดชอบ การวางแผนปฏิบัติงาน ตลอดจนการประเมินผล โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดจากการบริหารงานในองค์การ

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2553) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ไม่ว่าจะเส้นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วมติดตามผล

พุตตี (Putti . 1987 : 15 อ้างถึงใน เสาวนีย์ เดือนเด่น และคณะ. 2558 : 12) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐานของกิจกรรมทุกกิจกรรม กระบวนการตัดสินใจของกลุ่มจะเกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ซึ่งปัจจัยสำคัญของการมีส่วนร่วมมี 4 ประการ คือ

- 1) เป็นความพยายามที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและความรู้สึก
- 2) เป็นการกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือ
- 3) เป็นการให้บุคคลรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงาน
- 4) เป็นการพัฒนาการมีส่วนร่วม ซึ่งคำนึงถึงความสมดุล การมีส่วนร่วมที่แท้จริงกับการมีส่วนร่วมมากเกินไป

เสาวนีย์ เดือนเด่น และคณะ (2558 : 12) การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่กลุ่มบุคคลมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้น ทั้งทางร่างกาย จิตใจและอารมณ์ ไม่ว่าจะปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคน ร่วมคิด ร่วมมือ ร่วมปฏิบัติ ร่วมแรง ร่วมใจ และร่วมรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดการดำเนินการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง เป็นเทคนิคอย่างหนึ่ง ที่ผู้บริหารต้องการ เพราะเมื่อบุคคลได้เข้ามามีส่วนร่วมแล้ว จะไม่ค่อยเกิดการต่อต้าน รวมทั้งช่วยลดความขัดแย้งและความเครียดจากการทำงาน ทำให้บุคคลได้ร่วมเข้ามามีส่วนร่วมแล้วจะไม่ค่อยเกิดการต่อต้าน รวมทั้งช่วยลดความขัดแย้งและความเครียดจากการทำงาน ทำให้บุคคลได้ร่วมกันพิจารณาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงาน บุคคลจะรู้สึกพึงพอใจในผลงานที่เกิดขึ้น และเกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง เกิดความมุ่งมั่นในการสร้างความสำเร็จให้กับองค์กร เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและผูกพันกับองค์กร เพื่อนำไปสู่เป้าหมายขององค์กร และสามารถบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

สุธี วรประดิษฐ์ (2553) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลต่อความต้องการของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ทั้งนี้ในการที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ผู้ที่เป็นนักการจัดการกิจกรรมมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึงวิธีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม เพราะกลุ่มคนในชุมชนมีความแตกต่างกันในลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะ

ทางเศรษฐกิจ และการได้รับข้อมูลข่าวสาร ทั้งนี้การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนโดยสรุปมีขั้นตอนทั้งสิ้น 5 ขั้นตอน คือ

1. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหาของชุมชน
2. การวางแผนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต
3. การกำหนดกิจกรรม
4. การดำเนินกิจกรรม
5. การประเมินผลกิจกรรม

ซึ่งเป็นขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยมีหน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวกเท่านั้น

สรุปได้ว่า การสร้างการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมในขั้นตอนและกระบวนการทำงานหรือทำกิจกรรมทุกขั้นตอนและรวมถึงการรับผิดชอบร่วมกันหรือกระบวนการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่ม เพื่อให้เกิดการดำเนินการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงในทุกกิจกรรมบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ เช่น การส่งเสริมความร่วมมือจากผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้ทุกภาคส่วน ได้มีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาความเป็นคนดีของนักเรียน

ความสำคัญของการสร้างการมีส่วนร่วม

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมมีนักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

อดิศร วงศ์คงเดช (2539 อ้างถึงใน เสาวนีย์ เดือนเด่น และคณะ. 2558 : 8) กล่าวว่า ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม ชุมชนได้ประโยชน์ในการมีส่วนร่วมกิจกรรมการพัฒนาสุขภาพดังนี้

1) ชุมชนตระหนักในปัญหาของตนเอง และตระหนักที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของตนเอง

2) ชุมชนมีโอกาสใช้ความสามารถของตนเองที่มีอยู่ในรูปของความคิด การตัดสินใจ และการกระทำได้อย่างเต็มที่

3) เป็นการระดมทรัพยากรมนุษย์มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน

4) ชุมชนจะมีความรู้สึกในความเป็นเจ้าของ ทำให้การพัฒนาที่มีความมั่นคงถาวรและประหยัด

5) เป็นกระบวนการพัฒนาความสามารถ และพลังชุมชนในการพึ่งตนเอง

6) เป็นการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย

7) ชุมชนรับผิดชอบและมีอำนาจสูงสุดในการพัฒนาชุมชนตนเอง

8) เป็นการแสดงออกถึงความเคารพ นับถือ เชื้อใจไว้วางใจ รักและศรัทธาในชุมชนว่ามีความรู้ความสามารถ

สนธยา พลศรี (2550) กล่าวถึง ความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1) เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ เป็นสิทธิมนุษยชนที่ประชาชนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกระดับ

2) สอดคล้องกับปรัชญา แนวความคิด และหลักการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน

3) เป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จนโยบายของรัฐบาลในเรื่องการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชนและท้องถิ่น

4) นำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน

5) ทำให้ดำเนินการพัฒนาชุมชนได้ตรงกับความต้องการของประชาชนและชุมชน

6) เป็นการพัฒนาศักยภาพบุคคล กลุ่มและองค์กรในชุมชนให้มีประสิทธิภาพ

7) เป็นการสร้างความพึงพอใจร่วมกัน มีความชอบธรรม เป็นที่ยอมรับร่วมกันภายในกลุ่ม ไม่สร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในชุมชน

8) ทำให้เกิดความรัก ห่วงเห่น รับผิดชอบ และเป็นเจ้าของชุมชน

9) เป็นกระบวนการสำคัญในการสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนให้ประสบความสำเร็จ

10) ช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาล เพราะเป็นการพัฒนาคนในชุมชน โดยคนในชุมชน และเพื่อคนในชุมชนอย่างแท้จริง รัฐบาลเป็นเพียงผู้สนับสนุนในบางส่วนนั้น

เสาวนีย์ เตือนเด่น และคณะ. (2558 : 14) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพองค์กร การมีส่วนร่วมต้องเกิดจากความเต็มใจ ความสมัครใจ สามารถตัดสินใจได้เอง การมีส่วนร่วมจะช่วยลดความขัดแย้ง เกิดความรู้สึกร่วมกัน รู้สึกเป็นเจ้าของมากขึ้น จึงจะทำให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืน

ประทีป จันทรสิงห์ (2549) การมีส่วนร่วมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพองค์กร เพราะเมื่อบุคคลได้เข้ามามีส่วนร่วมแล้วจะไม่ค่อยเกิดการต่อต้านเกี่ยวกับแนวคิดและการดำเนินงาน รวมทั้งช่วยลดความขัดแย้งและความเครียดจากการทำงาน ทำให้บุคคลได้ร่วมกันพิจารณาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงาน เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายและการยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เกิดความมุ่งมั่นในการสร้างความสำเร็จให้กับองค์กร ซึ่งบุคลากรจะรู้สึกพึงพอใจในผลงานที่เกิดขึ้นและเกิดความรู้สึกร่วมกันมีคุณค่าในตนเอง ความรู้สึกเป็นเจ้าของและผูกพันกับองค์กร ผลลัพธ์สุดท้ายคือ องค์กรมีคุณภาพ

สรุปได้ว่า การสร้างการมีส่วนร่วม มีความสำคัญต่อการดำเนินงานในทุกกิจกรรม เนื่องจากทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะได้รับรู้และตระหนักในปัญหาของตนเอง และส่วนร่วมในการพัฒนาหรือแก้ปัญหานั้นๆ ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนาการปฏิบัติงาน และประเมินผลเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการสร้างการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของนักวิชาการต่าง ๆ พบว่าการมีส่วนร่วมจะเกี่ยวข้องกับด้านจิตวิทยาและสังคมวิทยา มีทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ทฤษฎีลำดับความต้องการของมาสโลว์ (Hierarchy of needs theory, pp.66-67 อ้างถึงใน เสาวนีย์ เตือนเด่น และคณะ. 2558 : 5) นับว่าเป็นทฤษฎีดั้งเดิมเกี่ยวกับการจูงใจให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานต่าง ๆ ให้บรรลุความสำเร็จด้วยการจูงใจบุคคลากรในองค์กร โดยคำนึงถึงความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์เป็นหลัก อับราฮัมเอช มาสโลว์ (Abraham H.Maslow) กล่าวว่าความต้องการของมนุษย์ยังมีความต้องการปัจจัยต่าง ๆ ที่ไม่มีที่สิ้นสุดตามลำดับ ได้แก่

1.1 ความต้องการพื้นฐานทางกายภาพและชีวภาพ ถือว่าเป็นปัจจัยในขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน เพื่อการดำรงอยู่และความอยู่รอดของชีวิต ได้แก่ อาหาร น้ำ ความอบอุ่น ที่อยู่อาศัย การพักผ่อน การนอน การขับถ่าย และเรื่องเพศ

1.2 ความต้องการความมั่นคงและปลอดภัย เป็นความต้องการที่เป็นอิสระจากภัยอันตรายทางด้านร่างกาย ความกลัวต่อการสูญเสียงาน ทรัพย์สินต่าง ๆ อาหารและที่อยู่อาศัย ความต้องการทางสังคม ความรักใคร่ และความเป็นเจ้าของ เนื่องจากอยู่ในสังคมก็ต้องการความรัก การเป็นเจ้าของบุคคลอื่น รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป็นคนที่มีคุณค่าของกลุ่มนั้น ๆ

1.3 ความต้องการได้รับการยกย่อง และเป็นที่ยอมรับจากสังคม ซึ่งเป็นความต้องการของบุคคลที่จะเป็นบุคคลที่มีคุณค่าในสายตาคนอื่น และได้รับการยอมรับทั่วไปว่า ตนเองมีความก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา โดยตระหนักถึงศักยภาพ ทักษะ ความสามารถของตนเอง และเกิดความเชื่อมั่นในตัวเองสูง

1.4 ความต้องการมีฐานะเด่นในสังคม (Esteem or Status Needs) ความต้องการขั้นต่อมาจะเป็นความต้องการที่จะประกอบไปด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ คือความมั่นใจในตนเอง

1.5 ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิต หมายถึง แนวโน้มของบุคคลที่จะเป็นหรืออยู่ในสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นไปได้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นความปรารถนาที่จะเป็นอย่างที่ตนเองเป็นมากขึ้น สูงขึ้น โดยเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถจะเป็นได้และประสบความสำเร็จ เพื่อที่จะมีศักยภาพบรรลุในระดับสูงสุด

2. ทฤษฎีสองปัจจัยของเฮร์เบิร์ต (Herzberg's two – factors theory, 1959 อ้างถึงใน เสาวนีย์ เดือนเด่น และคณะ. 2558 : 6) ได้นำประเด็นปัจจัยจูงใจ และปัจจัยสุขอนามัยร่วมกัน เรียกว่า ทฤษฎีสองปัจจัย นำเสนอปัจจัยที่ทำให้เกิดความพึงพอใจและไม่พึงพอใจในการทำงานให้แก่พนักงาน เพื่อให้การเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ทำให้เกิดประสิทธิผลและมีประสิทธิภาพประกอบด้วยปัจจัย 2 ประการ คือ

2.1 ปัจจัยรักษาหรือปัจจัยสุขอนามัย (Maintenance factor or Hygiene factors) เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลในการสร้างความไม่พึงพอใจในการปฏิบัติงานซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายและการบริหาร เงินเดือน ความมั่นคงในการทำงาน การบังคับบัญชา ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สภาพการทำงานและสถานภาพ

2.2 ปัจจัยจูงใจ (Motivation factors) นับเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความพึงพอใจในการปฏิบัติงานเป็นปัจจัยภายใน ปัจจัยเหล่านี้มีผลต่อพนักงานคล้ายกับการรักษาอนามัยของคน ได้แก่ ความก้าวหน้าส่วนตัว ลักษณะงานที่ท้าทาย ความสำเร็จ การยกย่องชมเชยความรับผิดชอบ และความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

3. ทฤษฎีหมุดเชื่อมโยงของไลเคิร์ต (Linking Pin function theory อ้างถึงใน เสาวนีย์ เดือนเด่น และคณะ. 2558 :7) เมื่อ ค.ศ.1967 เรนเซสไลเคิร์ต (RensisLikkert) ผู้อำนวยการสถาบันทางสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมิชิแกนกล่าวถึง ทฤษฎีการจัดรูปองค์การเชิงมนุษย์สัมพันธ์ เรียกว่า “ทฤษฎีหมุดเชื่อมโยง” ได้กล่าวโดยสรุปว่า องค์การจะปฏิบัติหน้าที่ได้ดีที่สุดก็ต่อเมื่อสมาชิกจะต้องไม่ปฏิบัติหน้าที่ในลักษณะคนเดียว หากแต่การปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันในลักษณะกลุ่มงานที่มีประสิทธิภาพ มีเป้าหมายการปฏิบัติงานชัดเจน ฝ่ายบริหารต้องรับผิดชอบต่อการสร้างกลุ่มงานที่มีประสิทธิภาพ มีความเชื่อมโยงทั้งระหว่างภายในองค์กร ผู้บังคับบัญชาในกลุ่มหนึ่งย่อมจะเป็นผู้ได้บังคับบัญชาในอีกกลุ่มหนึ่งที่สูงขึ้นไป และเป็นเช่นนี้ไปตลอดทั้งองค์กร

3. สอบถามติดตาม (นิเทศกำกับติดตาม)

ความหมายของการนิเทศกำกับติดตาม

ได้มีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันไปตามจุดมุ่งหมายสรุปได้ ดังนี้

แดลเนียล แทนเนอร์ แอนด์ ลอร์ แทนเนอร์ (Daniel Tanner and Laured Tanner. 1987 : 52 อ้างถึงใน วราภรณ์ แสงพลสิทธิ์. 2554) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา คือ การปรับปรุงคุณภาพการสอนและการเรียน รวมทั้งการปรับปรุงหลักสูตร

กู๊ด (Good. 1973 : 400 อ้างถึงใน วราภรณ์ แสงพลสิทธิ์. 2554) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง ความพยายามของผู้ทำหน้าที่นิเทศจะช่วยให้คำแนะนำแก่ครู และผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาให้สามารถปรับปรุงการสอนของตนให้ดีขึ้น การนิเทศการศึกษาจะช่วย

ให้เกิดความงอกงามด้านวิชาชีพ ช่วยพัฒนาความสามารถของครู ช่วยในการคัดเลือกและปรับปรุง วัตถุประสงค์ของการศึกษา ช่วยในการคัดเลือกอุปกรณ์การสอน ช่วยเหลือและปรับปรุงวิธีสอน และ ช่วยในการประเมินผลการเรียนการสอน

วารกรณ์ แสงพลสิทธิ์ (2554) กล่าวว่ากรณีเทศการศึกษา หมายถึง การชี้แนะ แนะนำ การปรึกษาหารือ การวางแผนร่วมกัน และให้ความร่วมมือในการพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดผลดีและบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา

สรุปได้ว่า กรณีเทศกำกับติดตาม หมายถึง การสอบถามติดตามอย่างกัลยาณมิตร เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าในการดำเนินงานต่าง ๆ ปัญหาอุปสรรค และร่วมแนะนำ ให้คำปรึกษา ชี้แนะ ช่วยเหลือ หรือร่วมวางแผน และให้ความร่วมมือในการดำเนินการหรือจัดกิจกรรมใด ๆ เพื่อให้ การดำเนินงานบรรลุตามเป้าหมาย เป็นงานที่ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งคุณภาพที่การเรียน การสอน และผลที่เกิดกับนักเรียนทั้งด้านความรู้และคุณธรรม

ความสำคัญของการนิเทศกำกับติดตาม

สุพัตร์ พิบูลย์ (2555 : ออนไลน์) กล่าวถึงว่า การกำกับติดตามและนิเทศงาน เป็น กิจกรรมที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพงานใด ๆ เฉพาะในวงการศึกษาก็เป็นกิจกรรม สำคัญยิ่งที่จะมีผลต่อการเร่งรัดหรือการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของประเทศ ทั้งนี้ ในกระบวนการ กำกับติดตามและนิเทศงานทางการศึกษา ศิษยานิเทศก์ เป็นกลุ่มบุคลากรที่มีบทบาทสำคัญยิ่ง กระทั่งกระทรวงศึกษาธิการ (ม.ป.ป.) โดย สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา ได้กล่าวถึง ความสำคัญและผลสำเร็จในการนิเทศกำกับติดตามการพัฒนา “โรงเรียนคุณธรรม สพฐ.” ดังนี้

1. เพื่อให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐาน มีฐานข้อมูลโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ที่ทันสมัยสำหรับใช้ในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม สพฐ.

2. เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ทุกระดับมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงาน และสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ให้บรรลุเป้าหมาย

3. ผู้นิเทศทำหน้าที่นิเทศกำกับติดตาม ช่วยเหลือในการพัฒนาโครงการโรงเรียน คุณธรรม สพฐ. เพื่อสร้างคนดีให้กับบ้านเมือง

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี (2561) โดยกลุ่มนิเทศติดตามและ ประเมินผลการจัดการศึกษา กล่าวว่า กรณีเทศการศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการให้บริการ ช่วยเหลือ สนับสนุน เป็นการร่วมมือกัน ระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศเพื่อปรับปรุงพัฒนาการ

จัดการเรียนการสอนเป็นสำคัญการนิเทศการศึกษา เป็นการนิเทศที่ครอบคลุมถึงการนิเทศการสอน การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาบุคลากรเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ให้มีคุณภาพ

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2560 : 15) กล่าวว่า ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญมากที่สุดของการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ได้แก่ การนิเทศติดตามโรงเรียน ดังนั้น จึงได้จัดให้มีนิเทศอาสา ทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครในการนิเทศติดตามโรงเรียนคุณธรรม โดยพิจารณาใช้ประโยชน์ในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ที่มีความรอบรู้และประสบการณ์การทำงานตลอดช่วงชีวิตของการประกอบอาชีพ ทั้งความรู้ในทางวิชาการ และประสบการณ์ในการบริหารจัดการ เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ให้กำลังใจ เพื่อให้โรงเรียนประสบความสำเร็จในการพัฒนาเป็นโรงเรียนคุณธรรม และร่วมวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากการนิเทศโรงเรียนคุณธรรม เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงกระบวนการทำงาน เพื่อขยายผลการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมให้ทั่วถึงทุกภูมิภาค

สรุปได้ว่า การนิเทศ มีความสำคัญอย่างมากในการดำเนินการกิจกรรม โครงการ หรือ งานให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศจะช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ให้กำลังใจ อย่างใกล้ชิด เพื่อให้การดำเนินงานทุกกิจกรรม/โครงการของโรงเรียนประสบความสำเร็จ

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการนิเทศกำกับติดตาม

มาร์ค และคณะ (Marks and Others. 1978 อ้างถึงใน วราภรณ์ แสงพลสิทธิ์. 2554) กล่าวถึงการนิเทศว่า เป็นการพัฒนาและปรับปรุงการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสถานการณ์และส่งผลสะท้อนต่อการพัฒนานักเรียน

วราภรณ์ แสงพลสิทธิ์ (2554) กล่าวว่า การนิเทศ เป็นการให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน แนะนำให้ผู้รับการนิเทศสามารถปฏิบัติและพัฒนางานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการมองรอบด้าน เข้าใจปัญหาหรือโครงสร้างของงานที่ตนรับผิดชอบอยู่ทั้งหมด ผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศคนอื่นจะต้องเป็นคน “ไต่เต้า” มิใช่ “จุดติ” คือ ต้องเป็นผู้มี ประสบการณ์เรียนรู้งานจากงานเล็ก ๆ ไปจนงานใหญ่ที่มีความสลับซับซ้อน คลุกคลีกับปัญหา เข้าใจปัญหา และสามารถแก้ปัญหาได้

การนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คำแนะนำช่วยเหลือ สนับสนุน สร้างขวัญและกำลังใจการปฏิบัติงานให้แก่ ครูในด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ตลอดจนการช่วยในการประชาสัมพันธ์และความเข้าใจระหว่างโรงเรียน กับผู้ปกครองและชุมชน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษาที่วางไว้

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2560 : 15) กล่าวถึงหลักการนิเทศ ในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ดังนี้

1. การเยี่ยมชม กระตุ้น ส่งเสริม เสริมแรงให้กำลังใจโรงเรียนให้สามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมาย

2. ติดตามให้คำแนะนำปรึกษาอย่างใกล้ชิด
3. ให้คำปรึกษาหารือด้านวิชาการตามที่โรงเรียนต้องการ
4. ไม่สร้างภาระงานเพิ่มเติมให้โรงเรียน เช่น การขอข้อมูลที่โรงเรียนจะต้องจัดเก็บใหม่

สรุปได้ว่า ในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม หรือพัฒนาคุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียนให้ประสบผลสำเร็จ ต้องอาศัยการนิเทศติดตาม เพื่อเยี่ยมชม กระตุ้น ส่งเสริม เสริมแรงให้กำลังใจ ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนแนะนำ เพื่อให้การดำเนินงานทุกกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมาย อย่างเป็นกัลยาณมิตร เน้นการนิเทศทั้งระบบของการบริหารและบูรณาการกับการนิเทศภายในของโรงเรียน

4. การเสริมแรงเชิงบวก/การสร้างขวัญกำลังใจ

ความหมายของการสร้างขวัญกำลังใจ

สุเมธ แสงนันทกุล (2545 : 11 อ้างถึงใน พัทธรี คงดี. 2556) ได้กล่าวถึง การเสริมสร้างขวัญกำลังใจในการทำงานไว้ดังนี้

1. สร้างทัศนคติที่ดีในการทำงาน นับเป็นสิ่งที่ดีที่ทำให้คนอยากทำงาน เพราะงานดี เงินดี มีความก้าวหน้า เมื่อมีทัศนคติที่ดี ขวัญและกำลังใจย่อมดีด้วย
2. วางมาตรฐานและสร้างเครื่องมือสำหรับวัดผลสำเร็จของการปฏิบัติงาน กล่าวคือ เนื่องจากผู้ที่ปฏิบัติงานต้องการมาตรฐานการทำงานที่กำหนดไว้ชัดเจนดังนั้นการสร้างเครื่องมือสำหรับวัดผลการทำงานรวมทั้งการวางมาตรฐานจะทำให้เขาเกิดขวัญและกำลังใจที่ดี
3. เงินเดือนและค่าจ้างคนเราทำงานสิ่งแรกที่เขาต้องการเป็นคำตอบแทนคือ “เงินเดือน” หรือ “ค่าจ้าง” ถ้าได้น้อยไม่คุ้มค่าขวัญกำลังใจของเขาก็จะตกต่ำถ้าได้มากเขาประเมินว่าคุ้มค่าและมันเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อย่างเหมาะสมตามที่เขาคาดหวังขวัญและกำลังใจก็จะดี
4. ความพึงพอใจในงานที่ทำถ้างานที่ทำเป็นงานที่เขาชอบเขารักเขานัดเขาจะพึงพอใจและทำได้ดี เมื่อเป็นเช่นนี้ขวัญและกำลังใจก็ย่อมดี แต่หากเขาไม่รักไม่ชอบไม่ถนัดก็จะเกิดภาวะที่ตรงกันข้าม ผู้บริหารถ้าต้องการสั่งใช้งานคนหรือมอบหมายงานหน้าที่ให้ทำจึงต้องดูให้รอบคอบ ถือกหลัก “ใช้คนให้ถูกกับงาน” หรือ “Put the Right Man to the Right Job”
5. ความเป็นส่วนหนึ่งของงานเนื่องจากความต้องการของคนทำงานอยากได้รับการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของงานดังนั้นต้องพยายามสร้างความเป็นหนึ่งให้เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดขวัญและกำลังใจ
6. สัมพันธภาพระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาเรื่องนี้นับว่าสำคัญมาก ถ้าสัมพันธภาพระหว่างลูกพี่ลูกน้องอยู่ในเกณฑ์ดีมีความสุขทำงานราบรื่นขวัญกำลังใจของผู้ปฏิบัติงานก็ย่อมดีด้วยดังนั้นผู้บริหารจึงควรคำนึงเรื่องสัมพันธภาพระหว่างกันและกันให้ดีที่สุด

เนตรนภิส เลิศเดชานนท์ (2554 : 17) ขวัญและกำลังใจ คือ สภาพจิตใจ ความรู้สึกนึกคิด และภาวะอารมณ์ของบุคลากรที่มีต่อสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน โดยแสดงออกเป็นความตั้งใจ ใจกล้าใจ ความสามัคคีของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มุ่งทำงานด้วยความพยายามและความรับผิดชอบ เพื่อให้งานบรรลุ

เซอร์เบอร์ท และเซอร์แมน (Herbert and Sherman. 1961 อ้างถึงใน ศตพร ปิยะนิรนาท. 2556 : 11) ได้กล่าวถึง ขวัญและกำลังใจว่า เป็นท่าทีของบุคคลแต่ละคนที่มีต่อการปฏิบัติงาน ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานและการปรับตัวของผู้ปฏิบัติ

นิโกร (Negro. 1995 : 385) ให้ความหมายว่า ขวัญและกำลังใจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับ ความสำคัญของบุคคลต่าง ๆ ภายในกลุ่มหรือ ภายในหน่วยงานมากกว่าตัวบุคคลเพียงคนเดียว

โยเดอร์ และโอเธอร์ (Yoder and others. 1959 อ้างถึงใน พชร คงดี : 2556) ให้คำนิยามไว้ว่า ขวัญในการทำงาน หมายถึง องค์ประกอบแห่งพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงานที่แสดงออกในรูปของ ความรู้สึก ซึ่งเมื่อรวมกันแล้วจะแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกของผู้ปฏิบัติงานนั้น ๆ เช่น ความสัมพันธ์ ของการทำงานของผู้บังคับบัญชาและผู้บังคับบัญชาหรือผู้ร่วมงานอื่น

สรุปได้ว่า การสร้างขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน คือ กระบวนการที่ช่วยส่งเสริม สภาพจิตใจ ให้มีกำลังใจที่ดีที่มีต่อการทำงาน ซึ่งมีหลายวิธี สามารถเลือกใช้ให้สอดคล้องกับบริบท และสถานการณ์ ทั้งการชมเชย ยกย่อง ให้เกียรติ ให้โอกาสร่วมงาน และต้องอาศัยองค์ประกอบ หลาย ๆ อย่าง ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา สิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย และความพึงพอใจ ของผู้ปฏิบัติงาน ตลอดจนรวมถึงการยอมรับและชื่นชมซึ่งกันและกันในการทำงาน โดยไม่จำเป็น นักเรียนหรือครูย่อมต้องการขวัญกำลังใจในการเรียน การทำกิจกรรม และทำงานทั้งสิ้น ซึ่งการสร้าง ขวัญกำลังใจเป็นเครื่องมือสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งเสริมให้การขับเคลื่อนการพัฒนาคุณลักษณะ ความเป็นคนดีของนักเรียนเป็นไปอย่างอบอุ่น เป็นกันเอง และเพิ่มแรงบันดาลใจในการปฏิบัติงาน

ความสำคัญของการสร้างกำลังใจ

พชร คงดี (2556) กล่าวว่าขวัญกำลังใจเป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติงานของครูใน หน่วยงานซึ่งทุกหน่วยงานล้วนต้องการให้ผู้ปฏิบัติงานมีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานสูงก่อให้เกิด ความร่วมมือในการทำงานเกิดความจงรักภักดีและซื่อสัตย์ต่อองค์กรเกิดความสามัคคีและพลังกลุ่ม เสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ในองค์กรเกิดความสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาขององค์กรและสุดท้ายทำให้ ผู้ปฏิบัติงานเกิด ความเชื่อมั่นต่อองค์กรของตนผลที่ตามมา คือความสำเร็จของงานที่มีประสิทธิภาพ

สุวัฒน์ พันธฤทธิ์(2554 : 17)กล่าวถึง ความสำคัญของขวัญกำลังใจ ในการปฏิบัติงาน ของบุคคลหรือกลุ่มคนเป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ มีความสำคัญ และมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการปฏิบัติงาน ของทุกคน เพราะขวัญกำลังใจเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จของงานที่มีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ผู้บริหารทุกระดับจะต้องคำนึงถึงและเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาในองค์กร เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของงานที่มีคุณภาพและประสิทธิผล

สมจิตร์ ไช้มุก(2554 : 12) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของครูในหน่วยงาน ซึ่งทุกหน่วยงานล้วนต้องการให้ผู้ปฏิบัติงานมีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานสูง ก่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงาน ความจงรักภักดี ความสามัคคี เกิดพลังเพื่อการพัฒนาองค์กร และสุดท้ายทำให้เกิดความเชื่อมั่นต่อองค์กร ผลที่ตามมา คือ ความสำเร็จของงานที่มีประสิทธิภาพ

วิศร มัจฉา (2556) กล่าวว่าขวัญกำลังใจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง แม้ว่าจะเป็นนามธรรม เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น แต่ก็สามารถสังเกตได้จากการแสดงออกทางพฤติกรรม ซึ่งถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมากในการที่จะปฏิบัติงาน หรือปฏิบัติภารกิจให้ประสบผลสำเร็จ และเป็นเรื่อง que ผู้บริหารทุกระดับต้องให้ความสนใจและพยายามสร้างขึ้นในหน่วยงาน เพราะนอกจากจะทำให้งานประสบผลด้วยดีแล้ว ยังส่งผลให้เกิดการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ และความมั่นคงขึ้นในหน่วยงานอีกด้วย

สรุปว่า การสร้างขวัญกำลังใจมีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะปฏิบัติงานหรือปฏิบัติภารกิจให้ประสบผลสำเร็จ ทุกหน่วยงานล้วนต้องการให้ผู้ปฏิบัติงานมีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานสูง ก่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงาน เกิดความจงรักภักดี และซื่อสัตย์ต่อองค์กร เกิดความสามัคคี และพลังกลุ่มเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ในองค์กร เกิดความสร้างสรรค์ และเพิ่มแรงบันดาลใจในการปฏิบัติงาน เพื่อการพัฒนาขององค์กรให้ประสบผลสำเร็จ

แนวคิด ทฤษฎี que เกี่ยวกับการสร้างขวัญกำลังใจ

พัชรี คงดี (2556) ได้สรุปเกี่ยวกับทฤษฎีของ Maslow ว่ามีความเกี่ยวข้องและแสดงให้เห็นความต้องการ 5 ลำดับขั้นของมนุษย์ เมื่อมีความต้องการที่ข้อมต้องพยายามแสวงหาทางจะบำบัดความต้องการ เมื่อได้รับการตอบสนองต่อความต้องการขั้นแรกแล้วก็จะมีความต้องการขั้นต่อไป ซึ่งขึ้นอยู่กับการมีขวัญและกำลังใจที่ดีเพื่อให้ได้รับการตอบสนองความต้องการของคน ดังนี้

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ ปัจจัยจูงใจที่เป็นตัวกระตุ้นในการทำงาน (Motivation Factors) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับงานโดยตรง และเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลในการสร้างความพึงพอใจในการทำงาน

2. ความก้าวหน้า (Advancement) หมายถึง การได้เลื่อนเงินเดือนหรือตำแหน่งให้สูงขึ้น รวมถึงโอกาสที่จะเพิ่มพูนความรู้ความสามารถเพื่อความเจริญก้าวหน้าในการทำงานด้วย

3. การยอมรับนับถือ (Recognition) หมายถึง การได้รับการยกย่องชมเชย และการยอมรับนับถือ หรือการแสดงออกความยินดีจากผู้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน หรือบุคคลอื่น ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ปัจจัยนี้มักจะเกิดขึ้นควบคู่กับความสำเร็จของงาน

4. ความรับผิดชอบ (Responsibility) หมายถึง การที่ผู้บังคับบัญชาให้โอกาสแก่ผู้ทำงานได้รับผิดชอบต่อการทำงานของตนเองอย่างเต็มที่โดยไม่จำเป็นต้องตรวจสอบหรือควบคุมมากเกินไป

5. ลักษณะของงาน (Work Itself) หมายถึง ลักษณะงานที่น่าสนใจและท้าทายความสามารถ งานที่ต้องใช้ความคิดไม่รู้ลึกลับจำเจซ้ำซากทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความพึงพอใจ

ทฤษฎีสองปัจจัยของ เฮิร์ซเบิร์ก (Herzberg, 1959 อ้างถึงใน พัชรี คงดี, 2556 : 22-25) ทฤษฎีสองปัจจัยของ Herzberg ได้ศึกษาทดลองเกี่ยวกับการจูงใจในการทำงานของมนุษย์พบว่า มีปัจจัยอยู่ 2 ประการที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงและมีผลต่อพฤติกรรมในการทำงานคนละแบบ โดยประการแรก เมื่อคนงานไม่พอใจต่อการทำงานของตนเองมักจะเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในการทำงาน ซึ่งเรียกปัจจัยเหล่านี้ว่า “ปัจจัยค้ำจุน” หรือ “ปัจจัยสุขอนามัย” ประการที่สอง ส่วนคนงานที่พูดถึงความพอใจในงาน มักพูดถึงเนื้อหาของงานที่เขาให้ชื่อว่า “ปัจจัยกระตุ้น” หรือ “ปัจจัยจูงใจ”

ทฤษฎีความคาดหวังของ วรูม (Victor H. Vroom, 1964. อ้างถึงใน พัชรี คงดี, 2556) วรูม ได้กล่าวถึง ปัจจัย 3 ประการที่มีอิทธิพลต่อการจูงใจให้คนปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้ 1) ความเชื่อ ความคาดหวังของบุคคลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความพยายามและ ประสิทธิภาพของงาน โดยถ้าบุคคลเชื่ออย่างแรงกล้าว่าเขาสามารถทำงาน ได้สำเร็จเขาก็จะเกิดแรงจูงใจในการทำงาน 2) ผลตอบแทน เป็นความคาดหวังของบุคคลที่ว่าเมื่อเขาทำดีแล้วจะได้รับสิ่งตอบแทน 3) การรับรู้คุณค่า บุคคลแต่ละคนจะให้คุณค่าให้ความสำคัญแตกต่างกัน การจูงใจคนต้องรู้ว่าเขาให้คุณค่าและความสำคัญต่อสิ่งใดแล้วจูงใจด้วยสิ่งนั้น เขาจะพยายามในการทำงานมากหรือน้อยอยู่ที่การเห็นคุณค่าของสิ่งจูงใจ

5. การสร้างและขยายเครือข่าย

ความหมายของการสร้างและขยายเครือข่าย

ธงชัย ชนสฤตย์ (ม.ป.ป. : ออนไลน์) เครือข่าย (Network) หมายถึง การเชื่อมโยงของคนของกลุ่ม หรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารร่วมกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงการของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นรูปแบบของการพัฒนาตนเองอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นการแสวงหาโอกาสเพื่อรู้จักกับบุคคลใหม่ ๆ การสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลที่พึงรู้จักการรักษาสัมพันธ์อันดีกับบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในแวดวงเดียวกันและต่างแวดวง

สนธยา พลศรี(2550 : 207)ให้ความหมายของเครือข่ายว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิก ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ ในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไป แต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งที่เป็นครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรม

ที่ต่อเนื่อง จึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกัน มาพบปะสังสรรค์และพัฒนาไปสู่การลงมือทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ด้วยเป้าหมายและจุดประสงค์เดียวกัน

อรวรรณ วงษ์ประครอง (มปป.: ออนไลน์) ได้กล่าวว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา หมายถึง การที่บุคคลหรือหน่วยงานที่มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณหรือบริบทของท้องถิ่น โดยมีหน่วยงานหลักที่ทำให้การสนับสนุน ประสานงานระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ให้เกิดเครือข่าย และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ติดตามผลการดำเนินงานของเครือข่าย

พิสิฐ เทพไกรวัล (2554) กล่าวว่า เครือข่าย หมายถึง การเชื่อมโยงระหว่างระบบการปฏิบัติงานหรือเชื่อมโยงบทบาทของกลุ่มบุคคล องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เป็นหน่วยย่อยรวมตัวกันด้วยความสมัครใจ ภายใต้ความต้องการในวัตถุประสงค์ ร่วมกันจัดโครงสร้างและรูปแบบการทำงานด้วยระบบใหม่ในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกันในแนวราบระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย การระดมสรรพกำลัง ร่วมกันกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาด้วยการให้สมาชิกได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์

สรุปว่า การสร้างและขยายเครือข่าย หมายถึง ขบวนการอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างตรงกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่างจนสำเร็จตามเป้าหมาย และเมื่อประสบความสำเร็จแล้วก็มีการขยายผลกระบวนกร วิธีการ และรูปแบบสู่องค์อื่น ๆ ในรูปแบบวิธีการต่าง ๆ เช่น การสร้างและขยายเครือข่ายในการพัฒนาความเป็นคนดีสู่โรงเรียนใกล้เคียงที่มีบริบทคล้ายกัน และโรงเรียนต่าง ๆ ที่มีความสนใจในกระบวนการสร้างความเป็นคนดีให้เกิดขึ้นในโรงเรียน ทั้งภายในและต่างจังหวัด ภายในเขตพื้นที่และต่างเขตพื้นที่การศึกษา ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การอบรมให้ความรู้ การศึกษาดูงาน การจัดนิทรรศการนำเสนอ เป็นต้น

ความสำคัญของการสร้างและขยายเครือข่าย

ธงชัย ธนสถิต (ม.ป.ป. : ออนไลน์) กล่าวถึงความสำคัญหรือประโยชน์ในการสร้างเครือข่าย คือ 1) ช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร 2) ช่วยลดการทำงานและการใช้ทรัพยากรซ้อน 3) เกิดความเข้าใจมากขึ้น นำไปสู่การทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย 4) สนองความต้องการของกลุ่ม/องค์กรเครือข่าย 5) ช่วยชี้ให้เห็นปัญหาและการพัฒนาของหมู่บ้าน/ชุมชน 6) ช่วยเชื่อมโยงงานกับภาคต่าง ๆ และ 7) ทำให้คนและองค์กรได้รับความช่วยเหลือ ซึ่งการสร้างเครือข่ายทำให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ แลกเปลี่ยนความรู้ รู้กว้าง ประมวลผลข้อมูล ได้ข้อมูลที่ไม่ซ้ำซ้อน เกิดการ

ยอมรับในเครือข่าย เกิดศรัทธาไว้วางใจ มีที่ปรึกษา เวลาเผชิญปัญหา จุดประกายความหวังใหม่ ๆ จูงใจ และการยอมรับ

ศักดิ์นิพนธ์ สว่างวงศ์ (2557) กล่าวว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของสถานศึกษาเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคีต่าง ๆ จำนวนมากและมีคุณภาพเพียงพอ มาช่วยกันผลักดันการศึกษาในส่วนที่ตนเอง สามารถกระทำได้ เครือข่ายความร่วมมือเป็นกลุ่ม หรือองค์กร หรือหน่วยงาน หรือบุคคล ที่ทำงาน ในลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยมีเป้าหมายเดียวกัน มีความต้องการร่วมกัน ดำเนินกิจกรรมที่เป็นประเด็นปัญหาพร้อม โดยเข้าร่วมมือกัน เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างพลังและความแข็งแกร่ง ในการผลักดันให้เกิดผลในการแก้ปัญหาาร่วมกันในอนาคต

ชนัญญา กาญจนรังษิณนธ์ (2556 : ออนไลน์) กล่าวถึงประโยชน์ของเครือข่ายในการพัฒนาว่ามีประโยชน์หลายประการ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์สมาชิก และกิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งพอจะรวบรวมได้ ดังนี้

1. เครือข่ายช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ เครื่องมือ และสื่อ ผ่านการประชุม การทดลองปฏิบัติการ การประชาสัมพันธ์และการให้ความร่วมมือกันในการดำเนินโครงการ การแบ่งปันทักษะและประสบการณ์ให้แก่กันเป็นการเสริมความสมบูรณ์ให้กับสมาชิกเครือข่ายทั้งหมด ไม่ว่าจะส่วนบุคคลหรือองค์กร

2. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการประสานงานในเครือข่าย ช่วยลดการทำงานและการใช้ทรัพยากรซ้ำซ้อน ทำให้การพัฒนาสามารถดำเนินไปได้ก้าวหน้า รวดเร็ว และส่งผลต่อสังคมในวงกว้างยิ่งขึ้น

3. เครือข่ายสามารถเชื่อมโยงคนที่อยู่ในระดับต่างกัน มีวิธีการทำงาน การจัดองค์กร และมีภูมิหลังต่างกัน ที่ไม่มีโอกาสติดต่อกันเข้าด้วยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น นำไปสู่การทำงานร่วมกัน เพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย

4. เครือข่ายสามารถทำให้คนและองค์กรที่ไม่มีความสัมพันธ์กันได้ทราบว่ายังมีบุคคลหรือหน่วยงานอื่นอีกมากที่สนใจทำงานในเรื่องเดียวกัน และเผชิญปัญหาเหมือนกัน

5. เครือข่ายสามารถทำให้ความต้องการของประชาชนได้รับการสนองตอบจากรัฐ

6. เครือข่ายช่วยชี้ให้เห็นปัญหาและประเด็นการพัฒนาที่ซับซ้อนและท่วมท้นในหมู่บ้าน

7. เครือข่ายช่วยเชื่อมหน่วยงานวิชาการและแหล่งทุนกับผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ

8. เครือข่ายทำให้คนและองค์กรได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อน ได้รับกำลังใจ การจูงใจ และการยอมรับซึ่งมีความสำคัญต่อหน่วยเล็ก ๆ ที่อยู่นอกระบบราชการ

สรุปได้ว่า การสร้างและขยายเครือข่ายมีความสำคัญต่อความร่วมมือของสถานศึกษา เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ช่วยลดการทำงานและการใช้ทรัพยากรซ้อน เนื่องด้วยเครือข่ายเป็นการจัดระบบให้กลุ่มบุคคล หรือองค์กรที่เป็นสมาชิกดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เป็นลักษณะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำจุดดีของแต่ละฝ่ายมาเรียนรู้และสนับสนุนกันและกัน เป็นการผนึกกำลังในการทำงาน จึงทำให้กิจกรรมที่ดำเนินการเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการสร้างและขยายเครือข่าย

ธงชัย ชนสถิต (ม.ป.ป. : ออนไลน์) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีและแนวคิดสร้างเครือข่ายว่า การสร้างเครือข่ายในการทำงานเชิงพัฒนา มีแนวโน้มที่จะเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรที่ทำงานพึ่งพิงซึ่งกันและกัน มากกว่าที่จะแข่งขัน เป็นการแลกเปลี่ยน(exchange theory) แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เป็นการรวมพลัง(synergy) รวมพลังทำงานที่สร้างผลลัพธ์และคุณค่ามากกว่าที่แต่ละองค์กรจะทำโดยโดดเดี่ยว

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2554 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการสร้างเครือข่าย ในการสัมมนาเครือข่ายสถาบันเพื่อการป้องกันประเทศ และความมั่นคง (Network of Institutes for Defence and Security: NIDaS) เกี่ยวกับการดำเนินการความร่วมมือทางเครือข่ายที่แท้จริงนั้น ควรมีการดำเนินการดังนี้

1. มีการสร้างความไว้วางใจกันและกันของสมาชิกภายในเครือข่าย ในการดำเนินการทางเครือข่ายสิ่งแรกที่ต้องมี คือ ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Trust)
2. มีการแลกเปลี่ยนโครงการและการรับรู้ข้อมูลข่าวสารร่วมกัน หรือการจัดกิจกรรมประชุมหรือสัมมนาร่วมกัน ทำให้รู้จักซึ่งกันและกันมากขึ้น รู้ว่าสมาชิกแต่ละคนเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไร แลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสาร และองค์ความรู้ซึ่งกันและกัน สร้างความใกล้ชิดสนิทสนม ทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ควรมีการพบปะกันอย่างน้อยปีละ 3 ครั้ง ในแต่ละครั้งของการพบปะกันจะต้องมีสมาชิกใหม่ ๆ เข้าร่วม กิจกรรมหรือสัมมนาด้วยเสมอเพื่อเพิ่มสมาชิกในเครือข่าย
3. มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เป็นการทำงานร่วมกัน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ทั้งในด้านมีการจัดสรรหรือจัดหางบประมาณ อาจใช้วิธีการตั้งโครงการร่วมกัน แล้วนำไปจัดสรรงบประมาณจากหน่วยงานตนเอง เป็นการประสานการใช้งบประมาณอย่างชาญฉลาด เป็นการใช้งบประมาณร่วมกัน รวมทั้งการใช้ทรัพยากรด้านบุคคลทำงานร่วมกัน อย่างเช่น ใช้ผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้านเพื่อทำโครงการร่วมกัน เป็นต้น

4. มีวิธีการประสานการทำงาน เพื่อให้การดำเนินงานของระบบเครือข่ายเป็นไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ เช่น ประสานการจัดกิจกรรมร่วมกัน การใช้ทรัพยากรร่วมกัน การแลกเปลี่ยนบุคลากร ซึ่งกันและกันและการแก้ไขปัญหาอุปสรรค

มนตา คุลย์เมธการ และคณะ (2560 : VII) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการสร้างเครือข่ายเพื่อขยายผลการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมว่า เมื่อพัฒนาจนเป็นโรงเรียนต้นแบบคุณธรรมจริยธรรมได้สำเร็จ ควรมีการขยายผลไปยังโรงเรียนอื่นๆ ด้วยวิธีการ coaching and mentoring โดยโรงเรียนต้นแบบควรเป็นที่เลี้ยงให้โรงเรียนอื่น ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในวงกว้างมากขึ้น และช่วยในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสู่สังคมไทยอย่างยั่งยืน

สรุปแนวคิดในการสร้างและขยายเครือข่าย ได้ว่า หน่วยงานและองค์กรส่วนใหญ่ มีเป้าหมายและแนวคิดในการสร้างและขยายเครือข่าย เพื่อความร่วมมือในการพัฒนาองค์กร ซึ่งมีหลากหลายวิธีขึ้นอยู่กับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และบริบทขององค์กร เช่น การสร้างเครือข่ายในการทำงานเชิงพัฒนา การขยายเครือข่ายเพื่อขยายผลสำเร็จกิจกรรมหรืองานที่สำเร็จให้เกิดประโยชน์ในวงกว้างยิ่งขึ้น เช่น การขยายเครือข่ายการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน เป็นต้น

4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

4.1 ความหมายของความพึงพอใจ

ความหมายของความพึงพอใจ ได้มีนักวิชาการและนักวิจัยหลายท่าน ให้คำจำกัดความหรือความหมายของความพึงพอใจไว้ ดังนี้

จิราพร หนูลาย (2550 : 59) กล่าวว่า ความพึงพอใจ คือ ความรู้สึกนึกคิดหรือเจตนาคติที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความสุขที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานเมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการของตนทำให้เกิดความรู้สึกดีในสิ่งนั้น ๆ

พิสมัย แก้วทาสี (2551 : 57) กล่าวว่าความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดหรือเจตคติของบุคคลที่มีต่อการทำงานหรือปฏิบัติกิจกรรมในเชิงบวกนั้น ความพึงพอใจในการเรียน หมายถึง ความรู้สึกพอใจชอบใจในกิจกรรมการเรียนการสอนหรือความต้องการในการดำเนินกิจกรรมนั้นๆจนบรรลุผลความสำเร็จ

เซอร์เมอร์ สอร์น (Schemerhorn, 1984 : 230) กล่าวว่าไว้ว่า ความพึงพอใจเป็นระดับหรือขั้นของความรู้สึกในด้านบวก หรือด้านลบของคนที่มีต่อลักษณะต่างๆ ของงานรวมทั้งงานที่ได้รับมอบหมาย การจัดระบบงาน และความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน

ศกขคราญ ว่องไวสกุลชัย (2551 : 19) กล่าวว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน หมายถึง ทักษะคติทางบวกและทางลบที่มีต่อการทำงานของตนเอง ซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับการตอบสนองตามความต้องการความคาดหวังจากการทำงานนั้น ๆ

อรอุมา คมสัน (2551: 9) กล่าวว่า ความพึงพอใจในการทำงาน หมายถึง ผลที่เกิดจากการปฏิบัติงานแล้วได้รับผลตอบแทนที่ตอบสนองความต้องการของพนักงานที่ปฏิบัติงานนั้น ซึ่งความพึงพอใจนั้นจะส่งผลให้การปฏิบัติงานของพนักงานเป็นไปด้วยความเต็มใจและเต็มความสามารถของตนเองจะส่งผลให้หน่วยงานบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจ คือ ความรู้สึกนึกคิด หรือทัศนคติทางด้านบวกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ต่อการทำงาน หรือการปฏิบัติกิจกรรมอะไรต่าง ๆ ในเชิงบวก เมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการของตน ทำให้เกิดความรู้สึกดีในสิ่งนั้น ๆ ทำให้เกิดความรู้สึกชื่นชอบ ประทับใจ ในสิ่งที่กระทำหรือในสิ่งที่ปฏิบัติ

4.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

นักวิชาการได้พัฒนาทฤษฎีที่อธิบายองค์ประกอบของความพึงพอใจในงาน และอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในงานกับปัจจัยอื่น ๆ ไว้หลายทฤษฎี

บลูม (Bloom, 1976: 72-74 อ้างถึงใน พิสมัย แก้วทาสี, 2551: 61) ได้กล่าวไว้ว่า ถ้าสามารถจัดให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมที่ตนต้องการ ก็น่าจะคาดหวังได้แน่นอนว่านักเรียนทุกคนได้เตรียมใจสำหรับกิจกรรมที่ตนเลือกนั้นด้วย ความกระตือรือร้นพร้อมทั้งความมั่นใจเราสามารถสังเกตเห็นความแตกต่างของความพร้อมด้านจิตใจได้ชัดเจน จากการปฏิบัติของนักเรียนต่องานที่เป็นวิชาบังคับกับวิชาเลือกจากสิ่งนอกโรงเรียนที่นักเรียนอยากเรียน เช่น การขับรถยนต์ คนตรีบางชนิด เกมหรืออะไรบางอย่างที่นักเรียนอาสาสมัครและตัดสินใจได้โดยเสรีในการเรียนการมีความกระตือรือร้น และความสนใจเมื่อเริ่มเรียนจะทำให้นักเรียนเรียนได้เร็วและประสบความสำเร็จสูง

อย่างไรก็ตาม บลูม (Bloom) เห็นว่า วิธีนี้ค่อนข้างเป็นอุดมคติที่จัดได้ลำบาก ความพึงพอใจของนักเรียนในการศึกษาเล่าเรียนจะเกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้คือหลักสูตรวิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนครูผู้สอนที่จะสั่งสอนให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียน ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารและครูในโรงเรียนที่จะสร้างความสุขในการเรียนให้กับนักเรียนเพื่อให้นักเรียนมีความพึงพอใจ มีความรักและกระตือรือร้นในการเล่าเรียน โดยการปรับปรุงองค์ประกอบต่าง ๆ ของครู มีการยกย่องให้กำลังใจแก่นักเรียนที่กระทำความคิด มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนมีความเจริญก้าวหน้า การสร้างสภาพแวดล้อมเกี่ยวกับอาคารสถานที่ที่เหมาะสม น่าอยู่ เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น รวมทั้งรับฟังและให้ความช่วยเหลือเมื่อนักเรียน

มีปัญหาทุกขั้วรอบ บังคับความพึงพอใจจึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะส่งผลให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน

บาร์นาร์ด (Barnard. 1972 : 142 อ้างถึงใน วนิดา ไหมพรม. 2557 : 38) ได้กล่าวถึงสิ่งจูงใจที่หน่วยงาน หรือผู้บริหารหน่วยงานใช้เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้บุคคลเกิดความพึงพอใจในการทำงานไว้ 3 ประการ ได้แก่

1. สิ่งจูงใจที่เป็นวัตถุ ได้แก่ เงิน สิ่งของที่ให้แก่ผู้ปฏิบัติงานเป็นการตอบแทน เป็นการชดเชย หรือเป็นรางวัล
2. งานนั้นต้องสามารถวางแผนและวัดความสำเร็จได้โดยใช้ระบบการทำงานและการควบคุมที่มีประสิทธิภาพ
3. เพื่อให้ผลในการสร้างสิ่งจูงใจในเป้าหมายของงาน จะต้องมียุทธศาสตร์ดังต่อไปนี้
 - 3.1 คนทำงานมีส่วนในการตั้งเป้าหมาย
 - 3.2 มีผลงานกลับมาให้ผู้ทำทราบโดยตรง
 - 3.3 งานนั้นเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา
 - 3.4 งานนั้นสามารถทำให้สำเร็จได้

มัมฟอร์ด (Manford.E. 1972 อ้างถึงใน รัตนะ เลื่อนแก้ว. 2550 : 162) ได้จำแนกความคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจงานจากผลการวิจัยออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มความต้องการทางด้านจิตวิทยา (The Psychological Needs School) กลุ่มนี้ได้แก่ Maslow, A.H., Herzberg, F และ Likert R. โดยมองความพึงพอใจงานเกิดจากความต้องการของบุคคลที่ต้องการความสำเร็จของงานและความต้องการยอมรับจากบุคคลอื่น
2. กลุ่มภาวะผู้นำ (Leadership School) มองความพึงพอใจงานจากรูปแบบและการปฏิบัติของผู้นำที่มีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา กลุ่มนี้ได้แก่ Blake R.R., Mouton J.S. และ Fiedler R.R.
3. กลุ่มความพยายามต่อรางวัล (Effort-Reward Bargain School) เป็นกลุ่มที่มองความพึงพอใจจากรายได้ เงินเดือน และผลตอบแทนอื่น ๆ กลุ่มนี้ได้แก่ กลุ่มบริหารธุรกิจของมหาวิทยาลัยแมนเชสเตอร์ (Manchester Business School)
4. กลุ่มอุดมการณ์ทางการจัดการ (Management Ideology School) มองความพึงพอใจจากพฤติกรรมกรรมการบริหารงานขององค์กร ได้แก่ Crozier M. และ Coulter G.M.
5. กลุ่มเนื้อหาของงานและการออกแบบงาน (Work Content and Job Design) ความพึงพอใจงานเกิดจากเนื้อหาของงาน กลุ่มแนวคิดนี้มาจากสถาบันทาวิสตอค (Tavistock Institute) มหาวิทยาลัยลอนดอน

เสนอ ทองจีน (2549 : 34-35) ได้กล่าวสรุปเกี่ยวกับทฤษฎีสำหรับการสร้างความพึงพอใจว่ามีหลายทฤษฎี และทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับและมีชื่อเสียงมากที่สุด ได้แก่ ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ ที่กล่าวว่า มนุษย์มีความต้องการอยู่ตลอดเวลาและไม่มีที่สิ้นสุด ความต้องการใดที่ได้รับการตอบสนองแล้ว จะไม่เป็นสิ่งจูงใจอีกต่อไป แต่ความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้น ที่เป็นสิ่งจูงใจแทน และมาสโลว์ได้ลำดับความต้องการของมนุษย์จากขั้นต่ำไปหาสูงตามลำดับความสำคัญ กล่าวคือ เมื่อความต้องการในระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการระดับสูงก็จะเรียกร้องให้ตอบสนอง แบ่งเป็น 5 ชั้น ดังนี้

1. ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological needs) ความต้องการพื้นฐานเพื่อความอยู่รอดของชีวิต เช่น ความต้องการอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ

2. ความต้องการความปลอดภัยหรือความมั่นคง (Security of safety needs) ความต้องการความปลอดภัยหรือความมั่นคงต่าง ๆ เช่น ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ ความมั่นคงในอาชีพ

3. ความต้องการทางด้านสังคม (Social or belongingness needs) ได้แก่ ความต้องการอยู่ร่วมกันและการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น และความรู้สึกว่าตนเองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

4. ความต้องการที่เห็นคุณค่าของตนเอง (Esteem or status needs) ความต้องการที่จะมีฐานะเด่นเป็นที่ยอมรับ ยกย่องสรรเสริญของบุคคลอื่น

5. ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จในชีวิต (Self-actualization or self-realization) ลำดับขั้นความต้องการที่สูงสุดของมนุษย์ก็คือ ความต้องการที่จะสำเร็จในชีวิตตามความนึกคิดหรือความคาดหวังที่อยากได้รับผลสำเร็จในสิ่งอันสูงส่งในทัศนะของตน

อรอุมา คมสัน (2551 : 15) กล่าวว่า องค์ประกอบหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพอใจในงานนั้นสามารถแยกได้เป็นปัจจัยสิ่งแวดล้อมและปัจจัยเกี่ยวกับมนุษย์เอง ดังนี้

1. ปัจจัยสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งแวดล้อมตั้งแต่ที่แคบที่สุดหรือระดับจุลภาคซึ่งคือปัจจัยสิ่งแวดล้อมในองค์กร ไปจนถึงสิ่งแวดล้อมที่กว้างที่สุดหรือระดับมหภาค ซึ่งได้แก่ สภาพเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในขณะนั้น ในจำนวนปัจจัยทั้ง 2 ประเภทนี้ ปัจจัยที่ได้รับความสนใจมากที่สุด ได้แก่ ปัจจัยระดับจุลภาคหรือปัจจัยสภาพแวดล้อมในองค์กร ซึ่งถือว่างานกับสภาพแวดล้อมและองค์กรกับสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อระดับของความพอใจมากน้อยของพนักงานโดยตรง

2. ปัจจัยเกี่ยวกับตัวมนุษย์เอง ได้แก่ ปัจจัยด้านประชากร เช่น อายุ เพศ การศึกษา ปัจจัยด้านบุคลิกภาพ ซึ่งถือค่านิยมความต้องการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และปัจจัยความสามารถ เช่น

ความเฉื่อยฉลาด ความชำนาญ เป็นต้น อย่างไรก็ตามก็มีข้อสังเกตว่าปัจจัยเหล่านี้มิได้กำหนดระดับความพึงพอใจหรือไม่น่าพอใจเท่านั้น

ทฤษฎีสองปัจจัยของเฮิร์ซเบิร์ก (Herzberg. 1959 อ้างถึงใน นวรัตน์ วิบูลย์ศรี. 2550 : 13-14) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการจูงใจในการทำงาน เรียกว่า ทฤษฎี 2 ปัจจัย (Two – Factor Theory of Motivation – Hygiene Theory) ซึ่งได้เสนอว่าปัจจัยในการทำงานเกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในการทำงาน และไม่พึงพอใจในการทำงาน โดยค้นพบว่า ปัจจัยที่จะมีผลกระทบต่อการทำงานแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. ปัจจัยอนามัย (Hygiene factor) คือ ปัจจัยที่ต้องทะนุบำรุงหรือปัจจัยที่อาจทำให้เกิดความไม่พอใจ ได้แก่ นโยบายขององค์กร การ วิชาการบังคับบัญชา ความมั่นคงในการทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติงานในระดับต่าง ๆ สภาพแวดล้อมในการทำงาน และปัจจัยสี่ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นสภาพแวดล้อมในการทำงาน ฝ่ายบริหารจึงจำเป็นต้องบำรุงรักษาไว้ให้ดี หากเกิดความไม่พอใจในเรื่องเหล่านี้ ก็ควรรีบดำเนินการแก้ไขเพื่อให้หมดความไม่พอใจไป

2. ปัจจัยจูงใจ (Motivation factor) คือ เป็นปัจจัยที่จูงใจให้เกิดความพึงพอใจ ได้แก่ ความสำเร็จในการทำงาน ความรับผิดชอบ ความก้าวหน้า การได้รับการยอมรับ และการยกย่อง เป็นต้น ดังนั้นฝ่ายบริหารควรส่งเสริมให้ปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวกระตุ้น คนงานให้เกิดความพอใจ

กรีน และคราฟ (Greene and Craft. 1979 อ้างถึงใน สุพิชญา อูร์เคนทร์เนตร. 2553 : 9-10) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความพึงพอใจ และการทำงาน พบว่ามีแนวคิดดังนี้

1. ความพึงพอใจทำให้เกิดการทำงาน (Satisfaction Causes Performance) กลุ่มนี้มี ความเชื่อว่าผู้ที่มีความสุขในการทำงานต่าง ๆ ด้วยความพึงพอใจจะมีผลผลิตจากงานดี แนวคิดนี้ ได้แก่ แนวคิดของวรูม (Vroom. 1964)

2. การทำงานทำให้เกิดความพึงพอใจ (Performance Causes Satisfaction) ผลงานที่ดี มีผลจากงานสร้างความพึงพอใจให้กับคนปฏิบัติ แนวคิดของกลุ่มนี้ ได้แก่ แนวคิดของพอร์เตอร์ และลอว์เลอร์ (Porter and Lawler. 1968)

3. รางวัลเป็นปัจจัยของความพึงพอใจในการทำงาน (Reward as a Causal Factor) แนวคิดนี้มองรางวัล หรือสิ่งที่ได้รับผลตอบแทนเป็นตัวแปรที่ทำให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน และเกิดผลของงานด้วย กลุ่มนี้เป็นแนวคิดของเบรฟิลด์ และครอกเกต (Brayfield and Crockett. 1955)

4.3 การวัดการประเมินความพึงพอใจ

เครื่องมือที่ใช้วัดความพึงพอใจ

พระถิรวัฒน์ วฑุฒนเมธี(คำมุงคุณ)(2556 : 52) ได้กล่าวไว้ว่า เครื่องมือที่ใช้วัดความพึงพอใจในการทำงานเป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อการทำงานในทางบวก และเป็นสุขของบุคคลที่เกิดจากการปฏิบัติงานตลอดจนทำให้เกิดความพึงพอใจ มีความกระตือรือร้น มีความมุ่งมั่น มีขวัญกำลังใจในการทำงานความพึงพอใจ เป็นผลที่เกิดจากทัศนคติหลายประการ ที่คนมีต่องานของเขา ต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับงานต่อชีวิตของเขาเองโดยทั่วไป เครื่องมือวัดความพึงพอใจตามลักษณะที่ควรจะถามแบ่งได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. แบบสำรวจปรนัย (Objective Survey) เป็นแบบวัดที่มีคำถามและคำตอบให้เลือก โดยที่ผู้ตอบ ตอบตามความที่ตนเองมีความคิดเห็นและความรู้สึกเป็นข้อมูลที่ได้รับที่สามารถวิเคราะห์ได้เชิงปริมาณ

2. แบบสำรวจเชิงพรรณนา (Descriptive) เป็นแบบสอบถามที่ใช้ผู้ตอบด้วยคำพูดและข้อเขียนตนเองเป็นแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิดให้ตอบ โดยอิสระเป็นข้อมูลที่ได้เชิงคุณภาพ

การแบ่งแบบวัดความพึงพอใจตามลักษณะของงานแบ่งเป็น 2 ลักษณะ

1. แบบวัดความพึงพอใจงานทั่วไปเป็นแบบวัดความพึงพอใจของบุคคลที่มีความสุขกับงานโดยมีส่วนร่วม

2. แบบวัดความพึงพอใจเฉพาะเกี่ยวกับงานลักษณะของแบบวัดความพึงพอใจของงานในแต่ละด้านความพึงพอใจในการเรียน จะมีความสัมพันธ์กันทางบวกทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติเครื่องมือวัดความพึงพอใจแบ่งตามลักษณะดังนี้

1. การใช้แบบสอบถาม โดยผู้สอบถามจะออกแบบสอบถามเพื่อต้องการทราบความคิดเห็นซึ่งสามารถทำได้ในลักษณะที่กำหนดคำตอบให้เลือกหรือคำถามอิสระ คำถามดังกล่าวอาจถามความพึงพอใจในด้านต่าง ๆ เช่น การบริหารและการควบคุมงานและเงื่อนไขต่าง ๆ เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์ เป็นวิธีวัดความพึงพอใจทางตรงทางหนึ่ง ซึ่งต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ดีจึงจะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงได้

3. การสังเกต เป็นวิธีการวัดความพึงพอใจโดยสังเกตพฤติกรรมของบุคคลเป้าหมายไม่ว่าจะแสดงออกจากการพูด กิริยาท่าทาง วิธีนี้จะต้องอาศัยการกระทำอย่างจริงจังและการสังเกตอย่างมีระเบียบแบบแผน

เครื่องมือใช้วัดความพึงพอใจขึ้นอยู่กับลักษณะของข้อคำถามและลักษณะของงาน ลักษณะของคำถามประกอบด้วยแบบวัดที่มีคำถามและมีคำตอบให้เลือกและให้เลือกตอบ

โดยอิสระ เครื่องมือที่ใช้วัดความพึงพอใจตามลักษณะงานเป็นการวัดความพึงพอใจงานทั่วไปและความพึงพอใจเฉพาะเกี่ยวกับงานและวัตถุประสงค์ในการจัด

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

มนตา ตูลย์เมธการ และคณะ (2560 : 54-55) ได้ศึกษาการสังเคราะห์ห้องค์ความรู้ กระบวนการขยายผลโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรมในส่วนภูมิภาคและประเมินผลการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรม สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน ซึ่งได้รายงานข้อมูลที่เกิดการเปลี่ยนแปลงของโครงการในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 1) ด้านสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ร่มรื่นเหมาะสมเป็นที่เรียนมากขึ้น 2) ด้านนักเรียน พฤติกรรมที่พึงประสงค์เป็นไปตามคุณธรรมอัตลักษณ์ที่โรงเรียนกำหนดไว้เป็นส่วนใหญ่ 3) นักเรียนพัฒนาตนเองในทิศทางที่ดีเพิ่มมากขึ้น 4) โรงเรียนส่วนใหญ่มีภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนเพิ่มมากขึ้น 5) โรงเรียนมีนวัตกรรม/ องค์ความรู้ ของการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งได้จากการดำเนินโครงการคุณธรรมของโรงเรียน 6) โรงเรียนได้รับการยอมรับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาคุณงานด้านคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนใกล้เคียง ชื่อเสียงของโรงเรียนในด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนักเรียนให้ดีขึ้น ทำให้โรงเรียนใกล้เคียงมาศึกษาคุณงานด้านคุณธรรมจริยธรรม และพบว่าผลพลอยได้จากการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ทำให้ 1) โรงเรียนมีผลทดสอบทางการศึกษา ในระดับชาติ (O-NET) ในระดับสูงขึ้น 2) โรงเรียนคุณธรรมมีนักเรียนที่เข้ามาศึกษาต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นเพิ่มขึ้น 3) อัตราออกกลางคันของนักเรียนในโรงเรียนคุณธรรมลดลง ในทางตรงกันข้ามพบว่า ส่วนใหญ่มีนักเรียนเข้ามาศึกษาต่อเพิ่มขึ้น 4) โรงเรียนและนักเรียนได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติจากการประกวดแข่งขันต่าง ๆ การแข่งขันทางด้านวิชาการ ด้านกีฬา การประกวดสิ่งประดิษฐ์หรืองานสร้างสรรค์ด้านศิลปะ การแข่งขันร้องเพลงและเล่นดนตรีฯลฯ และ 5) ชุมชนมีการตื่นตัวในระดับสูงในการรับรู้เกี่ยวกับการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม พบว่าชุมชนจะให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นฐานจัดการเรียนรู้ และสนับสนุนในด้านงบประมาณ สถานที่ อุปกรณ์ และร่วมเป็นวิทยากรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

จตุณญา จินาศรีพูล (2558) ได้ศึกษาการเสริมสร้างความซื่อสัตย์โดยการเรียนรู้ผ่านกรณีศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยกึ่งทดลองมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการเสริมสร้างความซื่อสัตย์โดยการเรียนรู้ผ่านกรณีศึกษาของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จังหวัดนนทบุรี ที่กำลังศึกษาในปีการศึกษา 2558 จำนวน 80 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกรณีศึกษา

สำหรับการเสริมสร้างความซื่อสัตย์ จำนวน 40 คน และกลุ่มควบคุมที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกรณีศึกษาสำหรับการเสริมสร้างความซื่อสัตย์ จำนวน 40 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวัดความซื่อสัตย์ และแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกรณีศึกษาสำหรับการเสริมสร้างความซื่อสัตย์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติทดสอบค่าที และวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ ผลการวิจัยพบว่า

- 1) หลังการทดลองและระยะติดตามผลนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มทดลองที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกรณีศึกษาสำหรับการเสริมสร้างความซื่อสัตย์มีค่าเฉลี่ยคะแนนความซื่อสัตย์สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
- 2) หลังการทดลองและระยะติดตามผลนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มทดลองที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกรณีศึกษาสำหรับการเสริมสร้างความซื่อสัตย์มีค่าเฉลี่ยคะแนนความซื่อสัตย์สูงกว่ากลุ่มควบคุมที่เข้าร่วมกิจกรรมตามหลักสูตรของโรงเรียนตามปรกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศุริยา เสด็จศึก และนิภา ศรีไพโรจน์(2558 : ออนไลน์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของสถานศึกษาในการส่งเสริมคุณลักษณะสุจริตของนักเรียนตามโครงการ โรงเรียนสุจริต สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 และเขต 4 พบว่า ด้านบทบาทของสถานศึกษาในการส่งเสริมคุณลักษณะสุจริตของนักเรียนตามโครงการโรงเรียนสุจริต สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 และเขต 4 โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อพิจารณา เป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านมีจิตสาธารณะ ด้านทักษะการคิด ด้านอยู่อย่างพอเพียง ด้านซื่อสัตย์สุจริต และด้านมีวินัย เมื่อพิจารณาในรายละเอียดปรากฏผลดังนี้

- 1.1 ด้านทักษะการคิด โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับ มากทุกข้อ โดย เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก ดังนี้ จัดกิจกรรมให้นักเรียนสามารถยกตัวอย่างบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีของความสุจริตใน โรงเรียน ชุมชนและสังคมพร้อมอธิบายความดีที่ปรากฏ จัดกิจกรรมให้นักเรียน สามารถสร้างสรรค์ผลงานต่อต้านการทุจริต และจัดกิจกรรมให้นักเรียนสามารถเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการทุจริต ส่วนลำดับสุดท้าย ได้แก่ สนับสนุนให้นักเรียนสามารถเปรียบเทียบแง่มุมต่าง ๆ ของการทุจริต/ไม่ทุจริต

- 1.2 ด้านมีวินัย โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ใน ระดับ มากทุกข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก ดังนี้ จัดกิจกรรมให้นักเรียนสามารถนำตัวอย่างพฤติกรรมสุจริตไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ปลูกฝังให้นักเรียนตั้งใจเรียนและทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จทันเวลาด้วยตนเอง และส่งเสริมให้นักเรียนสามารถรู้และเคารพ

สิทธิของเพื่อน ครู ผู้ปกครอง และผู้อื่นในสังคม ส่วนลำดับสุดท้าย ได้แก่ ปลุกฝังให้นักเรียนเมื่อได้รับคำแนะนำตักเตือนในการปฏิบัติตนไม่ถูกระเบียบของโรงเรียน ยินดีแก้ไข และปรับปรุงตนเอง

1.3 ด้านชื่อเสียงสุจริต โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรกดังนี้ สนับสนุนให้นักเรียนสามารถพูดแต่สิ่งที่เป็นจริงไม่กลับอกไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ไม่คดโกง ไม่หาผลประโยชน์และเอาใจเอาเปรียบในทางมิชอบ ส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติ หน้าที่ตามกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ และส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีการมีความละเอียดถี่ถ้วนต่อการทำผิด ส่วนลำดับสุดท้าย ได้แก่ ปลุกฝังให้นักเรียนมีความตรงต่อเวลา

1.4 ด้านอยู่อย่างพอเพียง โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรกดังนี้ ส่งเสริมให้นักเรียนสามารถใช้จ่ายอย่างประหยัดและมีการเก็บออมเงิน ส่งเสริมให้นักเรียนสามารถใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัดและรู้คุณค่า และส่งเสริมให้นักเรียนมีการวางแผนในการใช้จ่ายโดยการทำบัญชีรายรับรายจ่าย ส่วนลำดับสุดท้าย ได้แก่ ปลุกฝังให้นักเรียนพร้อมให้อภัยเมื่อผู้อื่นกระทำผิดพลาด

1.5 ด้านมีจิตสาธารณะ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรกดังนี้ ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักดูแลรักษาทรัพย์สินสมบัติและสิ่งแวดล้อมของห้องเรียน โรงเรียน ชุมชน จัดกิจกรรมให้นักเรียนมีส่วนร่วมสร้างสิ่งที่ดีงามของส่วนรวมด้วยความกระตือรือร้น และส่งเสริมให้นักเรียนชักชวนให้ผู้อื่นประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของโรงเรียน ชุมชน และสังคม ส่วนลำดับสุดท้าย ได้แก่ ส่งเสริมให้นักเรียนมีจิตอาสาช่วยทำงานให้ผู้อื่นด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญาโดยไม่หวังผลตอบแทน

โรงเรียนนวมินทราชูทิศกรุงเทพมหานคร (2557 : 47-74) ได้ศึกษาเรื่องการส่งเสริมกิจกรรมการปลูกจิตสำนึกสุจริตของนักเรียน โรงเรียนนวมินทราชูทิศกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมการปลูกจิตสำนึกสุจริตของนักเรียนโรงเรียนนวมินทราชูทิศกรุงเทพมหานครส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรมจิตสำนึกความสุจริตด้านอยู่อย่างพอเพียง มีพฤติกรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก การพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมการปลูกจิตสำนึกสุจริตของนักเรียนโรงเรียนนวมินทราชูทิศกรุงเทพมหานครส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรม จิตสำนึกความสุจริตด้านจิตสาธารณะ มีพฤติกรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก

สุริย์รัตน์ พัฒนเชียร (2556 : บทสรุป) ได้รายงานการประเมินโครงการสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน โรงเรียนพิชัยรัตนาคาร มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการตามรูปแบบการประเมินแบบชิปปี้ (CIPP Model) ของสตีฟเฟิลบีมและคณะ

(Stufflebeam, et al. 1971) ได้แก่ บริบทสภาพแวดล้อม ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินโครงการ ผลผลิต และผลกระทบของโครงการ พบว่า ผลการประเมินด้านผลผลิต พฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ระยะหลังสิ้นสุดดำเนินโครงการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด โดยความมีวินัย และเอื้ออาทรผู้อื่น และความกตัญญูต่อเวทิมี่ค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากัน รองลงมาคือ ใฝ่เรียนรู้ และยอมรับความคิดและวัฒนธรรมที่แตกต่าง ส่วนตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ การตระหนัก รู้คุณค่า ร่วมอนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

มุสตี แสงหล่อ (2555) ได้ศึกษาความพึงพอใจของผู้ปกครองต่อการบริหารงานของโรงเรียนสวนป่า อุบลรัตน์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 2. พบว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานเป็นที่พึงปรารถนาของบุคคลทุกคนเพราะช่วยให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพสูงสุด การสร้างความพึงพอใจนั้น ผู้บริหารจำเป็นต้องรู้เกี่ยวกับกระบวนการเทคนิคและวิธีการด้วยการอาศัยการจูงใจเป็นเครื่องมือสำคัญการจูงใจบุคลากรให้ได้ผลนั้นผู้บริหารต้องใช้สิ่งจูงใจที่เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละบุคคลและมีความรู้พื้นฐานที่จะนำไปใช้ในการเสริมสร้างความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน

สมปอง ใจดีเลข และคณะ (2554) ได้สังเคราะห์องค์ความรู้กระบวนการสร้างโรงเรียนต้นแบบด้านคุณธรรมจริยธรรม (บางมูลนากโมเดล) โดยศึกษาข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงบรรยาย การศึกษาเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ผู้บริหาร คณะครู และบุคลากร โรงเรียนบางมูลนากภูมิวิทยาคม จำนวน 110 คน นักเรียน จำนวน 1,080 คน และผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไปในเขตบริการของโรงเรียน จำนวน 479 คน ผลการสังเคราะห์พบว่า กระบวนการขับเคลื่อนสู่ความเป็นบางมูลนากโมเดล ใช้ยุทธศาสตร์ 3 ด้าน ได้แก่ ยุทธศาสตร์การพัฒนาครู ยุทธศาสตร์การพัฒนานักเรียน และ ยุทธศาสตร์การพัฒนาสภาพแวดล้อม โดยใช้ กิจกรรมโครงการคุณธรรม เป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนโครงการ ร่วมกับงานวินัยนักเรียน และกิจกรรม/โครงการด้านการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของนักเรียน ขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในส่วนของกิจกรรม ชุมชนและกิจกรรมเพื่อสาธารณะ ซึ่งคณะครูได้ร่วมกันระดมความคิดและกำหนดให้มีแนวปฏิบัติร่วมกัน อนึ่ง การใช้โครงการคุณธรรมเป็นเครื่องมือหลักนั้น มิได้เป็นกลจักรที่ทำให้นักเรียนมีคุณธรรมโดยตรง แต่เป็นกลจักรที่ช่วยพัฒนาความคิดให้กับนักเรียน ซึ่งเมื่อนักเรียนคิดดีและคิดเป็น คติวิเคราะห์เชิงระบบจะก่อเกิดอาวุธทางปัญญาและเกิดคุณธรรมขึ้นภายในตัวเองในที่สุด โดยการปฏิบัติกิจกรรมจะมีครูเป็นที่ปรึกษาและเป็นผู้อำนวยความสะดวกในขณะปฏิบัติกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

ณัฐพงศ์ ดีไพโร (2553 : บทคัดย่อ) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีจิตสาธารณะของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา พบว่า ปัจจัยลักษณะทางจิต ได้แก่ เจตคติต่อการมีจิตสาธารณะมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และปัจจัยทางสังคมกับการมีจิตสาธารณะของนักศึกษามีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตามลำดับ

วลัยรักษ์ บุญญา (2553) ได้ศึกษาวิจัย กระบวนการสร้างจิตอาสาสาธารณะกรรมการชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ไทร อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานีพบว่า กระบวนการสร้างจิตอาสาเป็นการทำความเข้าใจโดยการสื่อสาร บอกเล่า ประชาสัมพันธ์การปลูกจิตสำนึกให้ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา และการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ส่วนแนวทางการพัฒนากระบวนการสร้างจิตอาสา ประกอบด้วยการสร้างจิตสำนึกเรื่องการทำงานเพื่อส่วนรวมให้ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม โดยให้ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต การให้รางวัลยกย่อง เชิดชูเกียรติให้เป็นแบบอย่าง ของสังคม และให้โอกาสบุคคลที่มีจิตอาสาทำคุณประโยชน์เพื่อส่วนรวม ตลอดจนสร้างระบบกลไกที่เน้น เรื่องการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยท้องถิ่น/เทศบาลเป็นแบบอย่างไม่ใช้เงินเป็นตัวนำในการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

อนิษฐา แจ่มเอี่ยม (2553) ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับ เครือข่ายการสื่อสารและการเข้าร่วมเป็น อาสาสมัครเครือข่ายจิตอาสา ผลการศึกษา พบว่า เครือข่ายจิตอาสาเป็นเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ โดยมี ศูนย์กลางในการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ คือ ศูนย์ประสานงานเครือข่ายจิตอาสา รูปแบบการติดต่อสื่อสาร ของเครือข่ายจิตอาสาที่พบ มี 3 ลักษณะ คือ การสื่อสารสองทางไม่เป็นทางการ การสื่อสารสองทางกึ่ง ทางการ และการสื่อสารทางเดียว มีลักษณะเป็นเครือข่ายการสื่อสารแบบลูกโซ่ และเครือข่ายการสื่อสาร แบบทุกช่องทาง นอกจากนี้ยังพบว่า การแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับงานด้านอาสาสมัคร มีความสัมพันธ์ ในเชิงบวกกับการเข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

อภิเชษฐ จันทนา (2553 : 44) ศึกษาผลการใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านโป่งขุนเพชรพัฒนา สำนักงานพื้นที่การศึกษาชัยภูมิ เขต 3 พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนจิตสาธารณะหลังการทดลองเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อเปรียบเทียบกับคะแนนจิตสาธารณะก่อนทดลองแสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมกลุ่มสามารถช่วยให้นักเรียนมีจิตสาธารณะเพิ่มขึ้นเพราะกิจกรรมกลุ่มทำให้นักเรียน ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จากกิจกรรม นักเรียนในกลุ่มได้แสดงออกและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรมกลุ่มในแต่ละครั้ง นักเรียนได้ฝึกการเป็นผู้มีจิตสาธารณะในด้านการใช้และการดูแล รักษาสาธารณะสมบัติด้านการถือปฏิบัติเป็นหน้าที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำและด้านการเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น

อ้อมใจ วงษ์มณฑา (2553 : 105-109) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พบว่า ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ที่เป็นตัวพยากรณ์ได้ดีคือ ด้านการเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น ร้อยละ 26.40 และสามารถร่วมเป็นตัวพยากรณ์ร่วมกับการสนับสนุนจากครอบครัวได้ร้อยละ 30.20 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เรียม นมรัชต์ (2552 : 103) ศึกษาการวิเคราะห์องค์ประกอบของจิตสาธารณะของนักศึกษาในองค์กรนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง พบว่า องค์ประกอบของจิตสาธารณะทั้ง 9 องค์ประกอบ ซึ่งจัดลำดับจิตสาธารณะที่นักศึกษาในองค์กรนักศึกษาให้ความสำคัญมากที่สุด คือ การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ความรัก ความเอื้ออาทร และความสามัคคี การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคม ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ยกย่องและให้เกียรติผู้อื่น มีมาตรฐานในการปฏิบัติงาน มีการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือ มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีองค์ความรู้ และความสามารถในการแสวงหาความรู้ตามลำดับ

ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และคณะ (2551) ได้ทำโครงการประเมินผลเปรียบเทียบในมิติต่างๆ ของประชาชนในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้จากการวัดระดับความรู้และความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ประชาชนในทุกอาชีพยังไม่ค่อยมีความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชนทั่วไปส่วนใหญ่มีความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจในระดับมาก ในด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน ประชาชนในภาคเกษตรมีความเข้าใจในระดับปานกลาง โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกันและเงื่อนไขการมีความรู้และคุณธรรม ประชาชนในภาคบริการมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน เจ้าของหรือผู้บริหารภาคอุตสาหกรรมมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน และลูกจ้างภาคอุตสาหกรรมมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะหลักการมีภูมิคุ้มกัน ส่วนประชาชนในภาคราชการมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน เมื่อศึกษาการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในทุกมิติ พบว่า ประชาชนทั่วไปนำมาประยุกต์ใช้ในระดับมาก ประชาชนในภาคเกษตรนำมาประยุกต์ใช้ในระดับปานกลาง และประชาชนในภาคบริการ นำมาประยุกต์ใช้ในระดับปานกลาง โดยนำมาใช้มากในมิติด้านสังคมเช่นเดียวกัน สำหรับเจ้าของหรือผู้บริหารภาคอุตสาหกรรมนำมาประยุกต์ใช้ในระดับปานกลาง และประชาชนภาคราชการ นำมาประยุกต์ใช้ในระดับมากโดยนำมาใช้มากในมิติสังคมเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบว่า การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้นั้นมีความสัมพันธ์กับระดับความรู้ความเข้าใจในหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้ที่มีความเข้าใจมากจะนำมาประยุกต์ใช้มาก ส่วนผู้ที่เข้าใจน้อยก็จะนำมาใช้น้อย

นันทน์ภัส บุญเยี่ยม (2551) ได้ทำการศึกษาทัศนะของประชาชนต่อการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์ในชีวิตประจำวัน กรณีศึกษาประชาชนในตำบลคลองประเวศ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ในส่วนของปัจจัยแวดล้อม ประชาชนในตำบลติดตามข่าวสาร และรับข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านสื่อโทรทัศน์เป็นประจำทุกวัน เคยรับรู้และได้รับความเข้าใจเรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากสื่อโทรทัศน์อยู่ในระดับมาก แต่ไม่เคยเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ในเรื่องทัศนะของประชาชนต่อการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์ในชีวิตประจำวันอยู่ในระดับมาก และพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อทัศนะในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชนในตำบลคลองประเวศอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้แก่ อายุ อาชีพ ความถี่ในการรับสื่อ และระดับประสิทธิผลของสื่อในการให้ความรู้

ทศนา แคมมณี (2550 : 50) กล่าวว่านักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยมมองธรรมชาติของมนุษย์ในลักษณะเป็นกลาง คือ ไม่ดี ไม่เลว (Neutral-Passive) การกระทำต่าง ๆ เกิดจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอก พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (Stimulus-Response) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองของกลุ่มพฤติกรรมนิยมให้ความสำคัญกับ “พฤติกรรม” มากเพราะพฤติกรรมเป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้สามารถวัดและทดสอบได้

ศักดิ์ชัย คำชู (2550) ได้ทำการศึกษาการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในองค์กร: ศึกษากรณีศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนบ้านบึง พบว่า เจ้าหน้าที่และเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนบ้านบึง ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตโดยคำนึงถึงความพอประมาณ พอมี พอกินพอใช้ เป็นแนวคิดพึ่งตนเอง ไม่ประมาท รู้จักเก็บออม ไม่ฟุ่มเฟือย ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ มีการวางแผน ใช้ความรู้คู่คุณธรรม ซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งตรงกันกับลักษณะการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ประเมินผลสำเร็จตามกรอบแนวคิดที่วางไว้ และได้ข้อค้นพบว่าการดำเนินโครงการต่าง ๆ ในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนบ้านบึงที่เป็นการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้นั้น ทำให้เจ้าหน้าที่และเยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น นอกเหนือจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุโทรทัศน์ ทั้งนี้ในการดำเนินโครงการดังกล่าวได้รับการตอบรับจากทุกฝ่ายเกี่ยวข้องในศูนย์ฝึก ด้วยต่างก็เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนบ้านบึงในแง่การบริหาร การประหยัดงบประมาณ ภาพลักษณ์ขององค์กร และเป็นประโยชน์กับตัวเจ้าหน้าที่ให้เรียนรู้ถึงความพอเพียงในการดำเนินชีวิต รู้จักประหยัดคอดออม เห็นคุณค่าและรู้จักการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์

สูงสุด ตลอดจนเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนรู้จักพอประมาณ มีจิตสำนึกของความรับผิดชอบร่วมกัน และสามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาเยาวชนได้

พัฒนาเทพ จันทรสาขา(2549 : บทคัดย่อ) ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการประเมินโครงการพัฒนาคุณลักษณะดี เก่ง และมีความสุข นักเรียนโรงเรียนอุดมวิทย์ ผลการประเมินโครงการสรุปได้ดังนี้ 1) ด้านสภาพแวดล้อมตามความคิดเห็นของครูและกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่า อยู่ในระดับ “มากที่สุด” คือวัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการเป็นคนดี เก่ง และมีความสุข วัตถุประสงค์สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนานักเรียนและโรงเรียนมีนโยบายในการพัฒนาและส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณลักษณะเป็นคนดีในโรงเรียนได้อย่างมีความสุข บุคลากรให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมตามโครงการอยู่ระดับ “มากที่สุด” และมีความพึงพอใจต่อการพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะมีความสุขเพราะเป็นโครงการที่ดี 2) ด้านปัจจัยนำเข้าตามความคิดเห็นของครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการประเมินพบว่า อยู่ในระดับ “มากที่สุด” คือ ผู้บริหารให้การสนับสนุนโครงการ โดยตั้งกรรมการดำเนินโครงการและความเหมาะสมของระยะเวลาการดำเนินโครงการพร้อมสูงมากในการให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาพฤติกรรมนักเรียนมีความพร้อมความสามารถด้านเอกสาร วัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงานมีความเหมาะสมงบประมาณจัดสรรเพียงพอ 3) ด้านกระบวนการตามความคิดของครูและกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานผลอยู่ในระดับ “มากที่สุด” คือ โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อพัฒนาและมีความสุข โรงเรียนสรุปรายงานผลและรวบรวมปัญหาอุปสรรคข้อเสนอแนะแก้ไขและพัฒนาในครั้งต่อไป การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ทุกอย่าง โครงการปฏิบัติได้จริงทุกกิจกรรม สามารถปฏิบัติตามแผนที่จัดไว้ทั้ง 21 กิจกรรม 4) ด้านผลผลิตตามความคิดเห็นของนักเรียนผู้ปกครองครูและคณะกรรมการสถานศึกษา ผลการประเมินคุณลักษณะด้านดีโดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับ “มาก” คือ ซื่อสัตย์ และเคารพกติกาของสังคมคุณลักษณะด้านเก่ง โดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับ “มาก” มีความสามารถในการปฏิบัติงานสามารถใช้ข้อมูลในการตัดสินใจและสามารถประยุกต์ความรู้คุณลักษณะด้านมีความสุขโดยภาพรวมพบว่าอยู่ระดับ “มาก” คือ ละเว้นสิ่งทำความสะอวดร่างกายเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัยรู้จักป้องกันอันตรายจากอุบัติเหตุเปรียบเทียบกับผลการประเมินคุณลักษณะดี เก่ง และมีความสุขของนักเรียนก่อนการดำเนินโครงการ โดยภาพรวมคุณลักษณะด้านดีหลังดำเนินการสูงกว่าก่อนดำเนินโครงการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 นั่นคือกิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการทำให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นพอที่จะยอมรับ ได้อย่างมั่นใจใน 99% และข้อเสนอแนะมาก คือ ความรับผิดชอบ ขยัน และมีเหตุผล คุณลักษณะด้านเก่งหลังดำเนินโครงการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นั่นคือกิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการ พฤติกรรมของนักเรียนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นพอที่จะยอมรับ ได้ มีการพัฒนาขึ้นมาก คือ รู้แหล่งข้อมูลและวิธีการแสวงหาความรู้ที่หลากหลาย ข้อมูลคุณลักษณะด้านมี

ความสุขหลังการดำเนินการ โครงการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั่นคือ กิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการทำให้พฤติกรรมนักเรียนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ยอมรับได้อย่างมั่นใจ 99 % และข้อที่มีการพัฒนาขึ้นมากคือ รู้จักรักษาความสะอาดของเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียน โดยภาพรวม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินลดลงเกินร้อยละ 75 การให้ความร่วมมือในกิจกรรมของนักเรียนและครูทั้ง 21 กิจกรรมโดยภาพรวม “มากที่สุด” ส่วนผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมทั้ง 21 กิจกรรมตามโครงการโดยภาพรวมพบว่า “มากที่สุด”

5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ธันยา ไมล์ (Tanya Miles, 2016) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของผู้ปกครองในกระบวนการศึกษา ผู้วิจัยได้สำรวจเขตการศึกษาในชนบทของอลาบามา พบว่าผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อผลการเรียนของนักเรียน ในการเลือกสถานศึกษาที่เหมาะสมให้กับนักเรียน โดยพิจารณาผู้บริหารและครูผู้สอนที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครองและชุมชน เพื่อที่จะสามารถช่วยพัฒนาและปรับปรุงให้นักเรียนประสบความสำเร็จทางด้านวิชาการ

อคาร์ เวอร์ล และคณะ (Akar Vural, et al, 2013 : 225) ได้ทำการพัฒนาโมเดลการวัดความเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนในจังหวัดไอดิน จำนวน 781 คน ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยความเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน จำนวน 2 องค์ประกอบ ประกอบด้วย การเคารพกฎระเบียบของโรงเรียน และความพึงพอใจในโรงเรียน ซึ่งการพัฒนาความเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนนั้น ควรพัฒนาให้ผู้เรียนมีความเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน โดยการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน ทำให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและยอมรับซึ่งกันและกัน มีน้ำใจช่วยเหลือกัน ในยามที่มีปัญหา ทำให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันต่อโรงเรียน ทำให้ผู้เรียนมีการเคารพกฎเกณฑ์ในโรงเรียน มีความพึงพอใจในโรงเรียน ทำให้ผู้เรียนอยู่ร่วมกันในโรงเรียนได้อย่างมีความสุข

คาร์ทอน (Carthon, 2007 : 256 อ้างถึงใน ชูศิลป์ นาราหนองแวง, 2554 : 65) ศึกษาวัฒนธรรมของชาวบ้าน และจิตสำนึกของสังคมของชาวพื้นเมืองเชื้อสายแอฟริกา โดยศึกษาผ่านวรรณกรรม การแสดงบทกวี นวนิยายที่กล่าวถึงการประหวังผ่านมาเป็นระยะยาวนานจนกลายเป็นวัฒนธรรมของคนในชุมชนการประหวังส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้อกับการเรียกร้องความยุติธรรมในสังคมเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกทางสังคมให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้คน

ชินิจิ (Shinichi, 2007 : 3217-A อ้างถึงใน พรทิพย์ มนตรีวงศ์, 2554 : 37) ศึกษาจิตสาธารณะและการนำความรู้ไปใช้ในชุมชน กรณีศึกษาการใช้พื้นที่สาธารณะในชนบทไทย

ผลการวิจัยพบว่า การขาดจิตสำนึกสาธารณะเป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาชีวิตประจำวันของคนในสังคมชนบทไทยพฤติกรรมความร่วมมือและปฏิสัมพันธ์ประจำวันของคนในสังคมจะเกิดขึ้นเมื่อความรู้ที่นำไปใช้ในชุมชนมีเหตุผลสอดคล้องกับวัฒนธรรม จารีตประเพณี และความต้องการปัจจุบันของเขา

แชมเปญ (Champagne. 2007 : 78 อ้างถึงใน ขนิดา นันทะวัน. 2554 : 82) ศึกษาสำรวจรูปแบบต่าง ๆ ของจิตสำนึกทางสังคมเกี่ยวกับความสามารถของครูและศิษย์ที่มีต่อเยาวชนพื้นเมืองในการศึกษาได้พัฒนากรอบทฤษฎีให้เป็นวิธีการเพื่อให้เกิดการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน โดยใช้การวิจัยคุณภาพสัมภาษณ์ครูและศิษย์จำนวน 8 คน ผลการวิจัยพบว่า จิตสำนึกทางสังคมของครูและศิษย์ต่อเยาวชนพื้นเมืองอย่างเห็นได้ชัด

แบรดชอว์ (Bradshaw. 2007) ได้ศึกษาการจัดการเรียนการสอนตามสภาพของท้องถิ่น โดยการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการประมวลผลนำเอาคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในบทเรียนที่ทำการสอน ซึ่งเน้นตามวัฒนธรรมของท้องถิ่นของนักเรียน ผลการศึกษา พบว่า นักเรียนได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพมีความเจริญทางคุณธรรมจริยธรรมมากยิ่งขึ้น

แครนเลย์ (Cranley. 2003 : 1531-A) ศึกษาการปฏิบัติด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตชุมชนเมืองของประเทศไทย การประพฤติปฏิบัติด้านจริยธรรมของนักเรียน ประกอบด้วย มาตรการที่โรงเรียนใช้อบรมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โดยการนำเอาจริยธรรมบูรณาการเข้ากับรายวิชาอื่น และมาตรการเหล่านี้จะเกิดผลอย่างไร โดยกำหนดกรอบความคิดไว้ 6 ด้าน คือ การสอนจริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร การสอนจริยธรรมโดยใช้กิจกรรมการสอนที่ต่อเนื่อง การสอนจริยธรรมโดยกำหนดระเบียบกฎของห้องเรียน การสอนจริยธรรมโดยดำเนินนโยบายและระเบียบของทางราชการ การวิจัยใช้เวลา 6 เดือน ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จึงพบว่า การจัดการศึกษาด้านคุณธรรมจริยธรรมโดยผู้บริหารและครูเน้นความดีงามที่ยึดตามหลักของพระพุทธศาสนาโดยเน้นการควบคุมดูแลนักเรียน การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนอื่นโดยวิธีการให้นักเรียนได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติ แม้ว่าจะไม่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร สิ่งที่ต้องปฏิบัติต่อกัน การให้เกียรติผู้อื่นเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญ และได้ค้นพบว่าการจัดการเรียนการสอนจริยศึกษาควรบูรณาการคุณภาพในการจัดการเรียนการสอนจะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้และปฏิบัติได้ ผู้บริหารและครูนอกจากจะอบรมสั่งสอนควรเป็นแบบอย่างที่ดี การฝึกอบรมควรกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

ดิฟอานี (Dzivhani. 2002 : 842-A) ได้ศึกษาบทบาทของระเบียบวินัยที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนและห้องเรียน โดยการศึกษาจากโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่งที่ถูกระเบียบวินัยดีมาก แสดงให้เห็นจากการสอบเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาได้เป็นจำนวนมาก พบว่า เกิดจากระบบการจัดการของโรงเรียนที่ดี เช่น นโยบาย สภาพห้องเรียน บทบาทครูผู้สอน คณะกรรมการบริหารโรงเรียน

ตัวแทนของนักเรียน และกฎระเบียบวินัยที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวินัยที่เหมาะสม มีการอุทิศตน ให้ความสำคัญกับการกำกับดูแลวินัย ควรมีแรงจูงใจในการปฏิบัติการมีวินัย และการเป็นแบบอย่างที่ดีของ คณะกรรมการบริหาร โรงเรียน ล้วนเป็นองค์ประกอบต่อการรักษาระเบียบวินัยของโรงเรียน ประการสำคัญคือได้รับความร่วมมือจากนักเรียนและผู้ปกครองจึงประสบความสำเร็จได้

แกรนด์มอนท์ (Grandmont, 2002 : 278-A) ศึกษาการส่งเสริมวินัยและการใช้ประโยชน์ของการบริหารชั้นเรียน ซึ่งใช้วิธีการจัดระเบียบวินัยตามหลักประชาธิปไตยเพื่อทำการชี้แนะแนวทางในการส่งเสริมที่ประสบผลสำเร็จ และเพื่อทดสอบผลกระทบของนักเรียนที่อยู่ในชั้นเรียน ซึ่งใช้วิธีการจัดระเบียบวินัยตามหลักประชาธิปไตยที่มีต่อการแสดงออกของพฤติกรรมนักเรียนเมื่ออยู่ในชั้นเรียน โดยการสังเกต สัมภาษณ์และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า การส่งเสริมการจัดระเบียบวินัยตามหลักประชาธิปไตยในโรงเรียน ส่งผลในการช่วยปรับปรุงด้านความประพฤติของนักเรียน สนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถดูแลตนเอง และมีความเป็นอิสระมากขึ้น ช่วยเตรียมความพร้อมให้กับครูรวมทั้งผู้บริหารในการแก้ปัญหาด้านระเบียบวินัยของนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลให้ช่วยลดความเครียดในการปฏิบัติงานของครูและผู้บริหารอีกด้วย ในส่วนของ การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณ พบว่า มีนักเรียนจำนวนมากรู้สึกว่าการให้ความเคารพในสิทธิของผู้อื่นและรู้จักการรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองเมื่ออยู่ในชั้นเรียนตลอดช่วงระยะเวลาที่โรงเรียน ทำให้การส่งเสริมวิธีการจัดระเบียบโดยใช้หลักประชาธิปไตยเป็นวิธีการบริหารชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพ

ฮีธเธอร์ (Hether, 2001 : 209) ได้ศึกษาเหตุผลทางจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากพื้นฐานการศึกษาที่หลากหลาย การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าการจัดการศึกษาของโรงเรียน Waldorf ส่งผลต่อการพัฒนาทางจริยธรรมของนักเรียนอย่างไร ระหว่างทำการวิจัยพบว่าข้อมูลด้านจริยธรรมของนักเรียนกำลังตกต่ำ การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการสำรวจพัฒนาการด้านเหตุผลทางจริยธรรมของนักเรียน โดยใช้แบบทดสอบปัญหาทางจริยธรรม ผลการวิจัยพบว่า ความกตัญญูเป็นแกนของคุณธรรม ความกตัญญูจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าขาดจิตสำนึกในเรื่องความกตัญญู จิตสำนึกในการตอบแทนผู้อื่น ทั้งคู่ที่สร้างประโยชน์และนำความเดือดร้อนมาให้

เซนเทอร์ล (Satterlee, 2000). ได้ศึกษาเรื่องความไม่ซื่อสัตย์สุจริตวิชาการของนักเรียน เนื่องจากพบว่า ขณะนี้ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีงานวิจัยหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นว่า เด็กนักเรียนมีพฤติกรรมที่ส่อไปในทางทุจริตและไม่ซื่อสัตย์ในห้องเรียนมากขึ้นทุกวัน เช่น ลอกการบ้านเพื่อน ลอกข้อสอบของเพื่อนในระหว่างสอบ รวมถึงนำข้อสอบไปบอกเพื่อนที่จะสอบในรายวิชาเดียวกัน นักวิจัยได้พยายามค้นหาสาเหตุว่าเหตุใดนักเรียนจึงมีแนวโน้มที่ไม่ซื่อสัตย์ ผลการวิจัยพบว่า มีหลายสาเหตุที่จูงใจให้เด็กมีพฤติกรรมผิด เช่น กลัวความล้มเหลว ต้องการได้เกรดดีๆ ได้รับความกดดันจากบุคคล

รอบข้างให้ได้คะแนนดี ขาดความกระตือรือร้นในการแข่งขัน และประเมินค่าตนเองต่ำ นอกจากนี้ งานวิจัยพบว่า ครูเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งที่จะริเริ่มให้มีการเปลี่ยนแปลงในตัวเด็กให้มีพฤติกรรมความ ไม่ซื่อสัตย์ลดลง มีข้อเสนอจากงานวิจัยว่า ผู้บริหาร โรงเรียนและครูควรใช้ยุทธศาสตร์เหล่านี้ลด พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียน ได้แก่ การมอบรางวัลให้แก่เด็กที่มีพฤติกรรมดี การ พิจารณามอบหมายงานหรือการบ้านให้เหมาะสมกับความสามารถของเด็กแต่ละคน พยายามอย่าเปิด โอกาสให้นักเรียนได้มีความทุจริต รวมทั้งการพิจารณาใช้มาตรการอย่างรอบคอบในการลงโทษเด็ก นักเรียนที่ทุจริตด้านวิชาการ

จากการศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศ และต่างประเทศ สรุปได้ว่า การพัฒนาคุณลักษณะ ความเป็นคนดี หรือการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์มีความ จำเป็นต้องได้รับการปลูกฝัง หรือส่งเสริมตั้งแต่เยาว์วัย และต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ โดยอาศัย การร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง เป็นต้น โดยมีรูปแบบ/กลยุทธ์/ หรือกิจกรรมสร้างสรรค์ที่นำมาใช้ในการพัฒนาที่แตกต่างกัน รวมทั้งการบูรณาการและการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ นอกจากนี้การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บริหาร ครู ตลอดจนผู้ปกครอง มีส่วนสำคัญอย่างมากในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมหรือความเป็นคนดีให้เกิ ดกับนักเรียน และหลักธรรมที่นำมาพัฒนานั้นต้องเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม และไม่ขัดต่อหลักคำ สอนของศาสนาที่ตนนับถือ เมื่อผู้เรียนมีคุณลักษณะความเป็นคนดี หรือมีคุณธรรมจริยธรรม และ คุณลักษณะอันพึงประสงค์แล้ว ทำให้มีความเก่งตามมาด้วย ส่งผลให้คุณภาพของผู้เรียน หรือคุณภาพ การศึกษาทั่วไปดีขึ้นตามลำดับ